પદ્મનાભ કવિકૃત

કાન્હડદે પ્રબંધ.

(અનુવાદ)

કર્ત્તા

ડાહ્યાભાઈ પીતામ્બરદાસ દેરાસરી.

ધોબીની પોળ, ખાડીયા—અમદાવાદ.

પ્રસિદ્ધ કર્ત્તા

જાલમભાઈ ડાહ્યાભાઈ દેરાસરી.

ધોબીની પોળ, ખાડીયા—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી. સર્વ હક્ક સ્વાધીન. પ્રત ૧૦૦૦

ઈ. સ. ૧૯૨૪

અમદાવાદમાં ખાડીયામાં દેસાભાઈની પોળમાં પ્રજાબંધુ
પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સમાં સી. એમ. મોદીએ છાપ્યો.

મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

काव्य करावें ऱ्यां न च वचकावें दूषितीं परि लघूस ॥
कां न सदन बांधावें कीं त्यांत बिळें करिल घूस ॥ १ ॥

सन्मनोरथ राजि मोरोपंत.

ઉપોદ્‌ઘાત.

કાન્હડદેપ્રબંધની સંશોધિત આવૃત્તિ તૈયાર કરતી વખત જ જૂની ગુજરાતી ન જાણનારને કવિ પદ્મનાભની સરસ્વતીનો પ્રસાદ મળે એમ કરવાની પ્રબળ ઇચ્છા થઇ હતી. કાવ્યનો રસ જાળવીને સામાન્ય વાંચનારને આનંદ મળે એ ઉદ્દેશે કરાએલા એ અનુવાદમાં સ્હેજ છૂટ પણ લીધી હતી.

એ અનુવાદ કાન્હડદેપ્રબંધની પ્રસ્તાવનામાં વચન આપ્યા પ્રમાણે, ઘણા મિત્રોની માગણી છતાં એ, અનેક ઉપાધિઓને લીધે બહાર પડયો ન હતો. ખૂદ કાન્હડદેપ્રબંધની બીજી આવૃત્તિ પણ છપાયા પછી થોડાજ મહિનામાં એની લગભગ બધી પ્રતો ખપી ગયા છતાં એવી જ આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિઓને લઇને બહાર પડાઈ નહોતી.

કાન્હડદે પ્રબંધ તેમ કવિશ્રી પદ્મનાભ સંબંધી વિશેષ હકીકત મેળવવાને ચોતરફ તપાસ કરતો હતો, તેવામાં સ્વ. ડા. ટેસિટોરીએ બહાર પાડેલાં જોધપુર અને બિકાનેરનાં જૂનાં પુસ્તકોનાં સૂચિપત્રો વાંચવામાં આવ્યાં. એ રાજ્યોના પુસ્તકભંડારમાં કાન્હડદે સંબંધી, સાંતલસિંહ સંબંધી અને માલદેવ સંબંધી પુસ્તકો હોવાનું જણાવાથી, કાંઇ ઉપયોગી હકીકત જરૂર મળશે એમ લાગ્યું. બિકાનેરમાં ત્યાંની સ્ટેટ કૌન્સિલના વાઇસ પ્રેસીડેન્ટ મહારાજશ્રી સર ભૈરોસિંહ બહાદૂર કે. સી. એસ. આઇ.ને અને કૌન્સિલના હોમ મેમ્બર ખા. બા. કે. રૂસ્તમજીને લખાણ કરતાં એ બન્ને સદ્‌ગૃહસ્થોએ ઘણી ખુશીથી મારા માગેલા ઉતારા આપવાનો હૂકમ કર્યો અને તાકીદે ઉતરાવીને મોકલ્યા. જોધપુરથી કશું મળ્યું નહીં, પણ અમદાવાદના પારસી ખાનદાનના ગૃ. ફીરોઝ રતન કોઠાવાળાએ ઘણી તસ્દી લેઈ જોધપુરના મુલકનો મોટો નકશો મોકલી આપ્યો. આ અનુવાદ જોડે આપવા કરાવેલો નકશો તૈયાર કરતાં અને જૂનાં સ્થળો નક્કી કરતાં એ નકશો બહુ મદદગાર થઇ પડયો. એ ગૃહસ્થોનો હું ઘણો આભારી

છું. ઉતારા મળ્યા પણ તેમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ કામ આવે એવું કશું જણાયું નહિ. માત્ર લોકવાર્તા જેવાં લખાણ હોય એમ લાગ્યું. આ શિવાય બીજી પણ ઘણી જગાએ નિષ્ફળ તપાસ કરી. આમ આ પ્રયત્નમાં વ્યય અને કાળક્ષેપ વૃથા ગયો.

ઘણી કાળજી અને પ્રયાસ છતાંએ પ્રથમ આવૃત્તિ દોષ રહિત નહોતી એ મારી જાણ બહાર નહોતું. આનંદને માટે એક કાવ્ય વાંચવું અને શિખવવાને માટે વાંચવું એમાં બહુ તફાવત છે. મુંબાઇની યૂનિવર્સિટીએ કાન્હડદેપ્રબંધને એમ. એ. અને બી. એ ના અભ્યાસક્રમમાં સ્થાન આપ્યું. સુભાગ્યે ગુજરાત કોલેજમાં એ શિખવવાનું કામ મારા મિત્ર રા. બા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવને ભાગ આવ્યું. એમની મહેનતથી કેટલીક ત્રુટીઓ જણાઈ. તેની સાથે વિદ્યાર્થીઓને પડતી અગવડનું ભાન થયું અને વિદ્યાર્થીઓનો અભ્યાસ સુગમ કરવાની લાલસા પણ થઈ. વળી એવામાં જ કાન્હડદેપ્રબંધની બીજી ત્રુટક પણ જૂની ને સારી પ્રત પ્રાપ્ત થઈ. પ્રથમ આવૃત્તિ બહાર પડતાં મારા મિત્ર રા. રા. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દિવેટીઆએ સ્નેહભાવે વજૂદવાળી ટીકા પણ કરી હતી. આ સઘળાંને પરિણામે એ બન્ને મિત્રોની સૂચનાઓને અનુસરીને ઘણા ઇષ્ટ ફેરફારવાળી બીજી આવૃત્તિ તૈયાર થઈને છપાય છે, જે થોડા સમયમાં સાહિત્ય પ્રેમીજનોની સન્મુખ રજુ થશે.

વિદ્યાર્થીઓ આ અનુવાદનો ઉપયોગ કરે એ પણ ધ્યેય હોવાથી આ અનુવાદ પણ બીજી આવૃત્તિને અનુસરીને કરતાં ફરી જ લખવો પડ્યો. અનુવાદ કરતાં કવિશ્રી હરિશ્ચન્દ્રનું "बिना पूर्व कवि के हृदय से हृदय मिलाय अनुवाद करना शुद्ध झख मारना ही नहीं, कविका लोकान्तरस्थित आत्मा को नरक कष्ट देना है" એ વચન લક્ષ બહાર જવા દીધું નથી. ખૂબીઓ જળવાય, રસમાં ક્ષતિ ન થાય અને કવિ પદ્મનાભની શૈલીનું સ્વરૂપ બને એટલું કાયમ રહે. એ ઉદ્દેશે તૈયાર કરેલો આ અનુવાદ, આટલે વર્ષે એ, ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રેમીજનોની સન્મુખ મૂકતાં મને આનંદ થાય છે, સંકલ્પ કરેલું ઋણ એથી ફેડું છું.

શ્રીમન્ત સરકાર ગાયકવાડ શ્રીમન્મહારાજા સર સયાજીરાવે કાન્હડદેપ્રબંધને પ્રથમ મદદ કરી હતી. તેવી જ આ અનુવાદને પણ કરવા સારૂ દિવાન સાહેબ સર મનુભાઇ નંદશંકર મહેતા અને કેળવણીના કમિશ્નર સાહેબ રા. રા. નંદનાથ કેદારનાથ દિક્ષિત એ બન્ને સદ્‌ગૃહસ્થોનો આભાર માનવો ઇષ્ટ છે.

કાન્હડદેપ્રબંધ છપાયા પછી જૂની ગુજરાતી તરફ અભિરુચિ વધી છે, એ ખુલ્લું જણાય છે. કાન્હડદેપ્રબંધની જાણીતી લિટીઓ पूछइ वात पातशाह अने किश्यूं खंमायत વગેરે ઠેર ઠેર સંભળાય છે અને વંચાય છે એ ખરું; છતાં કોઇ પણ વિદ્વાન તરફથી પ્રથમ આવૃત્તિમાં સંદિગ્ધ બતાવેલી બાબતનો ખુલાસો મેળવવા હું ભાગ્યશાળી થયો નથી. ઇશ્વર વિદ્વાનોનો આ પ્રમાદ દૂર કરો.

છેવટે પદ્મનાભની બાની, પ્રસાદ, ઓજસ્, રસ અને ખૂબી અનુવાદમાં કેટલે દરજ્જે જળવાયાં છે તે જોવાનું વાંચનારને જ ભાળવીશ. મારે માટે તો એમના સંતોષે સંતોષ અને એમના આનંદે આનંદ.

ડાહ્યાભાઇ પીતામ્બરદાસ દેરાસરી.

ધોબીની પોળ, ખાડીઆ—અમદાવાદ.

आपनो अथांग

પ્રભુપદપંકજને સ્મરી, ગુંજી ગુણાનુવાદ,
પદ્મનાભ કવિનો કવું સુરસ સરળ અનુવાદ. ૧
નવિસંદા નાગર મહીં વીસલનગરા વીર,
તિલકરૂપ આદિ કવિ પદ્મનાભ ગુણ ધીર. ૨
તેણે ગુર્જરીમાં રચ્યો કીર્તિમેર ચોહવાણ,
અનુપમ વીરચરિત્ર ને ખરી જ રસની ખાણ. ૩
એકજ્ઞાતિ કવિ. કાવ્ય આ વીરરસે ઝકઝોળ,
પ્રસાદમય, માધુર્યમય, ઓજોમય અણતોલ; ૪
રસ દ્રવતી ભપકાભરી સરળ પ્રૌઢ પણ તેવી,
અમી કરતાં અદકી મીઠી, બાની કોમળ એવી. ૫
શુભ સંદર્ભભરી ગિરા, પ્રબળ દેશ અભિમાન,
મધુરી ને મનમોહની ગુર્જરી ઘણી ગુણવાન. ૬
દેશ, ધર્મ, નિજ જાતનું જો મન માણો માન,
સુણો અહો ઇતિહાસ, તો કરો પદ્મપદ પાન. ૭
ગરવી ગુર્જરીનું અમી ચાખે સકળ સમાજ,
ચાહી ચાલુ બોલીમાં પદ્યબંધ કરૂં આજ. ૮
રસલહાણી લીજિયે રસિક દેરાસરી જે લહાય !
જય જય ગુર્જરી માત ! જય પદ્મનાભ કવિરાય ૯

કાંહ્નડદે પ્રબંધ.

(અનુવાદ)

ખંડ પહેલો.

દોહરા.

ગૌરીનંદન વીનવૂં. ભારતી બ્રહ્મકુમારી.
સરસ બંધ પ્રાકૃત કવૂં, મતિ મુજ આલું ઉજ્વરી. ૧
આદિપુરુષ, અવતાર ધર, જાદવકુળ જયવન્ત,
કીધ નિકંદન અસુરકુળ તે પ્રણમૂં શ્રીકાંત. ૨
જમના જળ ઝંપાવિયું, નાથ્યો કાળિ ભુજંગ,
તે હરિ વીનવૂં આદિયે જેથી પામૂં મન રંગ. ૩
પદ્મનાભ પંડિત સુકવિ વાણિ વચન સુરંગ,
કીર્તિ સોનગિરા તણી તેણે કહી સુચંગ. ૪
જગજાહેર ઝાલોરમાં સામતસિંહ સુત જેહ
તેહ તણા ગુણગ્રામની કીર્તિ કથૂં ધરી નેહ. ૫
નવકોટી નામે કહૂં મારવાડનો દેશ,
ધન કણ સૌ કોને ત્યહાં વપુ કિનખાપ સુવેશ. ૬
વિખ્યાતા કનકાચળે મુનિ જાબાલિ ઠામ,
તે પાસે ઝાલોર ગઢ, જગ જાણીતૂં નામ ૭
કુળ કીર્તિ પૂર્વે ઘણી, વંશ વિશુદ્ધ વખાણુ.
રાજહંસ રળિયામણા સોનગિરા ચહુઆણ. ૮
અક્ષખત એની કાહ્નવર જેવી ઇન્દ્રવર રિધ,
રાત દિવસ વાસો વસે રાજભવન નવ નિધ. ૯

પ્રીતિ સહોદર શું ઘણી માલ્લવદે મતિમન્ત.
કુંવર વીરમદે વળી જાણે જગ જયવન્ત. ૧૦
રાજનીતિ જાણે ઘણી, રૂપ સુહાવે અંગ,
રાજ કરે નિજ સ્થાનકે ચહુઆણ નવરંગ. ૧૧
હઠ કીધી સુલ્તાનશું, ગ્રહીં તે કથા સંબન્ધ,
ગુણ ચહુઆણ હું અવનિતળ વરણવું પ્રાકૃતબન્ધ. ૧૨

ચોપાઈની ચાલ.

ગુર્જર ગાદીએ તે કાળ સારઙ્ગદે હતો મહીપાળ,
×ભત્રીજો તેનો બળવંત કરણદેવ યુવરાજ ભણંત. ૧૩
તેણે માધવ બ્રહ્મ દૂભગ્યો; વિગ્રહ તેમાંથી ઉદ્ગમ્યો.
રૂઠ્યો તેથી વડો પ્રધાન, કરી પ્રતિજ્ઞા નીમ્યું ધાન. ૧૪
"તરકાણું હું આણું અરૂં, તો જ ધાન અહિંનું મુખ ધરૂં."
માધવ મહેતે કર્યો અધર્મ; નવ છૂટે પૂરવનાં કર્મ. ૧૫
શાલિગ્રામ જ્યાંહાં પૂજાય, જ્યાંહાં હરિનું નામ જપાય,
જે ભૂમિમાં જાગ કરાય, જ્યાંહાં બ્રાહ્મણને દાન અપાય, ૧૬
જ્યાં પિંપળ તુલસી પૂજાય, વેદ પુરાણ ધરમ બૂજાય,
જે દેશે સહુ તિરથ જાય, સ્મૃતિ પુરાણને ગાય મનાય, ૧૭
નવખંડે અપકીરતિ લહી, મ્લેચ્છ માધવે આણ્યા તહીં.

ચાલ્યો માધવ દિલ્હી ભણી; ભેટ અપૂરવ લીધી ઘણી. ૧૮
વિકટ પંથ ઓળંગી દેશ; જોગણીનગરે કર્યો પ્રવેશ.
પહેલાં જઈ મળ્યો દિવાન. તેની વાત સુણી સુલ્તાન. ૧૯

× ભત્રીજઉ તેહનુ બળવંત કરણદેવ યુવરાજ ભગંત. કલ્પિતપાઠ અર્થના સ્પષ્ટીકરણ સારૂ ઉમેર્યો છે.

ભડ અલ્લાઉદ્દીન સુલ્તાન બહુ દેશે વરતાવી આણ.
ભેટ ઘણા હયની ત્યાં ધરી, અર્જ અમીર ઉમરાવે કરી. ૨૦
નિઘા કરો આલમના સ્વામ! ભડ માધવ આ ભરે સલામ.
પરદેશી છે વડો પ્રધાન, જાણી માન દીધું સુલ્તાન. ૨૧
મ્હોં મલકાવી પુછી વાત. કહો જી કેવી છે ગુજરાત?
કેવું કહાવે અણહલપૂર? ખંભાયત, દીવ, માંગલપૂર? ૨૨
કેવું ઝાલાવાડ ભણંત? કેવું સોરઠ મહિમાવંત?
મુલક એહનો માલિક રાય, છે સાહસી સાંભળ્યા માંય. ૨૩
મન મુકી સહુ કહો પ્રધાન. એમ કહી અટક્યા સુલ્તાન.
સુણીને શાહની એવી વાત, કુરનસ બજાવી જોડી હાથ, ૨૪
કળકળતે દિલ, દુખિયે સાદ, માધવ બ્રહ્મ કરે ફરીઆદ.
"ક્ષત્રિધર્મ એણે લોપિયો. રાય કરણદે ઘહેલો થયો. ૨૫
એનું અંગ ભર્યું અનુરાગ, નિત નિત સેવે છે વછનાગ.
જરે ઉઘાડે ખાંડે રાય, હઝૂરી હરભડી નાસી જાય. ૨૬
મરણ ભયે ભોજનની વાર, પીરસનાર પીરસે દઇ દ્વાર.
રાયે પ્રથમ મને અવગણ્યો. મારો બંધવ કેશવ હણ્યો. ૨૭
તેની ઘરણી રાખી ઘેર. સહ્યો જાય કયમ અકરો કેર?
જહાંપનાહ! દો લસ્કર સંગ, જઇ ગૂજરાત મચાવૂં જંગ. ૨૮
ઘણી હિંદુને ઘાલું રાન. કંઇ મારૂં કંઇ ઝાલૂં બાન.
ખૂનખાર! ખુબ સમજો ખરૂં. ગૂજરાત જેરે સર કરૂં." ૨૯
તત્ક્ષણ ગ્રહ્યો અસપતિ રાય, તેને દીધ પંચાંગ પસાય.
દીધ ઉતારા પાણી ધાન, તે પછી તેડયા નિજ પરધાન. ૩૦
દીધ હુકમ, ઝાલોરે તણી ચહુઆણુને પુછો જઇ.
રાજ્ય ભોગવો ભલા વિધ તમો, માત્ર માર્ગ દ્યો દળને સમો. ૩૧

પૂર્વે પૂર્વજને બહુ વિત્યું. છેલ ભણે નવ છાંડું.
અસપતિના દળ સ્હામો ચાલ્યોં લેઇ ઉઘાડું ખાંડું. ૫૫
બતડે, તુરક દેખી રણથંભ્યા, ધસી પહેલ કરી દાવે.
રોષે ચઢી રણુપેરણુ માંડે, મારી માગ મુકાવે. ૫૬
ઘડી બે ચાર ઘણું દળ રોકી, વીર વાવરી લોહ,
તુર્ક, મુગલ, કરકટિયાને શિર તૂટી પડયો સંમોહ. ૫૭
દાટ વાળી દળ કેરો પડતાં બતડ વખાણ્યો ખાને.
જય જયકાર થતે સરગાપુરી વિચર્યો ચઢી વિમાને! ૫૮
ઝાલ્યાં બાન, ભાગ્યું મોડાસુ, ગામ લગાડી લાહ્ય.
ઠામેઠામ લૂંટાલૂંટ ચાલી. દશ દિશ ધાડાં ધાય. ૫૯

*ચઢ્યૂં કટક. ઢંઢોળ્યું ચિડોતર, ધાણધાર, ડંડાવ્ય.
આવ્યા! ઉઠી બૂમ! સાંભળી પાટણ દીધાં દ્વાર. ૬૦
દીધું લખત જઇ દરવાજે, સર્વે થયા ઝૂઝાર.
માધવ મ્હેતો આગળ કીધો, જાણે માગ નિસાર. ૬૧
લીધું, લૂંટ્યું પુર, ગઢ ઘેર્યો, સામાં બાણ વછૂટે!
માધવ કહે, કરણ! જા નાશી, શીદ મરે વણખૂટ્યે? ૬૨
છીંડુ પાડી કરણદે નાઠો. પાળી પળાએ રાણી,
નવા દાભ કાંટા પગ ખૂંચે ન રહી પીવા પાણી. ૬૩
પાપવૃક્ષ કેવાં ફળિયાં જો કરણ તું નિસ્સંદેહ!
વિણ્યાં બિલાં, બોર, હિંગોરાં માધવનાં ફળ એહ! ૬૪

* પુનાની એક પ્રતમાં આ તૂક વધારાની છે.
ભાગ્યાં ચિડોતર ને કાનમ, બાવન ગામની હાર;
ખોખર થાયું છે ગુજરાતનું, કચમે ન આવે પાર.

નાઠો કરણ, પછી ગઢ ભેળ્યો. ભર્યો લીધ ભંડાર.
હસ્તક કીધા હયશાળાના અલુખાને તોખાર. ૬૫
થયું નથી, થાશે નહિ આવું, અણહિલપુર મોઝાર.
જે ઠામે દેરાસર હતું ત્યાં બાંગો દે સેલાર. ૬૬
અલુખાને પાટણગઢ જોગો, પછી કર્યું વખાણ.
અલાવદીન પાદશાહ કેરી ત્યાં વરતાવી આણ. ૬૭

કટક કોપટમાં અસાઉલિ ભણી. મેલ્યું ગઢમાં થાણું.
ગુજરાતને દગમગાવીને કેર કરે તુરકાણું. ૬૮
અસાઉલિ, ધોળકું, ખંભાયત, સૂરત, ને રાંદેર,
બીજાં નગર કેટલાં કહીએ ચાંપ્યું ચાંપાનેર. ૬૯
દગમગાવિયાં બંદર સરવે, જોયાં સાયર પૂર:
સોનાં, રૂપાં અને સાવટૂં, લીધાં કાચ કપૂર. ૭૦
મારે દેશ, કૂટે ઘણી ફોજે, લૂંટે છે વળિ ધાન,
ઠારઠાર થાણે, જોરાવર ઝાલે ઝાઝાં ખાન. ૭૧
એમ લૂંટ કરી ગુજરાતે સહુ સાંભરી લીધું.
દહને દંડો, સોમઈયા ભાગી ખાને પ્રયાણ કીધું. ૭૨

સોરઠમાં મંગળપુર, મહુવા, વળી ઊના ને દાઠા,
પડ્યાં ત્રાસ, નિશાણ ધડૂક્યાં, લોક દશે દિશ નાઠા. ૭૩
રાણો છપ્પ દીવમાં પેઠો, વરતે હોલ કલ્લોલ.
દેવ! તુરકનો હાથ ન પાડીશ. ભાલ બાંધે મરઘોળ. ૭૪
હવણાં કાંઈ ક્રોધાનલ ઝૂઝી, દીસે ધૂમ્ર વરાળ.
બાણાસણ ચઢે, શિંગી વાગે, જાણે કોપ્યો કાળ. ૭૫

દરાખ, ખારેક, શ્રીફળ લીલાં, ફોફળ ને બીજોરાં,
વાઢ શેરડી કેરા મીઠા, વાડીના લીંબેરા, ૭૬
આદુ, સુરણ ને પંડોળાં, વળી પોસાતાં પાન,
જબરાઇએ કટકે લઈ આવે. કોઇ ન ખાએ ધાન. ૭૭
નાસે, ભાગે સહુ સોરઠમાં, ભર્યો દેશ લૂંટાય!
ઘોરી નગર ધડોધડ ભાંજે. સામું કોઇ ન થાય. ૭૮
કીધી કૂચ, કટક ઉપડિયાં, બહુ નિશાણ વજડાવ્યાં.
વાળી દેવટ દેશ તણું, દળ દેવપાટણે આવ્યાં. ૭૯

પાદર બાંગો દીધી, કીધા નવા તંબુઓ ઉભા.
ઘોડાઓની કરી પાયગા, તરુ થડ મેગળ થંભ્યા. ૮૦
દરવાજા દીધા, ગઢ ઘેર્યો, ઝાઝું જણવી જોર.
તેણે કરી પુરપાયક લાયક આવ્યા તેરે ઓર. ૮૧
પાદર આવી જંગ જગાવી ને ચોપટ ઘા લીધા!
સોરઠીઆ શૂરા રાણાએ પાયપૂંઠ નવ દીધા! ૮૨
વાળા, વાજા, જોડ, જેઠવા, ચૂડાસમા ચઢી આવ્યા.
શાહી સૈન્ય સમુદ્ર ઉલટયો, તેણે હિંદુ દબાવ્યા. ૮૩
ફોજે ગજરાજો પાખરિયા, ખડ્ગે દંતુશળ બાંધ્યાં.
વિંટયું પુર, હણહણિયાં ઘોડાં, પછી દરવાજે વાધ્યા. ૮૪
ઓસરિયા પાદરથી રાણા રાય ન ફાવી દાવે.
દીધાં દ્વાર. ફારૂકી ચઢિયા. તુરકો માગ મુકાવે. ૮૫
કટક તડૂકયાં, ઢોલ ધ્રસુકયાં, થરથર ધરતી કાંપી.
સૂંઢયા સુંઢાળા રોષાળા. તુરક ચઢયા ગઢ ચાંપી. ૮૬
પાડી કોટ [illegible] ભાગ્યા. પડી દેવપાટણે ભેગ.
પ્રભાસ [illegible] અસ્વારે લૂંટયું લંકા મેગ. ૮૭

સોમનાથને પ્રાસાદે મળી; સ્નાન કરી સહુ રાય,
તુલસી શિર ધરી, શંકર પરસી, કરી સમર્પણ કાય. ૪૮
દેવ તણા ચોરાશી માટે સહુનો થયો પડાવ.
હાક વાગી તત્તકાર્યા હાથી, દીધા ચોપટ ઘાવ. ૪૯
રણઘેલા દઇ દોટ ઉછળતા રણ ચંડી સામા ચાલ્યા.
કરકટિયા હબસીએ ચોગરદમ ફરી કુંડે ઘાલ્યા. ૫૦
રોપાળા રાણે દિન બીજે રગડી નાદ ઉતાર્યો.
અનરથનું મૂળ માધવ મહેતો, તેને રણમાં માર્યો. ૫૧
કેમ ગોરી પકડે શંભુને? જબ્બર જોર ન માય,
મરડી, મર્દો મુગલ માંકડાં, પડયા પછી રણમાંય. ૫૨
જે ફળ નહિ જાગે, નહિ તીર્થે, બહુ દાને ત્રણ લોકે,
સોમનાથને પારે પડતાં તે પહોંતા સુર લોકે. ૫૩
દેવ મંદિરે ભેળ પડી ને તોડયાં કુંચી તાળાં.
હલહલ કરી પ્રાસાદે પેઠા, લીધ ઢોલ ત્રંબાળાં. ૫૪
ચઢયા શિખર આરહડા અસુરો, ઘાણે વાળે ઘાણ;
બાજુની પુતળિઓ ભાગી, પટમાં પટકે પહાણ. ૫૫
સાંધે સાંધા કરી જૂજવા, ભોંય પાડવા લાગ્યા.
ઘુમટ માંહિના હાથી ઘોડા ઘાણ ઘણેરે ભાગ્યા. ૫૬
ઘાલી લાગમાં સાંગ લોહની, કરતા જોર અમાપે,
હલહલ કરી, બે બાજુ વળગી, થાપિત મૂર્ત્તિ ઉથાપે. ૫૭

વરવી વાત વરતવા લાગી! કળિજુગ કરે વિલાસ!
પૃથ્વિ કેરૂં પીઠ મેલીને દેવ ગયા કૈલાસ! ૫૮
ખાને મુખ ફરમાન કર્યૂં કે, ભલે રહે મઠ સૂનો,
મૂરતિ એ દિલ્હી લઇ ચાલો, ત્યાં જઇ કરશું ચૂનો. ૫૯

લોઢા કેરી પાટ અણાવી, વળી મગાવી ગાડાં,
સોમનાથનું બાણ ચઢાવો આડાં ઓઢવી આડાં. ૧૦૦
કાળાભૂત ભોઇ તેડાવ્યા, ગાડે લિંગ ચઢાવ્યૂં,
આગળ જોડી બહુ ત્રેલીઆં, દિલ્હી ભણી ચલાવ્યૂં. ૧૦૧
આગળ રુદ્ર ! ઘણે કોપાનળ દૈત્ય સરવ તેં બાળ્યા !
પુણ્ય પૃથ્વિમાં તેં વરતાવ્યૂં. દેવલોક ભય ટાળ્યા. ૧૦૨
બળિયો ત્રિપુરાસુર તેં હણિયો, વા વેગે જેમ તૂલ.
પદ્મનાભ પૂછે, સોમઇયા ! ક્યાં ગયું તારૂં ત્રિશૂળ ? ૧૦૩

નગરો કીધ તારાજ, ઉજાડ્યો મુલ્ક, લગાડ્યાં ગામ.
કીધો કાગારોળ સોરઠે. લૂંટી વસ્તી તમામ. ૧૦૪
બાન બ્રહ્મ, બાળક ને અબળા સુદ્ધાં વરણ અઢારે
સાહી સાંકળ્યાં આળી વાધરે. ગણતાં નાવે પારે. ૧૦૫
બંદી સરવ ચલાવ્યા સાથે. તુરકો થયા વિદાય.
ખાન ગાજતે નિશાણ ઉતર્યો સોરઠની સીમાય. ૧૦૬
આવે વાયુ સહ દાવાનળ ચાલે કવણ ઉપાય ?
તુરકો તે વિધ તરવરી વાધે, શી રીતે ઉગરાય ? ૧૦૭
જૂનોગઢ ગિરનાર ઉખેડી, કચ્છની ભૂમિ ચાંપે.
ડગવે કંથ ને ગેડી, પારકર, ઠટ્ટ્ં થરથર કાંપે. ૧૦૮
નિજ બળ નિરખીને અલુખાને આણ્યો ગર્વ અપાર.
ટેવ્યો સીધો પંથ, ન ટેવ્યા બાંકા મારૂ લગાર ! ૧૦૯
પાદશાહ પૂર્વે નવ લેખ્યા વાટ કાહ્નડે નાપી.
રોષ રહ્યો એ હઇએ વ્યાપી. લેઉં સોનગિરિ ચાંપી. ૧૧૦
અલુખાને નવ પ્રીછ્યું ઉરમાં કે લાગ્યાં છે પાપ.
દરે દરે કાંઇ ધો નવ નિસરે, નિકળે કંઇકે સાપ. ૧૧૧

તીના, તેજી તુરક તારવી, બિરદ બડાઈ બોલે.
બણગાં, ઢોલ, નિશાણ પ્રસૂરે, ડગમગ ડુંગર ડોલે. ૧૧૨
એમ કટક મરૂમાં જઈ પહોંચ્યાં, ભલી જાયગા લીધી.
માંહોમાંહી બેસીને મોટા મલિકે મસલત કીધી. ૧૧૩
કરી ઠરાવ, ઝાલોર પાઠવ્યા, કાન્હડ તરફ પ્રધાન.
કહાવ્યૂં "હાવાં મરદ થજો, ગઢ આવ્યા અલૂખાન. ૧૧૪
મારા દળની સામે ભડવા કોની છે તાકાત?
સોરઠને ગૂજરાત ગાંજી મેં લીધ, જોઇ મુજ વાત? ૧૧૫
આવ સર્જ્જ થઇ, રોક નાકું જો મરદ મુંછાળો કહાવે;
દેવ તાહરો કેદ કર્યો મેં, છોડવ જોઉં હાવે. ૧૧૬
ભેટ લઇ કાં મળવા આવે; કાં પુરુષારથ દાખે,
તો તો તુજ ભલપણ જાણીશું; નિજ પાણી તું રાખે." ૧૧૭

તે જ દહાડે સ્વપ્નું લાધ્યું, કાન્હડદેને વહાણે,
પધારિયાં ગંગા ને ગૌરી નરપતિ નજરે નાણે. ૧૧૮
રાજપાટ તુજને દીધ કોણે? કહાન કહે ઇશાને.
કેદ કીધો સ્વામી ગોરીએ, કહે સુતો તું શાને? ૧૧૯
ગંગા કહે, ઊઠ અજરામર! હજી વિમાસે કાંય?
દેશ વિંધી તુજ, તુરક કેદ કરી, સોમનાથ લઇ જાય. ૧૨૦
પ્રથમ બજાવી સેવ વિષ્ણુએ, અસુરથી રુદ્ર મુકાવી;
પછી વૈરોચનિયે, સજી સેવા ભક્તિ વિશેષ જણાવી. ૧૨૧
એ તરફી છાપો દઈ થા શિરમોર, વીર કર વ્હાર,
ચેત, ચેત, ગંગા ને ગૌરી કહે, લગાડ ન વાર. ૧૨૨

રાગ રામગ્રી.

બે અબળા એવૂં ભણે, અસુરે અસંભવ કીધ.
ચૌદલોકના સ્વામીને જોતાં બળથી લીધ. ધ્રુપદ.
વિલપે બે સતી રે, કીજે કંકણ ભઙ્ગ.
ઓછે નીરે જેમ માછલી વિરહ દહે અમ અઙ્ગ. વિ. ૧૨૩
જે કો બંધન છોડવે, છાંડે પાતક પૂંઠ;
સત્ય વચન અમ સાંભળી, ઓ કાહ્નડદે ઉઠ. વિ. ૧૨૪
છોડવ સ્વામી અમ તણા, દઇ મોગલને દંડ.
લે કાહ્નડ કીરતિ ઘણી. નામ રહે નવખંડ. વિ. ૧૨૫

પવાડો.

ઉઠ્યો મોડી આળસ ભૂપતિ. કીધો સ્વપ્ન વિચાર.
સોમચંદ્ર વ્યાસે કહ્યું, દીજે મ્લેચ્છ તણો સંહાર. ૧૨૬
સોમનાથની વ્હારે ચઢિયે, વળી છોડવિયે બાન.
અસપતિના દળથી તેવામાં ગઢ આવ્યા પરધાન. ૧૨૭

સભામાંહિ જઇ રાયજી મળિયા. દીધ આસન સન્માન.
કહે પ્રધાન, કાહ્નડદે ! સુણીયે, કથન કહાવે ખાન. ૧૨૮
"ભાગી દેશ સહુ દેવટ કરશું, તૂં પણ બળ દાખવજે.
ગઢ તળેટીએ તળાવ તટ આ ઉતર્યા આવી સમજજે." ૧૨૯
ભાખે રાજા, વીર આપબળ આપ મુખે ન વખાણે.
પુરુષારથ કરી પરખાવ્યે સહુ આપોઆપ પિછાણે. ૧૩૦
અલૂખાનને જઇ જણવજો, કરશું અમે ચઢાઇ;
દઇશું દળે ઘાવ જાળવજો, દિવસ એક બે માંહિ. ૧૩૧

જઈ પ્રધાને ખાન વીનવ્યા, હિંદુ ન નમશે, નડશે.
ખાન કહે, સહુ સજ્જ રહો એ આવી અચાનક પડશે. ૧૩૨
દરમ્યાન સજી સજાઇ, ડંકો દઇ, બીજે દિન વહાણે
દડમજલે દળ અલુખાનનું પહોંચી ગયું શિરાણે. ૧૩૩
ખાઈ, લક્કડકોટ કર્યા. ચોગરદમ ન મળે માગ.
ઘોડા, હાથી રહે પાખર્યા, કેમ લાધશે લાગ? ૧૩૪

જયત દેવડો, લખણુ સેવડો, લૂણકરણ તેડાવ્યા
સાલુ ને સોભતુને રાયે લસ્કર ભણી ચલાવ્યા. ૧૩૫
સરખે ઘોડે સાથ પાઠવ્યા સત્તાવીશ અસ્વાર.
ફરમાવ્યું, જાણી લ્યો જઈ, લશ્કર કેરો પાર. ૧૩૬
પ્રધાન લશ્કરમાં જઈ પહોંચ્યા, દીઠું દળ મેલાણ,
નકિબે ચકના દ્વારપાળને માંહી કીધું જાણ. ૧૩૭
'વગર વિલંબે છૂટા પાડો," ખાન એમ ફરમાવે.
'પ્રધાન જે કાન્હડદેના પછી મહેલ માંહ્યલે આવે." ૧૩૮
નોખું નોખું નિવાજ્યું ખાને તે સહુને ઇનામ;
સોનું, રૂપું અને સાવટું, બક્ષ્યા તેરી ઠામ. ૧૩૯
એક કહે કાન્હડદે પાખે અવર ન કરૂં પ્રણામ.
ખાન ભણે, લેઈ આવો આંકી, ભલે જારે ન સલામ. ૧૪૦
ભેટ ધરી ઝાલોરી પ્રધાને. પૂછી કુશળ કહ્યું ખાને,
"કાન્હડ કને કટકની કેવીક વાતો થાય કહોને. ૧૪૧
તમ સહ જે વળી અરજ નિવાજી રાયે તેય ગુજારો."
કહે પ્રધાન "અરજી કહીં, કેવી? ખાનજી! વાત વિચારો. ૧૪૨
કદીએ અગ્નિ શીતલ થાએ, પશ્ચિમ ઉગે ભાણ,
પણ શિર નારાયણ વણ કેને કદી ન નમાવે કાન્હ." ૧૪૩

"ખાન ભણે કોણ કારણ આવ્યા ? કહો હોય તે કાજ."
કહે પ્રધાન "રાજાની આજ્ઞા, કટક જોવૂં છે આજ." ૧૪૪
ખાને હુકમ કરી પખરાવ્યા તુરત બારગી ઘોડા.
હાથી મહાવત સાથ સજાવ્યા, મહોલે મલેક તેડયા. ૧૪૫
બખ્યા તુરક, મુગલ, કરકટિયા કેરી લાગી હાર.
પરધાને સંખ્યા લશ્કરની ભાખી અપરંપાર. ૧૪૬
ખાને સાન કરી કે મુગલે પણછે પરઠી તીર,
તાણી, ગગને પંખિણી વિંધી, ત્યાળે મોટા મીર ! ૧૪૭
લખણ રાઉતે એક જ ઘાએ ખાંડે સહીત મ્યાને,
પાડો રેંશી કીધ બે કડકા ! વખાણ કરિયાં ખાને. ૧૪૮
પૂછે ખાન "કાહ્નડ ઘર કેટલા ત્હારા જેવા શૂરા ?"
સુણેટ લખણ કહે "પૂછો છો તો છે ચોવીસેં પૂરા." ૧૪૯
તૂઠ્યા ખાન, ન માગીશ હિંદુ, હૂં જ કરૂં છું પસાય.
કહે પ્રધાન "રીઝે નવ લીજે, લાજે કાહ્નડ રાય. ૧૫૦
ખાંત પુરાવો એક અમારી દળ ચોગરદમ જોશું
એક રાત વાસો દેતાં મન વરસ રહ્યા એમ લહીશું." ૧૫૧
અલુખાને જણ સાથ મોકલ્યો, દેખાડે મેલાણ.

ઘોડા, હાથી, ઉંટ, પોઠિયા, ખચ્ચર પીઠ પલાણ. ૧૫૨
મલિકોના પચ્ચીસર જુદા મુકામ સુભટો સાર.
દળ જોવામાં દિવસ આથમ્યો, તો ય ન આવે પાર. ૧૫૩
બંદીવાન ઘણા પીડાતા દીઠ પાડતા રાડ.
દહાડે ભૂખ્યા તડકે દાઝે, રાતે વાએ ટહાડ. ૧૫૪
થાન વછોડ્યાં બાળક રોતાં, મૂર્તિમાન શું દુઃખ !
તરશે ટળવળતું કોઇ નજરે, કોઇને લાગી ભૂખ. ૧૫૫

કોઇ માંદા, કોઇ ન શકે ઉઠી, કોઇ અડવાણુ, ઉઘાડાં.
દાણા પાંચ મળે નહિ ખાવા. પગે કોઇને લોહડાં. ૧૫૬
ફર્યાં હાલરાં કાંઇ જૂજવાં બાંધી વાધરે આળે.
કોઇ છોરૂ માબાપ વિખૂટાં, જકડયાં એક જ ગાળે. ૧૫૭
વિજોગ કરીઓ, કરી જૂજવાં નારી ને વળી નાહ.
બાળ વૃદ્ધ ટળવળતાં દીઠાં. કટક ઉછળે ધાહ. ૧૫૮
કોઇ કહે, પૂરવ જન્મે અમ કર્યું આચરણ કૂડું,
તુર્ક પાસ દૈવે પાડ્યા ને વેર વાળીયું પૂરૂં. ૧૫૯
જૂઠી સાખો અમે પૂરી, કે કાંઇ ચડાવ્યાં આળ.
અથવા જનની ઉછંગે રડતાં થાન વછોડયાં બાળ. ૧૬૦
ગાય તણાં ગોચર શું ભાગ્યાં? કંઇ લોપ્યા આઘાટ.
જંગલથી મધ અમે પાડિયાં. અથવા પાડી વાટ. ૧૬૧
કહ્યું કર્યું નહિ માતપિતાનું. વેદ વચન શું ઉથાપ્યાં?
એકાદશી ન કીધ અમે શું? ઋષિને દાન ન આપ્યાં. ૧૬૨
કુળાચાર શું અમે લોપિયા? ખોળાવાડો કીધ.
આવ્યા ઘેર અતિથિ નવ પૂજ્યા. તરસ્યાં નીર ન દીધ. ૧૬૩
કાંઇ પરનારી ગમન આચર્યાં. કીધાં પાતક પંચ.
ખાધાં ધાન અંધારે રાત્રે. છોરૂં દીધાં વંચ. ૧૬૪
ભર્યાં સરોવર પાળ ઉખાડી. તરુએ દીધા ઘાય.
વિનાશિયાં શું દેવમંદિરો? દેવ અરાડયા પાય. ૧૬૫
લાખ, લૂણ, તલ વહોર્યાં, વેચ્યા. કન્યા વિક્રય કીધ.
સૂર્ય, સોમ રાહુએ ગ્રસતાં, મહાદાન શું લીધ? ૧૬૬
અમે કર્યાં વિશ્વાસઘાત શું? દૂભ્યાં કોઇ સુપાત્ર.
કે ધન પરનાં ઝૂંટી જોરે પોખ્યાં પામર ગાત્ર. ૧૬૭

"ખાન બોલે કોણ કારણ આવ્યા ? કહો હોય તે કાજ."
કહે પ્રધાન "રાજાની આજ્ઞા, કટક જોવું છે આજ." ૧૪૪
ખાને હુકમ કરી પખરાવ્યા તુરત બારગી ઘોડા.
હાથી મહાવત સાથ સજાવ્યા, મહોલે મલેક તેડ્યા. ૧૪૫
બખ્યા તુરક, મુગલ, કરકટિયા કેરી લાગી હાર.
પરધાને સંખ્યા લશ્કરની બાંધી અપરંપાર. ૧૪૬
ખાને સાન કરી કે મુગલે પાણીએ પરહી તીર,
તાણી, ગગને પંખિણી વિંધી, ન્યાળે ગોરા મીર ! ૧૪૭
લખણ રાઉતે એક જ ઘાએ ખાંડે સાહીત મ્યાને,
પાડો રેંશી કીધ બે કટકા ! વખાણ કરિયાં ખાને. ૧૪૮
પૂછે ખાન "કાન્હડ ઘર કેટલા ત્હારા જેવા શૂરા ?"
સુણો! લખણ કહે "પૂછો છો તો છે ચોવીસેં પૂરા." ૧૪૯
તુઠ્યા ખાન, ન માગીશ કિંદુ, હું જ કરું છું પસાય.
કહે પ્રધાન "રીઝે નવ લીજે, લાજે કાન્હડ રાય. ૧૫૦
ખાંત પુરાવો એક અમારી દળ ચોગરદમ જોઇશું
એક રાત વાસો દેતાં મન વરસ રહ્યા એમ લહીશું." ૧૫૧
અલુખાને જણ સાથ મોકલ્યો, દેખાડે મેલ્હાણ.

ઘોડા, હાથી, ઉંટ, પોઠિયા, ખચ્ચર પીઠ પલાણ. ૧૫૨
મલિકોના પચવીસર જુદા મુકામ સુભટો સાર.
દળ જોવામાં દિવસ આથમ્યો, તો ય ન આવે પાર. ૧૫૩
બંદીવાન ઘણા પીડાતા દીઠ પાડતા રાડ.
દહાડે ખૂલા તડકે દાઝે, રાતે વાએ ટહાડ. ૧૫૪
થાન વછોડ્યાં બાળક રોતાં, મૂર્તિમાન શું દુઃખ !
તરશે ટળવળતું કોઇ નજરે, કોઇને લાગી ભૂખ. ૧૫૫

કોઇ માંદા, કોઇ ન શકે ઉઠી, કોઇ અડવાણુ, ઉઘાડાં.
દાણા પાંચ મળે નહિ ખાવા. પગે કોઇને લોહડાં. ૧૫૬
ફર્યા હાલરાં કોઇ જૂજવાં બાંધી વાધરે આળે.
કોઇ છોરૂ માબાપ વિખૂટાં, જકડયાં એક જ ગાળે. ૧૫૭
વિજોગ કરીઓ, કરી જૂજવાં નારી ને વળી નાહ.
બાળ વૃદ્ધ ટળવળતાં દીઠાં. કટક ઉછળે ધાહ. ૧૫૮
કોઇ કહે, પૂરવ જન્મે અમ કર્યું આચરણ કૂડું,
તુર્ક પાસ દૈવે પાડયા ને વેર વાળીયું પૂરૂં. ૧૫૯
જૂઠી સાખો અમે પૂરી, કે કાંઇ ચડાવ્યાં આળ.
અથવા જનની ઉછંગે રડતાં થાન વછોડયાં બાળ. ૧૬૦
ગાય તણાં ગોચર શું ભાગ્યાં? કંઇ લોપ્યા આઘાટ.
જંગલથી મધ અમે પાડિયાં. અથવા પાડી વાટ. ૧૬૧
કહ્યું કર્યું નહિ માતપિતાનું. વેદ વચન શું ઉથાપ્યાં?
એકાદશી ન કીધ અમે શું? ઋષિને દાન ન આપ્યાં. ૧૬૨
કુળાચાર શું અમે લોપિયા? ખોળાવાડો કીધ.
આવ્યા ઘેર અતિથિ નવ પૂજ્યા. તરસ્યાં નીર ન દીધ. ૧૬૩
કાંઇ પરનારી ગમન આચર્યાં. કીધાં પાતક પંચ.
ખાધાં ધાન અંધારે રાત્રે. છોરૂં દીધાં વંચ. ૧૬૪
ભર્યાં સરોવર પાળ ઉખાડી. તરુએ દીધા ઘાય.
વિનાશિયાં શું દેવમંદિરો? દેવ અરાડયા પાય. ૧૬૫
લાખ, લૂણ, તલ વહોર્યાં, વેચ્યા. કન્યા વિક્રય કીધ.
સૂર્ય, સોમ રાહુએ ગ્રસતાં, મહાદાન શું લીધ? ૧૬૬
અમે કર્યાં વિશ્વાસઘાત શું? દૂભ્યાં કોઇ સુપાત્ર.
કે ધન પરનાં ઝૂંટી જોરે પોખ્યાં પામર ગાત્ર. ૧૬૭

જન્મ લગી જેનાં ધન લીધાં, તે સાથે સંગ્રામ
જઇ, પોતાના પ્રાણ ઉગાર્યા, ભયમાં તજીને સ્વામ. ૧૬૮
શું સ્વામીનો દ્રોહ કર્યો ? કે કીધાં મદિરાપાન.
બ્રહ્મઘાત શું કીધ અમે ? કીધ કોને બંદીવાન. ૧૬૯
અમે નીચનો સંગ કર્યો શું? ચોર્યાં કાપી સુવર્ણ.
શા પાપે કહો બંધન પડી, આ રહ્યાં તુરકને શરણ ? ૧૭૦
ભાવે કરીને દેવ ન પૂજ્યા. જીવદયા નવ પાળી.
કબુલ કરેલાં વચન લોપિયાં. લીધી કાલ્હરો બાળી. ૧૭૧
સોંપ્યા માલ અમે ઓળવિયા. કંઇ છાનાં વિખ દીધાં.
કોઇની આશા ભંગ કરી, કે ધન પરાણે લીધાં. ૧૭૨
સાત વ્યસન શું અમે આચર્યાં ? શું ગુરુ નિંદા કીધી ?
અમે દીન પર દયા ન આણી. લાંચ અજુગતી લીધી. ૧૭૩
એવાં વચન ઘામણાં બોલે, બે કર કૂટે આપ.
કિયા જન્મનાં આણીવેળા આવી લાગ્યાં પાપ ? ૧૭૪
કોઇ કહે છે, ભરૂંસો એવો, જરૂર છોડવે કાહ્ન.
કટક ચઢાવ્યું, મળિયા દળમાં તેહ તણા પરધાન. ૧૭૫
બહુ બહુ ઝૂરે ને વિમાસે, જન્મારે હવે આણે
જો કાહ્નડદે નહીં છોડવે, નક્કી રહ્યા તુરકાણે. ૧૭૬
આવી વાત સાંભળી પ્રધાને, બાન પિડાતાં દીઠાં,
ફેરવિયા દાંડીઆ કટકમાં, વચન કહાવ્યાં મીઠાં. ૧૭૭
"મદદે દળને કરી એકઠું કાહ્નડ જેવો આવે,
જેમ સૂર્ય ઉગે એ સાચું, સઉ બાન મેલાવે." ૧૭૮

કાહ્નડ આગળ ગયા પ્રધાનો. ખાને ખબર કહાવી.
" સજ્જ રહેજો, લઇશું ઘા અમ બે દિવસોમાં આવી. " ૧૭૯

જઇ પરધાને કાહ્નડદેને કટક સ્વરૂપ જણાવ્યું.
કહ્યું, પ્રભાસથી સોમનાથનું દિલ્હી લિંગ ચલાવ્યું. ૧૮૦
બખ્તરિયું દળ, હય ને હાથી, સૈનિકનો નહિ પાર.
સોરઠીઆ, ગુજરાતી માણસ ઝાલ્યાં બાન અપાર. ૧૮૧
કરી પ્રતિજ્ઞા કાહ્નડરાયે, "અવ તો જમશું ધાન,
મ્લેચ્છ મારી સોમઇયા સાથે જવ છોડવિયે બાન." ૧૮૨
લેખ લખાયા. હુકમ કરાયા. ઘરે દેશ ઉપલાણુ.
કરી તૈયારી, પહોર પાછલે તેડ્યા રજપુત રાણા. ૧૮૩
રાજવંશ છત્રીસે મળિયા. ખાંડાં લાખ બે ચાર.
એક એકથી અદકા બળિયા જે નવ પામે હાર. ૧૮૪
પાણીપંથા, ખુરાસાણી ને કોઇ તુરકી તુરંગ,
સૂડાપંખા અને કયાયડા, કો લીલૂડે રંગ. ૧૮૫
પંચવર્ણ પાખરિયા તેજી કંકલોહ પલાણ.
સોના તણાં સાંકળાં પાયે, હણહણિયા કેકાણ. ૧૮૬
ખરીતળ ખૂંદે ધરતી બળથી, લેખવતા નહિ સાટ,
દેવમણા, કેકાણ બારગિરિ, ચાલે ઉવટ વાટ. ૧૮૭
સાવ લોહ પાખર ને ચામર ઘણી ઘૂઘરી ઘમકે,
પાણી સમ રેલાતા ચાલે, નીચે ફૂમતાં ફરકે. ૧૮૮
બખ્તર, ટોપ, રંગાઉલિ, ખાંડાં, ભાલા, પટા, કટારી,
શિંગિણી, ભાથા, ભલી તરવારો લે છે સારી સારી. ૧૮૯
છત્રીશે દંડાયુધ લીધાં. પઢિયા પાઠ તે વાર.
કરજોડીને આશાપૂરીને રાયે કર્યો જુહાર. ૧૯૦
પૂજા કરી ચંદન ને કુસુમે, સામત પાયે લાગે.
*જીતાડજે કાહ્નડ, આશાપૂરી ! કહી આશકા માગે. ૧૯૧

* આ તૂક પછી મૂળમાં અટાઉલી છે. અટાઉલી ગ્રંથની પાછળ જુદી આપી છે. એને માટે જૂઓ પરિશિષ્ટ.

આપી આશકા આશાપૂરીએ. ત્રંબાળે દીધ ઘાય.
ઢોલ ધ્રસૂક્યાં, ડુંગર કાંપ્યા, ચઢિયો કાન્હડરાય. ૧૯૨
ઉપલાણે સાંચરીયા સાહણ, વેગે પહોંચ્યા ઘાટી.
વાગ્યાં રણતૂર, ધરા ધમધમી, તરવરી ગયા તળાટી. ૧૯૩
જયત દેવડો કરે વિનંતિ, બીડું કરો પસાય.
રાય કાન્હજી, આપ પ્રતાપે લેશું અમે જઇ ઘાય. ૧૯૪
બોલ પ્રમાણ કરીને આજ્ઞા આપી કાન્હડ રાય.
બળથી પેસી અંસુર દળ દળજો, રખે હસારત થાય. ૧૯૫

દઇ દદામા દળ ઉપડીઆં, જઇ વઢશું તુરકાણે.
આવ્યા હેરૂ, વાત જણાવી; "છે મેલાણ સિરાણે. ૧૯૬
લઇએ જઇને કેડ એમની, નહિ તો જાશે દૂર."
મળ્યા તારવ્યા તેજી પૂંઠે, જઇ આથમતે સૂર. ૧૯૭
સેં ચાલીશ મશાલ કરાવી, રણશિંગાં વગડાવી,
કટક થયું ઉગમણી પા, દીધ ઝાંકઝમાળ બનાવી. ૧૯૮
જાંગડ ઢોલ સાતસેં વાગે બિહામણાં નિશાણ.
મર્દ મુંછો મરડે, દેખીને પડે ભીરૂના પ્રાણ. ૧૯૯
કરી બે ફોજ માલદે રાયે, ચાલ્યા પશ્ચિમ પાસે;
ભાંગી કાઠગઢ પેઠા કટકે, ચોકીદારો નાસે. ૨૦૦
પડ્યું ભંગાણ. બૂંબારવ વર્ત્યો. કીધી હિંદુએ હાક!
તુરક દિઙ્મૂઢ ઝબકી જાગ્યા, કાને પડિયા ધાક! ૨૦૧
*બન્ને ગમ અજવાળાં દેખી તુરકે છાંડી છાક!
દિઙ્મૂઢ ઉઠ્યા, ત્યાં દળપર તુટી પડીઓ બળકાક! ૨૦૨

* આ તૂક ક્ષેપક લાગે છે. સ્લેચ્છે છાંડી છાક શબ્દથી પુનરુક્ત અને છે. દીઙ્મૂઢ તો પુનરુક્ત છે જ.

ઉંચે હાથે ત્રાહ પોકારે, બોલાવે કિરતાર.
કેમે આણીવાર ઉગારો, કરો અમારી સાર. ૨૦૩
જરહજીણ લેવાયે અવળાં, આંગાં, શિંગિણી, બાણ.
ઉતાવળે મ્હેલાયે અવળાં તેજી પૂંઠ પલાણ. ૨૦૪
કીધી ખબર ખાનજી આગળ, એવું કહે ખવાસ;
"ફરી વઢવા દળ હિંદુ આવ્યા! પડ્યો લશ્કરે ત્રાસ!" ૨૦૫
અલુખાને હાથી પખરાવ્યા. સજાવિયા તોખાર.
હલહલ કરીને અજવાળા ભણી, સાંચરીઆ અસ્વાર. ૨૦૬
ખબર પડે નહિ નિજ કે પરની. દોદશ હિંદુ આવે.
ભાગી મૂકો મ્લેચ્છ મારતાં. ખાંડાના ઘા ફાવે. ૨૦૭
તીખા તેજી ઉડવે રજપૂત. ભલા વાવરે ભાલા.
માઝમ રાત્રે મ્લેચ્છ મારતા દોદિશ હિંદુ ભાળ્યા. ૨૦૮
ધનુષના ટંકારવ ગાજે. તીણાં તીર વછૂટે.
જરહજીણ, આંગાં વિંધીને, અંગ સોંસરાં ફૂટે. ૨૦૯
અંગે અંગ પડે અણિયાળે, બળથી પાખર ફોડે.
તરવારોના સબળ ઘાવથી સાંધે સાંધા તોડે. ૨૧૦
રણ રજપુત વાવરે કટારી. લોહ કટાકટ ઉડે.
પાખરિયા તેજી તુરકોના તરવારોથી ગૂડે. ૨૧૧
મલ્લતણી પેર બાથે આવે, જોરે વળગે ઝૂટે;
ગડદા, પાટુ, બંભ વગાડે, મહા મારથી કૂટે. ૨૧૨
મહાવત હાથી પરથી પડતા, ભોંય પડી પગ ભાગે.
વાઢે સુંઢ ને દાળે દાંચા; ધરણી ઢળ્યા ઢગ લાગે. ૨૧૩
ભાગે-કાંધ, પડે રણ માથાં, ધગડાનાં ધડ ધાએ.
માંહોમાંહ મારવા લાગે, વિગત કશી ન જણાએ. ૨૧૪

કસાઇવાડા વત રણુ લાગે. પગ મેલ્યો નવ કનક.
લોહી કેરા પ્રવાહ ઉલટયા દીસે રણુની માંહ્ય. ૨૧૫
દ્વાર, શીરાચા મરડી પાડે કદલીનાં બંધાણુ.
ચર્મ વાઢી જુજવા ગળાથી સહુ છોડાવ્યાં બાન. ૨૧૬
ઘોડા, હાથી, ઉંટ, પોઠીઆ સહુ ઉલાળી લીધા.
સાદલ, સિંધ, મલિક બે મોટા દેહ છુવતા ફ્રીધા. ૨૧૭
અલુખાન એકલડો નાઠો, જે ભટ વીર ગણાય.
શીદી મલેક, ઉમ્મર મોટો તે પડિયો રણુમાંય. ૨૧૮
જે જહીં તહીં નાસે, ન સુઝે દિશ. થયું ઘુમરાણુ અપાર.
પૂંઠ પકડશે, હિંદુ મરશે, ઊગારે કિરતાર. ૨૧૯
બીજે દિન રાયે રણ શોધ્યાં. દીઠાં પડ્યાં પલાણુ.
હાથી કેરી પાંજરી ભાગી, ધરણી ઢળ્યા કેકાણુ. ૨૨૦
ખેડાં, ખાંડાં પડ્યાં જુજવાં, ભાલા, ધનુષ, કટારી,
ભાગે કણસે પડી તરવારો, મ્લેચ્છ માંકડાં મારી. ૨૨૧
રૂધિર માંસનો ફ્રાચ કીધ. ધડ પડિયાં હારોહાર.
સોમનાથ છોડાવી રાયે, પછી ધોઇ તરવાર. ૨૨૨
છોડવીયાં નવ લાખ બાન ને વર્ત્યો જેજેકાર.
ધન્ય ધન્ય રાવળ કાન્હડદે! કાન્હ તણો અવતાર ! ૨૨૩

ચોપાઇની ચાલ.

ચહુઆણ કુળ પુણ્ય અપાર. પુણ્યે મ્લેચ્છ કર્યો સંહાર.
પુણ્ય વિચાર જન જાણે સહુ, એમ સંક્ષેપે પ્રાકૃત કહું. ૨૨૪
પુણ્યે એક આરોગે પાન. પુણ્યે ઘર સંપજે નિધાન.
પુણ્યે હોય સકુળની નાર. પુણ્યે તુરગમ બાંધે બાર. ૨૨૫

પુણ્યવંતને સહુકો નમે. પુણ્યહીણ નર ભૂલો ભમે.
પુણ્યે રોગ ન આવે અંગ. પુણ્યે પુરુષ રમે મન રંગ. ૨૨૬
પુણ્યે અંગ ન આવે રીસ. પુણ્યે સહુ દીએ આશિષ.
પુણ્યે નહિ વહાલાં વિજોગ. પુણ્યે હોય સજન સંયોગ. ૨૨૭
પુણ્યે પહેરે વારૂ ચીર. પુણ્યે રૂડાં હોય શરીર.
પુણ્યવંતનાં દુષ્કૃત ટળે. પુણ્યવંતને ચામર ઢળે. ૨૨૮
પુણ્યવંત શિર છત્ર ધરાય. પુણ્યવંત નવ પાળા જાય.
પુણ્યે હાથી ઝૂલે બાર. પુણ્યવંત નવ પામે હાર. ૨૨૯
પુણ્યે હોયે નવલા રંગ. પુણ્યે સુણે બીન મરદંગ.
પુણ્યે સુવે તળાઇ ખાટ. પુણ્યે બોલે કીરતિ ભાટ. ૨૩૦
પુણ્યે ઘેર ન ખુટે ધાન. પુણ્યે હોય પુત્ર સંતાન.
પુણ્યે કરી રાજા દે માન. પુણ્યે અનુકુળ હોય પ્રધાન. ૨૩૧
પુણ્યે ધરીએ સોનાં સાર. પુણ્યે પહેરીએ મોતીહાર.
પુણ્યે ભણીએ વિદ્યા વળી. પુણ્યે હોય કીર્ત્તિ ઉજળી. ૨૩૨
પુણ્યવંત ઘેર ત્રણે વાર અષ્ટોત્તર શત મંગળ સાર.
પુણ્યે સુખ નવ ડૂંડું ચવે. પુણ્યવંત પૃથ્વી ભોગવે. ૨૩૩
પુણ્યે પુણ્ય કરે આદરે. નિત્ય દીવાળી પુણ્યે કરે.
જે જે લાવ્યા વાનર વીર, પુણ્યે પથ્થર તરીઆ નીર. ૨૩૪
પુણ્યે અસંભવિત સંભવે, દાનવ રણ રોળ્યા રાઘવે.
કૂડે ન સીધ્યું કૌરવ કાજ, પુણ્યે પાંડવ પામ્યા રાજ. ૨૩૫
પુણ્ય પ્રશંસા પૃથ્વી કરી. પદ્મનાભ પંડિત વિસ્તરી.
કાન્હડદેને પુણ્યે કરી, જગ જય દીધો આશાપુરી. ૨૩૬

વળ્યાં કટક આનંદ્યા સહુ. કીરતિ બોલે બંદી બહુ.
નગર ભણી સાંચરિયા રાય. તત્ક્ષણ દીધ દદામે ધાય. ૨૩૭

ભેટ્યા શિવ નવરાવી ખેવ, નગર ભણી પધરાવ્યા દેવ.
કાહ્ન વિજયની વાતો સુણી, નગરે વધામણી દે ઘણી. ૨૩૮
મદન ભેરી, ભૂંગળ ભરહરે, વર્ણ અઢારે જય જય કરે.
તરીઆ તોરણ સહુ ઝળહળે, ધ્વજા નગર માંહિ ઉચ્છળે. ૨૩૯
ફળ્યા મનોરથ પહોંચી આશ, ઠામ ઠામ લેવાએ રાસ.
કરે નારીઓ લૂણ લૂંછણાં. નગર માંહિ માંડયાં પેખણાં. ૨૪૦
નવાં પાથરે મારગ ચીર. ફૂલ પગર, પીમળે અબીર.
પદ્મનાભ કવિ એણીપેર ભણે, આવ્યા રાય નગર આપણે. ૨૪૧
બીજા જે જે રાણા રાય, આપાપણે અવાસે જાય.
નીર્યો ચારો, દીધાં ખાણ, ઠાણે લઇ બાંધ્યા કેકાણ. ૨૪૨
સહુને હઇએ હરખ ન માય. અંતઃપુર પધાર્યા રાય. ૨૪૨ા

રાગ (ધવલ) ધન્યાશ્રી.

માંડવે મળી સુવાસણી, સખી નવરંગ ઓઢણી ઘાટ કે. ૨૪૩
જાય સખી વધામણે, હેડે હરખ ન માય કે જીત્યો સહી. આંચળી.
હાર કંઠે કર બેરખા, સખી નેપુર રણ ઝણકાર કે. જી. ૨૪૪
લ્યો કર થાળ કનક તણા, સખી મોતીડે પૂરો ચોક કે. જી. ૨૪૫
તિલક કરો કુમકુમ તણાં, સખી એ રંગે રાય વધાવો કે. જી. ૨૪૬
અસુર દળી ઘેર આવીઓ સખી છોડવ્યા શંકર બંધ કે. જી. ૨૪૭
કાહ્નડદે જીવો ઘણું, સખી બોલે માલદે વીર કે. જી. ૨૪૮

ચોપાઇની ચાલ.

આપી ભાતાં ને પ્હેરણાં, બાન વળાવ્યાં પાછાં ઘણાં.
ઘણાં માણસો વર્ણ અઢાર, પશુઓ કેરો ન લાહું પાર. ૨૪૯

અગળા બ્રાહ્મણ આશિષ જપે, કાહ્ન કરોડો વરસો તપે.
સોમનાથ આરાધે કાહ્ન. નિત નિત પંચામૃતથી સ્નાન. ૨૫૦
પૂજાના સોળે ઉપચાર, કેસર, ચંદન, તિલક, શૃંગાર.
નિત નિત નવનવી પૂજા હોય. પ્રણમે ભક્તિ ભર્યા સહુ કોય. ૨૫૧
નવખંડે કીરતિ વિસ્તરી, વાત અસંભવ કાહ્ને કરી.
નરકપાત ઉગારે જેહ, મહા સંકટથી મુકવ્યા તેહ. ૨૫૨
મૂર્ત્તિ પાંચ એક લિઙ્ગથી, છટ્ઠી તે જોડીની નથી.
સોરઠ પધરાવ્યૂં એક લિઙ્ગ બીજું વાગડમાં તેહ સંગ. ૨૫૩
આબુ ઉપર થાનક ભલૂં, ત્રીજું લિઙ્ગ તહીં મોકલ્યું.
ચોથું જાબાલિપુર માંહ્ય, પ્રાસાદે પધરાવ્યું રાય. ૨૫૪
દેવળ એક નિજ વાડી માંહ્ય, એ વિધ પાંચે લિઙ્ગ પુજાય.
પાંચ લિઙ્ગ આ પૂજા કરે, ગર્ભવાસ તે નવ અવતરે. ” ૨૫૫
રોજ કરે ઓચ્છવ નવનવા, સત ન્યાયે લોકો પાળવા. ૨૫૫[1/2]

ખંડ ૨ જો.

ચોપાઈની ચાલ.

બીજા ખંડ તણો આરંભ, બોલે પદ્મનાભ કવિ બ્રહ્મ.
× × × × × × ૧
જે જે તુરક નાશી ઉગર્યા, એક ઠામ જઇ જંગલ મળ્યા.
કોઈ ઉઘાડા વસ્ત્ર વિહીન. ભૂખે કરી કોઈ શરીરે ક્ષીણ. ૨
કોઇ લથડતા લાગ્યે ઘાય. કો ડોળીએ ઘલાયા જાય.
કોઇ તણે મુખ ટોયે નીર. પગપાળા ઉમરાવ અમીર. ૩
રાન રખડતાં બહુ દિન થયા. દીલ્હીનગર લજવાતા ગયા.
અલૂખાન અંધારૂં કરી, વસ્ત્ર એક મુખ આડું ધરી, ૪
ધરી વેશ નવ ભાવે ભલો, નગર માંહી પેઠો એકલો.
ખબર ખુવારી કેરી સુણી, ઠામ ઠામ રોયે તુરકણી. ૫
પીટે ટોળાં પોળે પોળ. રોવે આંસુ વર્ત્યે રોળ.
કો ફાડે પહેરી સુંથણી. પગનાં નેપુર ભાગે ઘણી. ૬
કો તોડે એકાવળ હાર. કો ઉતારે સહુ શણગાર.
લૂંટયા બંદર શી દિન રેણ તોડે નાડાં પીંખે વેણ. ૭
કોઇ ન જંપે પ્હોર ને ઘડી. કો આળોટે આડી પડી.
વિખ થઇ પડિયાં પાન ને ફૂલ. રૂવે કોઈ મોંઘેરી મૂલ. ૮
કોઇ તણા બંધવ ભરથાર, કોઇ તણા ફુટડા કુમાર,
કોઇ તણા મામા રણ રહ્યા, રણઘેલા જે રણમાં ગયા. ૯
કોઇ તણા માર્યા રણ બાપ. અલૂખાનને દે સહુ શાપ.
સાંથે દહાડે ઉઠી વાટ. નગરમાંહી દેવાયાં હાટ. ૧૦
એકે વાત બીજાને કહી. ઠેઠ પાદશાહ સુધી ગઇ.
જે જીવતા આવેલ નિદાન, તેને તેડી પૂછે સુલ્તાન. ૧૧

આવો ભડ યોદ્ધો અલૂખાન હરવ્યો શી રીત કાહ્ન ચહુઆણ?
બોલી તુરક દામણે સૂર, અરજ ગુજારે શાહ હજૂર. ૧૨
વચન સાંભળો અસપતિ રાય! જે જે વીત્યું લસ્કર માંય.
ખોજા ખપિયા, માર્યા ખાન, નવ લાખે છોડાવ્યાં બાન. ૧૩
થયા ખ્વાર મીર, ખાન, ખવાસ; મુલ્લાં સૈયદ મુખ લીધાં ઘાસ.
બાંદા ગુલામને દરવાન, ઘાટ ઘડાઈ ગયો નિદાન. ૧૪
દણ્યા હબસી ખાંડાની ધાર, મોગલ કેરો ન જડે પાર.
ફિલાળી લીધ હાથી સહુ. લુંટી છોડવિયા તુરી બહુ. ૧૫
ઝૂંટાવી લીધાં હથિયાર. ખાન તણા લુંટયા ભંડાર.
જેહ ઉપરે શાહ મન હેજ, જહાંપનાહના જે ભાણેજ, ૧૬
સાદલ, સિંહ જે મલિકો બેય, બળથી કેદી કરિયા તેહ.
દીઠું એવું અમારે નેત્ર, સાદી મલિક પડ્યા રણક્ષેત્ર. ૧૭
બોલે બોલે કરે સલામ. કેટલા મલિક ન લહિયે નામ.
સંગે કરી બડી રજપૂત, પોતાનું છોડાવ્યું બૂત. ૧૮

સુણી વાત રણ વળિયો રોળ, શાહે મુખ તજ્યું તંબોળ.
સુલ્તાની ગજ ઘોડા જેહ લઇ લીધા કાહ્નડદે તેહ. ૧૯
મીર મલિક માર્યા રણમાંય, વાત એવી દેશાવર જાય.
મુખ સુલ્તાન ન કાદે બ્હાર. દીલ્હી શાહ ન ભરે દરબાર. ૨૦
અલૂખાને વણસાડ્યું કાજ, કટક મરાવી આવ્યો આજ.
આણી આલમ વાતો કરે, એબ લગાડી ખાને ખરે. ૨૧
બાળે શીખ મુખે દીવાન, દોદીએ પગ દે નહિ ખાન.
અલૂખાને વણસાડ્યું કામ, પાદશાહનો લુણહરામ. ૨૨

× × × × × ×

અલૂખાનનો જાણી દોષ, પાદશાહ મન આણ્યો રોષ. ૨૩

પવાડો.

પાદશાહ મન વાત વિચારી, નાહર મલિક બોલાવ્યો.
સાથેથો ભોજલો મહેલે, ખાંડાધર તેડાવ્યો. ૨૪
મસલત કરી આજ્ઞા આપી, લો નામીચા શૂર સાથે.
મારવાડ પર જાઓ. આપ્યાં શાહે બીડાં હાથે. ૨૫
મોટા મલિક સહૂ તેડાવ્યા. લશ્કર કર્યું સજાય.
સોનગિરાશું વિગ્રહ માંડો, જઇ મરૂભૂમિ માંય. ૨૬
પાણી ધાન ચલાવો સાથે. સોબત લેઇ અપાર,
આપ આપના મરાતબે લો સુભટ ભલા ભડનાર. ૨૭
નામાંકિત ભડ, મેગળ માતા, દળ બળવંતું લીધું;
લીધું સાથ ઘણું પેદળ વળિ, પ્રયાણ વેગે કીધું. ૨૮
છળ કળ કરી જઇને લેજો મારૂ રાજ્ય તપાસી.
પાદશાહ મુખ એવું બોલે, રખે થાય વળિ હાંસી. ૨૯
ફૂટ પાડી જઇ કરશો ફતેહ, અમ આજ્ઞા પરમાણ
નાહર મલિકે શિરે ચઢાવ્યું શાહ તણું ફરમાન. ૩૦
હલહલ કરી કટક સામગ્રી, ભલું મહૂરત લીધું.
કરી સલામ વાળ્યું સહુ પાછું, પછીથી પ્રયાણ કીધું. ૩૧
પાદશાહની આણ ન માને, હઇએ બહુ ધુમરાય,
સામતસિંહ ચહુઆણ રાયનો સુત, કાહ્નડદે રાય. ૩૨
વસમો ગઢ ઝાલોર તણો, પણ બળથી લઇશું મારી;
યા તળેટીએ ઘેરે સુઇશું, પણ નાવીશું હારી. ૩૩
બોલે બોલ મલિક બળવંતા, હઠે ન કેમે લઢતાં.
કીધી કૂચ, ધ્રસૂકયાં ઢોલો, ને લશ્કર ઉપડંતાં. ૩૪

ભાગ્યાં ઝાડ, બીડ થયું પાદર, કાદવ કીધું પાણી.
ડુંગર તણાં શિખર જ્યમ ચાલે, ત્યમ હાથી સુલ્તાની. ૩૫
દેશ તુર્ક ફેરાથી નિકળ્યા વાજંતે નિશાણે.
ઓળંગી ગિરિ, વાટ, ઘાટ, કંદર પહોંચ્યા સમિયાણે. ૩૬
રોષે ચમક્યો કાહ્નડ ભત્રિજ થાણદાર તે થાણે.
સાંતલ સિંહની પેઠે ગાજ્યો સબળ વીર સમિયાણે. ૩૭
તુરક દેશ આવ્યાનું જાણ્યું, બૂમેબૂમ સુણાય.
કહે સાંતલ જઇને કરૂં ભેટો; ખેલું ચોપટ ધાય. ૩૮
જૂવે વાટ રાજા કાહ્નડદે, હજુ નગર કો નાવે.
કટક ભણી જઇ વ્હારે ચઢીએ જો સાંતલ તેડાવે. ૩૯

ક્ષત્રિ કેરૂં તેજ અલૌકિક સાંતલ કરે વિહાર,
ઠામ ઠામથી ચાલ્યા આવે મોટા જુઝણહાર. ૪૦
કરી તૈયારી સહુ સાંચરિયા, પાખરિયા તોખાર,
જરહજીણ, કોઠા, રંગાવલી, વળી લીધાં હથિયાર. ૪૧
નાહર મલિક તણે દળ મળિયા મંડોહરિ ચહુઆણ.
થયું જાણ જે હિંદુ આવ્યા, ખળભળિયાં મેલાણ. ૪૨
લઢ્યાં કટક, રણવાઘો વાગે. ભાગે ખાંડાધાર.
સઇકળે સાંતલસિંહ જીત્યો, માર્યા મ્લેચ્છ અપાર. ૪૩
મલિક નાહર હઠિયો પાછો. બની અસંભવ વાત.
તુરક તણા ઝૂંટીને લીધા તેજી સ્હેં છ સાત. ૪૪
મારી તુરકને અડધા કીધા, મચકોડ્યું તુરકાણું.
દોડી લઢી છોડવિયા હાથી, વળિયા વાતાં વહાણું. ૪૫
ઝાલોરે મોકલીઆ સઘળા તુરગમ ચંદી આપી.
સાંતલ જીત સુણી કાહ્નડને મન અતિ રતિ રહી વ્યાપી. ૪૬

વળી મલિક ચાલીને આવ્યા! પેખો કર્યું અમારૂં.
વીતેલું એક વાર વિચારો, વળી કેમ હું હારૂં? ૪૭
ગઢ સમિયાણે ઘેરો ઘાલ્યો. સાંતલ ન કરે જાણ.
બીજા રજપુતે તેડાવ્યા કાહ્નડદે ચહુઆણ. ૪૮

સવા લાખ ખાંડાની સાથે, પાખરિયે કેકાણે,
છડી સવારીએ ચઢી આવ્યા કાહ્નડદે સમિયાણે. ૪૯
એક તરફ ઉતરીઓ સાંતલ ઝાઝું લશ્કર લઇને,
બીજી બાજુ કાહ્નડદેનું વળગ્યું કટક જઇને. ૫૦
બે દળ બે ગમ મચ્યાં મારવા મલિક વચે સહુ લીધા.
જીત પર આવી મલિક પર સામા મોંયે હલ્લા કીધા. ૫૧
સબળ ધનુષ ટંકારવ ગાજે, સામાં આવે તીર,
લોહ ઉડે જયમ વિજળી ઝબૂકે, લઢે મ્હોટા મીર. ૫૨
બે બાજુ બળવંતા હિંદુ દેતા સરખો માર,
બીજા મલિક કેટલા કહીએ? માર્યો મલિક નહાર. ૫૩
રાજાઓમાં બહુ બળવંતો, સીંધળકુળ સપરાણ,
ભલો બીડી સ્હામે રણ ચાલી સુભટે છાંડયો પ્રાણ. ૫૪
આજ લગી સૌકો જાણંતા જંગી જુદ્ધે જેહ,
સુભટ ભોજલો—ભડ ખાંડાધર—મુઓ રણાંગણ તેહ. ૫૫
જીત તણા ડંકા વાગ્યા ને મીર મલિક સહુ માર્યા.
દળ દળી વાળી કાહ્ન રાયજી, પછી ઝાલોર પધાર્યા. ૫૬
દીલ્લી સાંઢિયે વાવડ દીધા, "સુભટ બેઉ બહુ બળિયા,
ખાંડાધર ભોજલ ને નાહર સમરાંગણમાં ઢળિયા." ૫૭
એવી વાત સુણી સુલ્તાને કે જીત્યો ચહુઆણ;
નીતક મલિકને બહુ વીતી અલૂખાન પરમાણ. ૫૮

વાર વાર નિજ હાર સાંભળી તત્ક્ષણ થઈ હેરાન,
"ક્યા બલાય ઉઠી તુરકાણે" એમ કહે સુલ્તાન. ૫૯
ખાનજહાન, મલિક અમાદલ્લ, મલિક નેબ તે વાર
મલિક કમાલુદ્દીન તેડાવ્યા, મહેલે સુભટો ચાર. ૬૦
માંહ્ય ચોકીએ મસલત સારૂ વાતો કરવા લાગ્યા,
જે જે મલિક કટક લઇ ચઢિયા તે ચહુઆણે કાપ્યા. ૬૧

પાદશાહ મુંછે વળ ઘાલી, ભાખે રાખી મામ.
"જે કો મારી આણ ન માને તેનો ફેડું ઠામ. ૬૨
કનોજ, ગાજણું, ગૌડ, ચૌલ, મેં મહારાષ્ટ્ર વશ કીધ.
લાટદેશ ને સિંધુ સવાલખ, ગુર્જર, સોરઠ લીધ. ૬૩
મેં લીધાં માળવ, ચંદેરી, માંડવ, સારંગપૂર,
રણથંભોર, ચિતોડ ભલો ગઢ, વળી લીધ નાગોર. ૬૪
જવાનપૂર, મથુરાં પૂરવમાં, વળી તે અંતરવેદી,
ડીસા, કાકપુર, અને ભોજપુર, બળે લીધ દળ ભેદી. ૬૫
દળ સહ સાગર સુધી પૂર્વે, ગયો હું પૂરવ માંય.
હિંદુ રાજ ભગાવ્યા, ઘર તજાવ્યાં, થાણાં થાપ્યાં ત્યાંય. ૬૬
હિંદુસ્થાન, પાંડયનાં રાજ્યો, વળી જાળંધર લીધ.
કાશ્મિર, કામરૂ ને હિમાચળ, શિખર લગી વશ કીધ. ૬૭
ખુરાસાન મેં ખરી તળ ખૂંદયું બળથી લીધ નિદાન.
મેં મારી મોગલ દળ તોડયાં. લીધાં ઉચ, મુલ્તાન. ૬૮
ચીન, ભુતાન, ઢંઢુર દેશપતિ દિલ્લી ઓળગ આવે.
દ્વારસમુદ્ર સુધી જઇ મડધા જોરલક્ષ્મી અમ લાવે. ૬૯
કલવરગૂ ને અંનાગુંડી, બેદર, દેશ તિલંગ,
વહોરે નાગરવેલી, સોનું, વદે વાણી જ્યાં ચંગ. ૭૦

એવી વસમી ભૂ મેં ચાંપી ખાંડાધારે લીધી.
રામદેવ-દેવગિરિ રાજા-તેણે બેટી દીધી. ૭૧
ઝાઝા વમળો ભરિયા દરિયા ભીતર વસમો બેટ,
સિંઘલદ્વીપ તણો જે રાજા કરે હાથીની ભેટ. ૭૨
ઉચ્ચ, કલહથ તે જાવાબંદર, હોરમજ વસમાં ઠામ,
અમ ઘેર ત્યાંની નિપજો આવે, અમને ભરે સલામ. ૭૩
સેતુબંધ રામેશ્વર સુણિયે બાંધી વાનર પાજ,
અમલદાર રહે, આણો વર્તે ત્યાં, અમ એવું રાજ, ૭૪
ભરતખંડ ભડ વીર હું, મેં લીધ ગઢ વસમા સુઠામ,
સુણીએ ગઢ ઝાલોર વિષમ છે, ચહુઆણોનો ઠામ. ૭૫
આગળ વાર બે ચાર હરાવ્યા, તુરક ન ફાવ્યો લાગ.
શરમ આવી મોટા રાજામાં મને હવો વિરાગ. ૭૬
ઝાલોરે આ વાર જઇને બતાવીએ અમ તેજ;
બળથી સોનગિરો જીતીએ કે તજીએ આયુષને જ". ૭૭

કરી પ્રતિજ્ઞા એવી શાહે અને દીધ ફરમાન.
ખાન તેડાવો પાટણથી એમ બોલે છે સુલતાન. ૭૮
તેડી કાસદ છડી સવારીએ પાટણ ભણી ચલાવ્યો.
નગર બહાર સૂબાએ આવી શિરપર હુકમ ચઢાવ્યો. ૭૯
વાંચ્યો હુકમ. કરી તૈયારી. તેડાવ્યા સોનાર.
હાર કડેરા સહુ સુંદર કીધ સોનાનું આગાર. ૮૦
બાવન મણ સોનાનું બનિયું. ખાને સાથે લીધું.
દિલ્હી નગરે જઇને બહુ વિધ ભેટ શાહને કીધું. ૮૧
વણ પલાણ ધાયા ચોતરફાં પાદશાહ ફરમાને,
રાણા, રાય, મલિક ને મહીધા તેડી આણ્યા ખાને. ૮૨

ઠેરઠેરથી સહુ દળ આવ્યું. ચઢી ચાલ્યો સુલ્તાન.
જ્યહાં પડાવ કરે ત્યાં રોકે સાત કોસ મેલાણ. ૮૩
ગજ હજાર બે ચાર પાખર્યા, ઘંટા ઘૂઘરમાળ,
પાય સાંકળાં ખળકા કરતાં, કુંભસ્થળ સુવિશાળ. ૮૪
શ્રાવણ માસે ચઢિયા દીસે જેવા કાળા મેહ,
ગજવર ઠાઠ ચાલતાં દીસે જોતાં નાવે છેહ. ૮૫
શાલિહોત્ર જેહની કસોટી તેવા કોટિ કેકાણ.
ગઢ ઝાલોર ભણી સાંચરિયા સહુ દળ સહ સુલ્તાન. ૮૬
મ્હેર, ભોઈ અને હાહિયા ચાલે કૂહાર, કમાણી,
ચાર હજાર સાથે સાંચરિયા વહે પખાલે પાણી. ૮૭
ત્રીસ હજાર વાણીઆ કટકિયા સાથે વસ્તુ ચલાવે.
ગાડે ચઢી ચાલંતી ઘાણી, ઘાંચી ફેરવ્યા આવે. ૮૮
મોચી, ઘાંચા ને સથવારા, સાથે ચાલે માળી.
દરજી, બાજર, ઓડ ચાલીઆ. ચાર હજાર તંબોળી. ૮૯
કાવડિયા દારૂ લઈ ચાલે, ભાઠી વહે ખમાર.
સહસ્ર પાંચ ચાલે ભઠિયારા. ઘાટ ઘડા લોહાર. ૯૦
સહુ સલાટ સાંચરિયા સાથે. ચૂનો વહે ચૂનારા.
ચાલે વહોરા કાગળકૂટા. હીર તણા તૂનારા. ૯૧
ચાર લાખ વેપારી ચાલ્યા. બાર લાખ ઓળગાણા.
કરકટિયા, હબસી, ભાથાધર, ફરસીધર સપરાણા. ૯૨
દળ ચાલંતાં ધરણી કંપે. શેષ ન ઝીલે ભાર.
સાયર કેરાં પૂર ઉલટિયાં જાણે રેલણહાર. ૯૩
બણગાં, ઢોલ, નફેરી વાગે સાથે સહસ્ર અઢાર.
જંગડ ઢોલ, નિશાણ ધ્રસકે, સુણિયે જોજન બાર. ૯૪

પડ્યો દેશ ભડ વીર તુરકને ત્રાસે. દોદશ નાઠાં.
ઘણા દિવસ દળ મારગ ચાલી, મારવાડમાં પેઠાં. ૯૫.
ઝાઝાં નીર. સરોવર મોટાં. વળી છે સુંદર ઠામ.
પહેલાં દળ સમિયાણે આવ્યાં; પાદર કર્યો મુકામ. ૯૬.
અસપતિ રાય મુખ બોલે એવું "બળકટ આ ગઢ લઇએ,
ભેળ પાડી, મેલીને થાણું, પછી ઝાલોરે જઇએ." ૯૭.
લોક સહુ નાશી ગઢ ચઢિયા. તળેટી તુર્કે રૂંધી.
ગઢપરનું રહેઠાણ વારૂ બહુ. ભલી તૈયારી કીધી. ૯૮.

સાઠ વરસ વાવરતાં પહોંચે અન્ન તણા કોઠાર.
સમિયાણે સાંતલ બહુ બળિયો, માંહી ભલા લઢનાર. ૯૯.
મઠ ને સૂકાં ઘાસ, ચણા વળી પૂળા કડબ અપાર,
સાંતલની ઘોડારે બાંધ્યા, હય રહે પાંચ હજાર. ૧૦૦.
બળતણ, લૂણ વરસ સો પહોંચે. ઉપર ભલી સજાઇ.
સાંજ સવાર બપોરે પાડે સાદ, રસે રંધાઇ. ૧૦૧.
પાણી ભર્યું સરોવર ઉપર, નીઠે નહીં લગાર,
આકાશેથી મેઘ ઉલેચે, તો ય ન આવે પાર. ૧૦૨.
ગિરિ ઉપર ગઢ વસમી જગાએ. વસમાં પોળ પ્રાકાર.
ઉંચા કોઠા, ઘણી બારીઓ, વળી બહુ વસમો માર. ૧૦૩.
ચઢી ત્રિકળશે સાંતલ જોયું. દીઠું દળ સુલ્તાની.
ગઢ તળેટીએ સરવર પાળે હાથી બાંધ્યા આણી. ૧૦૪.
ઠામ ઠામ સાબાન, સરાચા, ડહલી ને એકચોઇ,
ટોડે ટોડે હયની સોઇ સાંતલદેવે જોઇ. ૧૦૫.
પદવીસર બહુ ઉંચા નેજા જોતાં પાર ન લાધે.
સેના જોઇ સાંતલને મનડે ઝાઝૂં અચરજ વાધે. ૧૦૬.

સૈન્ય તણી સામગ્રી દીઠી. સાંતલ કરે વખાણ,
ધન્ય, ધન્ય, દિન આજ અમારો કે આવ્યા સુલ્તાન. ૧૦૭
કોઠે કોઠે કર્યાં રખોપાં, મોટા ગડા ચઢાવ્યા.
ચોપાસે ચહુઆણે ભીંતે ભલાં યન્ત્ર મંડાવ્યાં ૧૦૮
નિકટ ઉતાવળી ઢીકલી ઉપર સર્જી કરી મંડાવી.
આપ આપણે ઠામ રહે નિત રાતે ચોકી આવી. ૧૦૯
રતોવાઇએ વળગે હિંદુ, રાતે ઉતરી આવે.
દહાડે દહાડે કરે હૂમલા, આવે ચોપટ ધાયે. ૧૧૦
નિત નિત ગઢ સમિપે ચઢી આવે સહુ દળ સહ સુલ્તાન.
નિત લઢતા રોષાળા રજપુત, વળી સાંતલ ચહુઆણ. ૧૧૧
હિંદુ તુરક પડે ઝાઝેરા. નિત નિત જુદ્ધો જામે.
સંપીને નિત કરે ધસારા, રૂડી મારે સંગ્રામે. ૧૧૨
વાનર પેઠે ફાળ દેઇ, કોઇ ધાઇ કોટ ચઢી જાવે.
માઝમ રાતે કોકઆણ ગઢથી દળ હમહમ આવે. ૧૧૩
ઢિકલી થકી ઉપરથી ઢાળે ગડ રઢતા તે છૂટે,
હાથી ઘોડું આડું આવે તરત મરે વણ ખૂટ્યે. ૧૧૪
જાળવતા એ પેર હિંદુ ગઢ. હઠે ચઢ્યો સુલ્તાન.
સાત વરસ લગી ઘેરો રાખ્યો, છંડાવ્યો ચહુઆણ. ૧૧૫

ગઢ ઉપર નિત થાય પેખણાં, સુણાય બીન મૃદંગ,
નિત ઓચ્છવ, નિત નર્તકી નાચે, નિત્ય નવનવા રંગ. ૧૧૬
ચઢી ત્રિકળસે સાંતલ બેસે, ચોપા ચરમર ઢાળે.
કટક માંહી સિંહાસન બેઠા, પાદશાહ નિહાળે. ૧૧૭
શાહ કહે છે, સાદ પડાવી, તિરંદાજ બોલાવી,
જે ભાગે ગઢનો જલસો, તે મુખ માગ્યું લે આવી. ૧૧૮

મલિક અમાદલ કેરો બંદો, નામ હબાખુમીર,
આંખે પાટો બાંધી ફેંકે તો ય ન ચૂકે તીર. ૧૧૯
ધનુષ ખેવડું વળી ગયું ને બળથી તીર વછૂટયું.
જઇ સીધું શોઢીને વાગ્યું. શરીર સોંસરૂં ફૂટયું. ૧૨૦
થયો રંગમાં ભંગ! ધરાતળ પડી. કોપ્યો ચહુઆણ.

તિરંદાજ તેડો કહે સાંતલ, જેહ ન ચૂકે બાણ. ૧૨૧
રામસિંહ રજપુત રોષાળો, તત્ક્ષણ માગે બીડું.
સાંતલસિંહ! પ્રતાપ તમારે મ્લેચ્છ અહિંથી ફેંકું. ૧૨૨
સાંધ્યું બાણ, પણછ ગાજી રહી. હબાખુ કંધ વછોડી,
જુગલ લક્ષ્ય વિંધ્યાં સાથેથાં, તખ્ત શાહનું તોડી. ૧૨૩
દીઠો તુરક પડ્યો સુલ્તાને, તત્ક્ષણ છોડયું સ્થાન.
મરણ તણે ભય સહુ થરથરે, રખે આવતું બાણ. ૧૨૪

તુરક ધસી ગઢ સામા આવે. ઉડી આવે અસ્વાર.
સામેથી બાણો બહુ વરસે. ફેર કરે નળિયાર. ૧૨૫
ગઢપરથી ઢીકલી ઢાળે ને ઝાડ સહુએ ભાગે.
ગુડા, હાડ, મુખ કરે કાચલાં. પડતાં પડાણા વાગે. ૧૨૬
અગ્નિ પેઠે ઉડતા દીસે ગોળા નાળે નાંખ્યા,
ભીંત ભાગીને ભૂકા કરતા ઉડે મોટા તણખા. ૧૨૭
મગરબી તોપે ગોળા નાંખે, ધ્રુ સાંધે સૂતાર,
જયહાં પડે ત્યાં ઝાડો ભાગે, પડે કરે સંહાર. ૧૨૮
પડે ત્રાસ, ભટકિયા છૂટે. થાય ધૂધૂ ને ફેર.
વિજળી સમ ઝબકંતા દીસે, ઉલ્કાપાતની પેર. ૧૨૯

તુરકે તવ ટેવિયૂં, ઘણે દિન નગર જાય કદી લીધું.
મારૂએ સુલ્તાની લશ્કર ખાખાવીખી કીધું. ૧૩૦

એ કર જોડી કરી વિનંતિ, આશાપુરી ઉર ધારી.
સાંતલ કહે, ભાગ તું સંકટ સર્વે અસુર સંહારી. ૧૩૧
કીધી મ્હેર, અંબિકા તૂઠી; દીઠું પ્રત્યક્ષ રૂપ.
કર ઝાલી દળ જઇ દેખાડયો નિદ્રા પોઢયો ભૂપ. ૧૩૨
પંચ મુખ, ત્રિલોચન દીઠાં, કપિલ જટા સુવિશાળ,
મુંડમાળ દીઠી, કર તુંબી, દીઠું બ્રહ્મકપાળ, ૧૩૩
જટા મુગટમાં ગંગા દીઠી, અંગે ભસ્મી ધૂળ,
વ્યાઘ્રચર્મ પાંગરણાં દીઠાં. દીઠું વળી ત્રિશૂળ. ૧૩૪

દોહરો.

ચિત્તે ચમકયો, ચિંતવે, હરખોં રહ્યો શિર નામોં,
પદ્મનાભ પંડિત કહે, જોયો સાંતલ સ્વામોં. ૧૩૫

પવાડો.

રૂદ્ર પાદશાહરૂપ અવતર્યો ! કેમ કરૂં હું ઘાય ?
વિમાસી હઇએ વાત સાંતલે, પાછો દીધો પાય. ૧૩૬
વળી વિચારી પટખામાંથી ગ્રહ્યું લીધ એંધાણ.
વિણ એંધાણે સાંતલ જાણે, નહિ માને સુલ્તાન. ૧૩૭
પાયે લાગી આશાપુરીને, ગઢ આવ્યો ચહુઆણ.
જાગ્યું સકળ સ્વરૂપ, રાયજી તોય ન મૂકે માન. ૧૩૮

પ્રધાન કહે એક પેર જ કરીએ, વિનતિ શાહ ઉર ધરીએ,
ગઢ ઉપર છે એક સરોવર, નાશ તે તણો કરીએ. ૧૩૯

દિલ્હીથી ગુણપાટ તાપડાં લાખ બે ચાર મગાવ્યાં.
કોટ તણી ભીંતે તે છાનાં લેઇ યન્ત્ર મંડાવ્યાં. ૧૪૦
પાપીની શી વાત કરીએ, જેણે મારી ગાય,
ગૂણો ઉપર યન્ત્ર મંડાવી, લેઇ નાંખી જળમાંય. ૧૪૧

ચોપાઇની ચાલ.

થયું પ્રભાત ઉતાવળી ઘણી, સુંદરીઓ ચાલી સર ભણી.
પરથમ જળ સારૂ નિર્વર્ણું, દીઠું આજે લોહી વર્ણું. ૧૪૨
ગાય તણાં માથાં જળ તરે. કાંઠે કો નવ દાતણ કરે.
વસ્યો દોષ એ જળમાં વડો. પાણીહારી કો ન ભરે ઘડો. ૧૪૩
પાળે આવી જુએ લોક, હઇડે આણી ઝાઝો શોક.
પાણી વિશ્વ તણું આધાર. પાણી એ જ જીવાડણહાર. ૧૪૪
છે મોટા જે રાણા રાય, જળ વિણ ક્ષણ જીવ્યું નવ જાય.
એમ ખિન્ન મન સાંતલ થયું, અંતઃપુર તેડી પૂછિયું. ૧૪૫
રાણી કહે, વિમાસણ કશું? અમે ઝમોરે સહુ પેસશું.
હિંદુ પૂજ્ય ગણે જે ગાય, તેહ તણું લોહી જળ માંય. ૧૪૬
આશા જીવતર કેરી ટળી, એ પાણી પીજીએ નહિ પળી.
વાત વિચારી રાણીએ ઘણી, લખ્યા લેખ કાન્હડદે ભણી. ૧૪૭
ચહુઆણનું ગરવું રાજ, અમે ભલુ ભજવીશું આજ.
બોલ રાણીએ એ ઉચ્ચર્યો, જાણો અમે ઝમોર જ કર્યો. ૧૪૮
કાન્હ તણી રાણીઓ જેહ, ઉમાદે ને કમળાદેય,
જયતલદે, ભાવલદે સતી, લખી વિનંતિ તેઓ પ્રતિ. ૧૪૯
કહાવ્યું અમ વીત્યું છે જેહ, કાલ તમોને વીતશે તેહ.
વળી રાખજો અમપર નેહ, જતાં ઝમોર કહાવિયે એહ. ૧૫૦

એમ કહી ન લગાડી વાર, સહુ રાણીએ કર્યા શણગાર.
ચંદન કાષ્ટ આણિયાં ઘણાં, પરિવાર મળિયા તે તણા. ૧૫૧
સાહસ પ્રતાપ એટલી આય, પેઠાં રાણી પાવક માંય.
રામ રામ વાણી ઉચરે. તેને નીર સ્વજનોને ખરે. ૧૫૨

દોહરા.

જળ વિણ કો જીવે નહીં, જળ જીવન જગમાંય;
પદ્મનાભ પંડિત કહે, જળ વિણ રહ્યું ન જાય. ૧૫૩

રાગ સિંધુઓ.

સાત વરસને માઝને વાળિ ગોરિડા દળ બહુ ઘાણ,
ગઢપતિ ઘેરે ભડી રહ્યો, ચોવટમલ્લ ચહુઆણ. ૧૫૪
સમિયાણે સુલ્તાની સેનો આવીયારે
કુંવરી કોડાળી ફૂટડી વળી વળાવું કવણ દુલ્હા ભણી?
આંચળી. ૧૫૫
બાહલુએ ભેદ દેખાડિયો, સર કરીયું વિનાશ.
પાણી પીવાશે નહીં, મ્લેચ્છ મન પોંહી આશ. ૧૫૬
જળ વીણ ક્ષણ નહિ જીવીએ, જીવન જળ જગમાંય,
જે દિન જળ નવ પામીએ તે દિન દેહ કરમાય. ૧૫૭
સાંતલ કહે, સુણ સુંદરી દિન પાંચ કે સાત,
પિંડ પ્રાણ હો પ્રાહુણા, થાઓ અવ જગ ખ્યાત. ૧૫૮
સાંતલ અંતપુર વિષે રાણી નારિંગદે નિરવાણ.
પ્રમાદે પડી પાવકે નિજ દળ સુણ્યું સુલ્તાન. ૧૫૯

ચોપાઇની ચાલ.

અવચં એટલી પહોંત્યો કાળ, ગઇ આકાશે ધુમ્રવરાળ.
સાંતલ કહે "ગરજ મોકલો, પાદશાહ કહેશે હું ભલો. ૧૬૦

સાચી વાત શાહ લેહશે સહી, મેં નથી માર્યો મનથી ચહી."
પાદશાહ કહાવે એમ વાત, "સાંતલને આપું ગૂજરાત. ૧૬૧
સાંતલ જો આવી અમ મળે, મરણ તણો ભય નિશ્ચય ટળે."

તજું પ્રાણ, પણ ન તજું માન, લાજે શાખ ભલી ચહુઆણ. ૧૬૨
વસ્તી ઉતારી કરી ઉપાય. તૂટી પડ્યા સહૂ રજપુત ત્યાંય.
પહેલાં પૂજ્યા શાલિગ્રામ. ધરીયું હઇએ રામનું નામ. ૧૬૩
નાહી કોરા કીધા વાળ. કંઠે ધરી તુલસીની માળ.
એકમના સહૂ રાયો થયા, ચાલી તુરકને કટકે ગયા. ૧૬૪
કટક માંહી તેજી પાખર્યા, હાથી સામા તત્તા કર્યા,
દળ સહ શાહ પણ સામા થયા, હિંદુ તુરક અથડાઇ પડ્યા. ૧૬૫
ઉડ્યું લોહ ન પામિયે પાર, રજપુત વખણાવે હથિયાર.
જેવું જુદ્ધ રાવણ ને રામ, જેવો કૃષ્ણ અસુર સંગ્રામ. ૧૬૬
એક દીલે હિંદુ સહૂ ભડે, પોસાતા પાયક રણ પડે.
ત્રણ પહોર દળ સામો લઢ્યો, ઘણે ઘાય સાંતલ રણ પડ્યો. ૧૬૭
સાહસ પ્રતાપ એટલી આય, રજપુત લઢી રહ્યા રણમાંય.

શાહે લોહી સાંતલ તણું, વાંદ્યું, વખાણી વીરાતન ઘણું. ૧૬૮
પદ્મનાભ પંડિત બુધ કહી, સમાપ્તિ બીજા ખંડની થઈ. ૧૬૮½

ખંડ ૩ જો.

ચોપાઈની ચાલ.

ત્રીજા ખંડ તણો આરંભ, બોલે પદ્મનાભ કવિ બ્રહ્મ.
સમિયાણે ચઢિયો સુલ્તાન, જ્યહાં હતો સાંતલ ચહુઆણ. ૧
લીધો ગઢ આણ્યું અભિમાન. કાહ્નડ ભણી પાઠવ્યો પ્રધાન.
કહાવિયું સુલ્તાને નેક, "બળથી દુર્ગ લીધો મેં એક. ૨
આવી અમને કરે સલામ, બળે નિકર છંડાવું ઠામ.",
શિર ધરી આજ્ઞા ગયા પ્રધાન. જઇ ભેટયા સંભરપતિ કાહ્ન. ૩
આવ્યા શાહ તણા પરધાન, સભા મધ્ય રાયે દીધ માન.
પ્રધાનને પુછયું ચહુઆણ. "કેવું વચન કહાવે સુલ્તાન?" ૪
કહે પ્રધાન એવું તે વારઃ-"કોણ શાહ દળથી ભડનાર?
જે ભૂતળ ભડ વીર પ્રસિદ્ધ, રાય રાવ જેણે વશ કીધ. ૫
જેને લાખ તેજી છે આઠ, ગજવરનો જેને ત્યાં ઠાઠ.
જેને છે નવનિધિ ભંડાર. જે લઢતાં નવ પામે હાર. ૬*
તેનાથી હઠ નવ માંડીએ. મેળ કરી ઝઘડો છાંડીએ."
આવું વચન સુલ્તાને કહ્યુંઃ-"બળથી મેં સમિયાણું ગ્રહ્યું. ૭
તેમ જ સોનગિરિ હું લઇશ. મન મુજને અવ દોષ ન દઇશ."
બોલ્યો રાય સુણો પરધાન. "થોડું બળ ઝાઝૂં અભિમાન. ૮
સુલ્તાની દળ દળ્યું સાંતલે! રખડયા સાત વરસ ગઢ તળે!
પાદશાહની એવડી આય! પળ વાવર્યું સહસ્ત્ર પળમાંય! ૯

---

* પુનાની પ્રતમાં છઠ્ઠી અને સાતમી તૂકની વચ્ચે આ દોહરો છેઃ—

દોહરો

પદ્મનાભ પંડિત કહે, જેને ત્રૂઠયા ઇશ,
એની બરાબરી થાય કયમ મન ન આણો રીસ.

સરવર જળ પીધું પોપટે, કહો કેટલું તેથી ઘટે ?
કાહ્ન વચન બોલે એ વિધે, શો પુરૂષાર્થ સમિયાણું લીધે ? ૧૦
જો પાદશાહ આવશે વળી, આગત સ્વાગત કરશું ભલી !
આવે ન કરી ઉધામો આંહ્ય, શાહ સુવરની માટી ખાય" ૧૧
બોલ્યો કાહ્નડદે હઠ ચઢી. વળ્યા પ્રધાન ન થંભ્યા ઘડિ.
પ્રધાન કેરૂં થયું અપમાન. જુહારિયા જઇને સુલ્તાન. ૧૨
આગળ રહીને કરી વિનતિ, "લિલા વિલાસી સંભરપતિ.
જો સાગર વડવાનળ સમે, તો કાહ્નડ તુરકોને નમે. ૧૩
કહી કાહ્નડદે વાતો ઘણી, શી વિસાત સમિયાણા તણી ?
શાનો ગર્વ તમે મન ધરો વરસે સાત લીધો ટેકરો ! ૧૪
સાંતલસિંહ શૂર બહુ બળી તેણે દળ તમ નાંખ્યું દળી."
"શું કાહ્નડનું કરો વખાણ," હાકોટચો હઠથી સુલ્તાન. ૧૫
"હું ચાલું બુધથી આપણી, ગઢ ઝાલોર હું નાંખું ખણી.
સુરજ ઉગતાં કેવો દીપ ? કેવો નાગ ગરૂડ સમીપ ? ૧૬
સિંહ સમીપ કેવી ગજમાળ ? દવ જયમ સમતો વર્ષાકાળ.
દઉં બાજની પેઠે દોટ. મારી ખોદી છંડાવું કોટ." ૧૭

વાગે બાર હજાર નિશાણ, સહુ દળ સહ સાંચર્યો સુલ્તાન.
કટક ચાલિયાં ડંકો દઇ, પગ રજ સઘળે છાઇ રહી. ૧૮
ઠામ ઠામ ભડ ધાડાં ધાય. નાઠા લોકો દોદશ જાય.
ચાલે કોઇ પાધરા ફેર. કટક પહોંચ્યું બાહડમેર. ૧૯
જાણે રાય અમ નડિયો બહુ, મારૂ દેશ ઉજાડયો સહુ.
ગાળે જે આવ્યું તે ખંરૂં, શહર સિતાણીથી સર કર્યું. ૨૦
પાદશાહે દીધ ફરમાન, લૂંટી નગરી દીધ મેલાણ.
પિસ્તાળિસ હજાર ભૂદેવ થઇ, પૃથિવ્ અવતરિયા દેવ. ૨૧

ભણતાં કદી ન ધારે ખેદ, અંગ સહિત મુખ ચારે વેદ.
બ્રાહ્મણનાં રૂડાં આચરણ નિત બેઠાં શિખવે વ્યાકરણ. ૨૨
ભિન્નમાળનું શું કરૂં વખાણ. વિદ્યા ચૌદ અઢાર પુરાણ.
આયુર્વેદ, ચરક, સંગીત, જાતકિ પિંગળ ભરત વિનીત. ૨૩
નાટક, બીજી વિદ્યા ઘણી, બ્રહ્મપુરી ચહુઆણો તણી.
શ્રીમાળીનાં ગરવાં ગોત્ર, ઘેર ઘેર અવસથ અગ્નિહોત્ર. ૨૪
સ્મૃતિ વિચારનો જાણે મર્મ, નિત નિત આચરતા ખટ કર્મ.
ઇંદ્રાદિક દેવનો વિભાગ, થાય ભિન્નમાળે નિત જાગ. ૨૫
ભેટયે પાતક નાસી જાય. આકાશે ધોતિયાં સુકાય.
માંજ્યાં તરભાણાં લઇ હાથ શિષ્યો ભણતા જાએ સાથ. ૨૬
સહસ્ર અઠયાસી આગે થયા, જાણે અહિયાં તે અવતર્યા !
એવું લક્ષ્મીનું વરદાન, બ્રહ્મસદન ખૂટે નહિ ધાન. ૨૭
પદ્મનાભ જગમાં વર્ણવે, ભિન્નમાળ શ્રીમાળી વસે.
દુભાષિયાએ કર્યું વખાણ મનપર વાત ધરી સુલ્તાન. ૨૮

ગોરી મલિક દીધું ફરમાન ભલો ભાઇનું આગેવાન.
સાહસી રજપુત આગળ થયો. ભિન્નમાળ ખૂમાટો ગયો. ૨૯
વીર ફેરવ્યો, પાડચો ત્રાસ. વિપ્ર તરત કરજો નિર્ત્રાસ.
કરી હોમ દોહીને ગાય, ન્હાસી જાશું વહાણા માંય ! ૩૦
તુરક આવિયા ફૂંડું કરે, સૂતું નગર સહુને ધરે.
ગોરી મલિક ધણેરી હામ કરી લૂંટ લગાડ્યું ગામ. ૩૧
વળ્યાં કટક ને ઉગ્યો ભાણ. ગઢ ઝાલોર થયું તે જાણ.
કાહ્નડદે રાયે એમ જૂચ્યું, હવે આપણે જીવવું કશું ? ૩૨
પાદશાહની પેખો પેર, દેવાલય વરતાવ્યો કેર.
બ્રાહ્મણ જો ન મુકાવું આજ જીવીને કરવું શું કાજ ? ૩૩

આપણને હવે આવે ખોડ, શીઘ્ર મસાણી ઘોડાં છોડ.
સાલ્હુ શોભતુ, ધનુ બળવંત, ઘોડાં લેઇ ત્યહાં પ્હોંચંત. ૩૪
મહીપ, જીત દેવડો વખાણ્યા એ રજપુત બળવંતા માની.
બળ જેનાં જાણે છે રાય, તતખણ બીડાં કર્યા પસાય. ૩૫
મહીપ ! કાહ્ન કે' સત્વર આજ વંશ છત્રિશે તેડો રાજ.
હુકમ કાહ્ન રાયે આપીઆ સહુ વાઘેલા બોલાવીઆ. ૩૬
સોળંકી, રાઠોડ, પરમાર, જાણે ઝળહળતા ઝૂઝાર.
બળવંતા બારડ ને હૂણ, શકે ટકી મુખ આગળ કૂણ ? ૩૭
હરિયડ, ચાવડા ને ડોડીઆ, વેગે રાયને આંગણે ગયા.
જયવંતા જાદવ ને હૂલ, નર નિકુંભ, ગરવા ગોહીલ. ૩૮

ત્યાં શ્રીગરણે વાંચી વહી, બારગિરી હય વેંચ્યા તહીં.
ચાચુ, સુહડ, ભલુ, રહીઉત, ચોરાશી તેડ્યા શેલોત. ૩૯
લૂઢો, રીછાઉત ને પતુ, અજેશી, મેરૂ, વિજેસી, સતુ.
ત્રણસેં સાઠ ગંગાજળી તુરી એ રજપુત ચઢિયા પાખરી. ૪૦
ધાંધલુ અને ત્રસોમુ સાર, જેસલ, લખમણ અતિ ઝૂઝાર.
અગિઆરસેં કિહાડા તુરી, એ રજપુત ચઢ્યા પાખરી. ૪૧
મૂળરાજ ને મારૂ જાણ, અરજાણ, વીહલ વળી વખાણ.
બારડ, બાપુ માંટી ભલા, એક હજાર દીધા ચાંપલા. ૪૨
ધૂધલિયુ, નરસુ, વેજસી, કરમણિયુ, માલ્હણ, લૂણસી,
પંદરસેં પાખરીઆ ચંગ તેને દીધ કાળુડા તુરંગ. ૪૩
સોભાઇત, પાંચુ, અડવાળ, લૂણકરણ, જગસી, જગમાળ.
એ રજપુતને દિધ સુરંગ એક હજાર નીલા તુરંગ. ૪૪
મેઘુ, લોલુ, દેવાઇત, મૂળરાજુ, મહીઉ, જીત,
ઘોડારે જે તેજી ભલા એક હજાર દીધા ચાંપલા. ૪૫

દાંધી પાખર પીઠ પલાણ, પંદર સેં ખોરિયા કેકાણ.
દેવસિંહ, ભોજુ, ભટ બેય, અણતુ, ધડસી, તેજુ જેહ. ૪૬
આલ્હણસી, વીરુ, સોમસી, ગુણુ, સામંત, સબળ ભીમસી,
સાલ્હુ, મહીપુ ને મહીપાળ, વીરમ વળી મ્લેચ્છનો કાળ. ૪૭
પલાણ કરીને એક હજાર હરિયડ તેણે દીધા સાર.
કાહનુ, ગહેલાઉત ને ભાણુ, મુંજુ, ધારુ કરૂં વખાણ, ૪૮
દેવવંશ જે તેણે હવા, પંદરસેં દીધા જનુઆ.
પાતળ, પૂનરાજ, રણમલ્લ, સાંગુ, વાગુ, સાહણમલ્લ. ૪૯
એક હજાર કલથિઆ તુરી એઓને આપ્યા પાખરી.
ચાહડ, ખૂજડ ને હમ્મીર, સિંઘલ, ભોટુ, ભીમુ વીર ૫૦
સહસ્ત્ર સેરાહા આપિયા, જે લઇ સાણી થાનક ગયા.
ઝાંઝણ, પાતુ ને પડિહાર, ધીરુ, વીરુ, સાંતલ સાર, ૫૧
પાણીપંથા પીઠ પલાણ એક હજાર દીધા કેકાણ.
પુનુ, બારમલ બાહુબળી, વખાણું રાયમલ. મુંજુ વળી, ૫૨
જ્હાર સમે કોપે ધડહડે, એક છલંગે તુરીપર ચડે.
લાખણસી, સાલ્હુ, ધારસી, ધારુ મુછગ ને પદ્મસી. ૫૩
એક એક નામે જુજુઆ આપ્યા છે તેણે સિંધુઆ.
મેરુ, તેજો ને સામન્ત, બારૈયુ, ગોલ્હણ બળવંત ૫૪
બુદ્ધિમાં તેમ બળમાં વડા, કરડે કેકાણે તે ચડયા.
સૂરુ, વીજડ, લિંબુ ભણું, કહુઉ, ખીમુ મરદ જ ગણું. ૫૫
મોટે પચરંગી પલાણ, એને દીધ હણસી કેકાણ.
ધીરુ, ભાટસી, ને મોખસી, કુંવરપાળ, સોઝુ, ખેતસી. ૫૬
દીધ એમને તુર્કી તુરંગ વાયુવેગી જે ચાલે ચંગ.
જગતકરણ પૂનુ, જગમાલ, હડુ, ચંદસી, દુર્જનસાલ. ૫૭

ખરીએ ક્ષિતિ ખૂંદે બળથકી, ખુરાસાણી હય દીધા નકી.
કુંભકરણ, સાપુ ને કણુ, કણગર અદુકરણદે ભણું. ૫૮
માલુ, વિંછી, અરજણ જાણ, વીસુ, દેપુ વળી વખાણ
ચાચુ, માંડણ, રાઘવ, હભુ, રાણુ, ક્યાણુ, કદુકે, નભુ ૫૯
લાપુ ને હરદાસ, સગર, મૂળરાજ, સૂરુ, કણગર,
હરાજ, દેભુ ને વીજપાળ, રાસુ, રીંછુ ને નરપાળ, ૬૦
સાદુ, દદુ ને શિવદાસ, મેલુ, શાદુલ ને બ્રહ્મદાસ,
દુધણ, શિવુ, વીરુ, અજુ, વાંકુ સાંગુ, ચાંગુ, જગુ ૬૧
સીહુ, સુલગ ને રણવીર, દેવુ, કેતુ ને રણધીર,
રાજુ, વીરમ ને દેવશી, લખમુ, ઉદૂસિંગ, ખેતસી. ૬૨
માંગુ, ગાંજણ ને સમરસી, લોલુ, લૂભુ ને રાજસી,
શોભુ, સોહુ, સલક્ષણદે, વીકમ, મહુ, કુંવરપાલદે. ૬૩
કુજુ, ઝાંઝણ, સલખુ, સિંઘ, જાગુ ધરણાંધર નરસિંગ,
માંગુ, માંડણ ને રામદે, છાંછુ, વાંછુ ને ભીમદે. ૬૪
મોકલ, હાંસુ, રાજધર, ભીમ, વેળાવત, મેઘુ ને ખીમ,
બી વજેશી, ઉદુ જાણ, હીરુ ને હરપાળ વખાણ. ૬૫
પદ્મનાભ નવ જાણે પાર, રજપુત સહૂ સબળ ઝૂઝાર.
ી ખરીએ ધરણી ખણે, અનુપમ હિંસારવ હણહણે. ૬૬
ાયુવેગ વાધે કેકાણ, પચરંગી પીઠે પલાણ.
ાજવંત નવ માને સાટ, ચાલે બ્હાર ઉકરાંટી વાટ. ૬૭
દળ દીપંતુ ઘણા અસવાર. પ્યાદળ તણો ન જાણું પાર.
મલિક સહુ હણજો બહુ ભડી. મળી શીખ. દળ ચાલ્યાં ચઢી. ૬૮
ઢોલ ધ્રસૂકે ધરણી ધ્રૂજંતિ, ચાલી સેના ગઇ રેવંતિ.
કુચ કરી, નવી મજલે ઉપડી, સહુ સેના જઈ ધાણસે પડી. ૬૯

બે પહોરે શિંગી સૂર દઇ, કટક તુરકને વળગ્યાં જઇ.
મલિક જેબ બળવંત અપાર, રમવા ગયો હતો શિકાર. ૭૦

× × × × ×

તે તક ઉપર દીધો દાવ, ખૂંટલિયે જઇ લીધા ઘાવ. ૭૧

પવાડો.

હાજી મલિક, મલિક મૌતાજ ને વળી મલિક સાબાજ,
મલિક ગુબતુ; મલિક કબીરુ, મલિક અબુ શિરતાજ. ૭૨
કરી હાક હિંદુ દળ સામો ઉઠ્યો મલિક રસીદ,
મીર ઉમરાવ આડે સુલ્તાની, ફોજે મલિક ફરીદ. ૭૩
જરહઝીણ, ઝીવરખી, આંગાં, ઉઘાડાં હથિયાર.
તુરી પાખર્યા, ગજવર ગુડયા, આવ્યા ઝૂઝણહાર. ૭૪
લોઢાં તણી કટાકટ ઉઠી, જંત્રે પહોંચ્યો સૂર.
સમરંગણે નિશાણ ધ્રસૂક્યાં. રણશિંગાં રણતૂર. ૭૫
પહેલો તુર્કે કીધ ધસારો, રણવેલા રણવાયા.
ઘોડે સાટ દઇ હિંદુની ફોજે જઇ અફળાયા. ૭૬
દૈત્ય દેવ સમ વળગ્યા વેરે, વાત કરંતાં વાર,
ભુજબળ અતુળે ઘા દઇ વળિયા વાયુવેગ સવાર. ૭૭
વળતો હિંદુ કરે ધસારો, છૂટી મુકી લગામ.
મારીને મચકોડયા મોગલ મ્લેચ્છ મેં'લાવ્યા ઠામ. ૭૮
ઠાઠ બસેં ગજવરનો હિંદુ ખળભળ ભાળે ખાંડે.
વાળે વેરી ઘા બળવંતા તે રણપેરણ માંડે. ૭૯
વીરહાક વાગે ગગનાંગણ. ધનુષ પણછ બહુ ગાજે.
ભાલા, અણી, કણુસ, તરવારે ઉછીના ઘા વાજે. ૮૦
વીજતણી પેરે લોહ ઝબકે. થરથર કાયર કાંપે.
પાછો પગ પાળા નવ મૂકે, ભોંય આગલી ચાંપે. ૮૧

હિંદુ જુદ્ધ મચવે બહુ જબરૂં. લડતાં લાધ્યો લાગ.
મારી કટક મચકોડી નાંખ્યું, મ્લેચ્છ મુકાવ્યા માગ. ૮૨
તુરકો પૂંઠ શૂર કો ધાયા. કોઇ પેઠા મેલ્હાણે.
મારી મ્લેચ્છ જમ જેવા જાલિમ બળે છોડવ્યાં બાને. ૮૩
બળવંતા સુલ્તાની બંદા આઠ અગ્રણી પાડયા.
ઉગર્યાં તેની પૂંઠે પડીને, સહુને રાન ભમાડયા. ૮૪
છોડયાં બાન. સાંચર્યાં પાછા. લૂંટી લીધ મેલ્હાણ.
વસમે ઠામે ઠાણે બાંધ્યા, છોડાવ્યા કેકાણ. ૮૫
તેનાં બખ્તર લીધાં લૂંટી. પડયો ખજાનો હાથ.
તરકસ, તીર, ચીર, હથિયારો લૂંટયો સઘળો સાથ. ૮૬
બસેં હાથી રોળ્યા સુલ્તાની. લઇ લીધાં નિશાણ.
દઇ ડંકા, હિંદુ સહૂ વળિયા છોડીને મેલ્હાણ. ૮૭
કાહ્ન કટકના મુખી મહીપ ને જયત દેવડો શૂર,
કરી લૂંટ, આગળ કરી પ્યાદળ, ઝડપ ગયા ઝાલોર. ૮૮

હતી અમાવાસ્યા તે દિવસે. બૂડલિયે તે કાળે.
લખણ સેવટો, સાલ્હુ શોભતુ રહ્યા સરોવર પાળે. ૮૯
જરહજીણ, આંગાં ઉતાર્યાં; શીતળ છાયા લીધી.
પલાણ તેજીનાં ઢીલાં કરી, ચારો ચંદી દીધી. ૯૦
મ્લેચ્છ મારી છાપામાં જીત્યા, અંગ ભર્યું અભિમાન.
કોઠા, ડાબ ઉતારી કરથી, કીધાં સરવર સ્નાન. ૯૧

દોહરો.

પદ્મનાભ પંડિત ભણે જે કુળ જે આચાર
લોપ ન કીજે તેહનો, મરણ ન બીજી વાર. ૯૨

પવાડો.

તુરકે, તળાવ છાપા કાળે વગાડી નોબત ભારે,
શોર ઘોર સુણી મલિક નેબ ઝટ સરવર આવ્યો બ્હારે. ૯૩
તુરી હજાર છત્રીસ પાખર્યા, સાથે હાથી ત્રીસ,
મલિક નેબ બળવંતો બંદો આવ્યો આણી રીસ. ૯૪
જોયું કટક સબળ ઊતરિયું છાના હિંદુ આવ્યા.
આડ અગ્રણી મલિક મરાયા, ખાન સહુ મેલાવ્યાં. ૯૫
રૂંડ મુંડ રડવડે રણાંગણ, રક્તની નદી વહંત,
ઉંચે હાથ અસુર ચોતરફાં હાહાકાર કરંત. ૯૬

આવ્યો મલિક સરોવર, દેખ્યા હિંદુ કરતા સ્નાન,
વિંટી વળીને ચલવ્યા હાથી, કર્યા બાણ સંધાન. ૯૭
ભાલાની ઠઠ ગોઠવી દીધી, સબળ હબસી ધસી આવ્યા.
ઝુમારવ વર્ત્યો. હિંદુને હાકોટી બોલાવ્યા. ૯૮
વસિયા સુભટ સહૂ ચાલીને નીર નિગળતે ચીર.
ઘોડા સુધી જવા નવ પામે, વેગે વિંધે તીર. ૯૯
ધાય સુભટ ભાલા ફુટંતા બળથી આંગમી લોહ.
વાગે ઘા અંગે ઉઘાડા, તુરીએ ચડિયા તોય. ૧૦૦
કોઇ સુભટ સાથે થા ધાએ ઝીલે અંગ પ્રહાર.
ભાલા, અણી, કણુસ, તરવારો, વાગે ખાંડાધાર. ૧૦૧
એકવીસ ઉથલા બહુ બળથી લખણ સેવટે દીધા.
સાલ્હુ શોભાઇત બળિમાએ ઘાવ ઘણા શા લીધા. ૧૦૨
સાલ્હુ શોભાઇત તેમજ વળી લખણ સેવટો બીજો.
સુભટ અગ્રણી અજેસી મોલ્હણ રહ્યો રણવટે ત્રીજો. ૧૦૩

ચાર હજાર રજપુત રણ રોળી, મલિક ઠામ ફેડાવે.
કરવા ખબર ન કોઇ ઉગરિયું, જઇ ઝાલોર જણાવે. ૧૦૪

ચોપાઈની ચાલ.

મલિકે લોહી લખ્ખણા તણું અર્ચી લલાટ કર્યું વંદણું.
કીધી વળી પ્રશંસા ઘણી, ધન્ય ધન્ય માડી તુજ તણી. ૧૦૫
રણ રજપુતવટ લખણા જસી, હિંદુ તુરકમાં સંભવી નથી.
સમરાંગણ સામા જે મરે, સહૂ સુર તેને વંદન કરે. ૧૦૬
પદ્મનાભ કહે વાત પુરાણ, મર્દાઇ વંદી કર્યું વખાણ.
વળ્યા મલિક નવ કીધી વાર, વળી કરશે હિંદુ કાંઇ ઝહાર. ૧૦૭

ભાખે પેર રબારી જઇ "સુણિયે શાહ વધામણી સહી.
હિંદુ ચઢી આવ્યા જે વાર મલિક નેબ નહોતા તે ઠાર. ૧૦૮
સરવર પર સુર સુણ્યા નિશાણ, મલિક નેબને થઇ પછી જાણ.
છોડયાં બાન ખબર સુણી નવી, આવ્યા નેબ તુરી તારવી. ૧૦૯
થયું તળાવે યુદ્ધ તે વાર. રજપુત ભલાં કરે હથિયાર.
એકમના ચોપટ ઘા લહ્યા, લખણ, સાલ્હુ બે રણમાં પડયા. ૧૧૦
મલિક નેબ જીત્યા સંગ્રામ," કહી શાહને કરી સલામ.
ત્યાં આનંદ્યો અસપતિરાય, તેને દીધ પંચાંગ પસાય. ૧૧૧

ગઇ વાત ઝાલોરની માંહ્ય, પૂછે ખબર સોનગિરી રાય.
ઝપાઝપીમાં જીતી તહીં, પાછા કાં નહિ આવ્યા અહીં? ૧૧૨
દૂભણ રાય ધરે તે વાર. વ્યાસ કહે, નવ ટળે થનાર.
શ્રીમાળ કેરે ચાંડે મુઆ, સુરલોકે તે રજપુત ગયા. ૧૧૩

બેટી મહીપ દેવડા તણી, રાંધનાર શું એવું ભણી.
"કાંસા ત્રાટ, તાતજી સુખે જમે, કડછી ખખડાવે રખે. ૧૧૪
લોહ તણે ભય બીએ બાપ. ન્હાસી ઉગરી આવ્યા આપ."
તવ લાજ્યો મહિપ દેવડો. કેમ બોલ સાંખું એવડો. ૧૧૫
જાણ્યું કાન્હને મહીપ દેવડો, સુલ્તાની દળ ઉપર ચઢ્યો.
મહીપે બસેં સીપાઇ સાથ, મલિક સરૂપ હણીઓ નિજ હાથ. ૧૧૬
મહીપ સાથ પડિયા પચ્ચાસ, તે પામ્યા અમરાપુરી વાસ.

રોષ પાદશાહ મનમાં થયો ગઢ ઝાલોર ભણી સાંચર્યો. ૧૧૭
જેનું છે સીતાઇ નામ, આગળ ઉભી કરે સલામ.
પૂર્વ જન્મની વાત હું લહું. શુકન સ્વરૂપ વિચારી કહું. ૧૧૮
આદિપુરુષ લઇ નવ અવતાર, કીધો સહૂ અસુર સંહાર.
કુળ ચહુઆણે દશમી વાર દેવે લીધો છે અવતાર. ૧૧૯
જો જઇ દીપક પડે પતંગ, પાંખ સહિત બાળે નિજ અંગ.
જો ચાલી જાશે સુલ્તાન, જરૂર કાન્હડ લેશે પ્રાણ. ૧૨૦
બોલ ન માને અસપતિરાય, ગઢ ઝાલોર ભણી દળ જાય.

તે અવસર બેસી ઉછંગ કુંવરી વાત કરે મન રંગ. ૧૨૧
સુણો અરજ આલમના તાત ! કાન્હકુંવર વરવા ઉર ખાંત.
સરખાં વય, વપુ, સરખું રૂપ, લિલા વિલાસી વીરમ ભૂપ. ૧૨૨
ફરી પેર ને ઉચર્યો તાત, ન કરીશ કુંવરી ઘેલી વાત.
તારે મન કૂડો ઉત્સાહ, હિંદુ તુરક ન હોય વિવાહ. ૧૨૩
દિલ્લી માંહે મુસલમાન, શાહજાદા ને મોટા ખાન,
તારે ચિત્ત વસે વર જેહ, કરૂં વિવાહ તેડાવી તેહ. ૧૨૪

કહે કુંવરી સુણીએજી તાત, હિંદુ તુરકની નોંખી વાત.
હિંદુ ભોગી ઇંદ્ર સમ નેક. હિંદુ જાણે વચન વિવેક. ૧૨૫
હિંદુ ભોજન ભાવ અઢાર. હિંદુ તણા ભલા શણગાર.
તુરક કોઈ પરણ્યો નવ ચહું. ભલે તાત કુંવારી રહું. ૧૨૬
કહે કુંવરી વીરમદે વરૂં, તાત નિકર હું નિશ્ચે મરૂં.

કુંવરી આમ કહે છે જ્યાંય, ગોલ્હણ શાહ તેડાવ્યો ત્યાંય. ૧૨૭
પાદશાહ કહે પેરે ઘણી જલ્દી જાઓ કાહ્નડદે ભણી.
કુંવરી અમારી વર તાહરો, કાહ્ન વિગ્રહે વિવાહ કરો. ૧૨૮
કહેણ કદી કાહ્નડ માનશે તો શાહ મુખ માગ્યું આપશે.

ગોલ્હણશાહ ઝાલોરે જાય, ભેટે સત્વર કાહ્નડરાય. ૧૨૯
ભરી સભામાં સહુકો સુણે, ગોલ્હણશાહ વળી એમ ભણે.
"પાદશાહની બેટી જેહ વીરમદે વર વાંછે તેય. ૧૩૦
જશે કટક પોતાને ઠામ, દઇ દેશે ગુજરાત ઇનામ.
કરો વિવાહ મન આણો રળી, છપન કોટિ ધન દેશે વળી." ૧૩૧

મન હસી વદે વીરમદે વીર. "શાહે ઠીક માંડી તતબીર!
પાદશાહનો એ જ રવેશ, આમ કરી લઇ લઇએ દેશ. ૧૩૨
નહિ દઇએ વેવાઇનું માન. નહિ આવે તુરકાણે જાન.
મેરૂ શિખર તૂટી જો પડે, ચહુઆણ ચોરી નવ ચઢે. ૧૩૩
હાથેવાળો હાથ ન ધરૂં. નહિ જમવા બેસું માંહ્યરે.
ચહુઆણનું કુળ નકલંક, જેવો પૂનમ તણો મયંક. ૧૩૪
સૂર્યવંશમાં હું નહિ આજ, લાવું મૂળપુરુષને લાજ.
ગોલ્હણ ઝંખો આળપંપાળ, એથી લાજે મુજ મોસાળ." ૧૩૫

મન ધણી કુંવરે આણી રીસ, "લાજે રાજકુળો છત્રીસ.
એકત્રીસ જે પૃથ્વિરાજ નીર સહુનાં ઉતરે આજ. ૧૩૬
લાજે રાજગોત્ર અહિઠાણ. લાજે ચાચગદે ચહુઆણ.
હું તો નહીં વટલાવું આપ. લાજે કાન્હડ મારો બાપ. ૧૩૭
ગોલ્હણ તું મન નિશ્ચે જાણ, એવી વાત ન સુણી પુરાણ."
વિચારી વાણી કુંવરે કહી, "બન્યું નથી બનશે પણ નહીં. ૧૩૮
અમૃત કર કેમ ઢોળ્યું જાય? દેહ ભવોભવ કેમ બોળાય?
ગોલ્હણ વાત વિચારી જોય, મૃત્યે કાળ મરે સહુ કોય. ૧૩૯
જન્મ મરણના અક્ષરમાંય, આઘી પાછી ઘડી નવ થાય.
ચહુઆણ નવ મૂકે માન. રૂઠી શું કરશે સુલ્તાન? ૧૪૦
મગ દોરી માંહી રહે સદૈવ, કર્મ ન છૂટે તેથી જીવ.
કર્યાં કર્મ સહુ પામશે. વિરમી પાંચમ છઠ કયમ થશે?" ૧૪૧

આવી લાજ થયું અપમાન, બોલ ન માન્યો, વળ્યો પ્રધાન.
કટક માંહિ જઇ ધાધું જાણ. ગોલ્હણ તેડાવ્યો સુલ્તાન. ૧૪૨
ગોલ્હણ કહે પાદશાહ સુણો, માને નહીં બોલ આપણો.
સામ, દામ વિધિ ત્રણે ઉપાય, મેં સંભાળ્યો સંબરરાય. ૧૪૩
કહ્યા ઘણા મેં બોલ ગંભીર; રાય કહે પૂછો જી વીર.
સમજાવ્યા જુક્તિ સહુ કરી, કુંવરે એકે કાન ન ધરી. ૧૪૪
બાપ આપણો ચિંત નવ ધરે, ચહુઆણ વિવાહ ન કરે.
એવી વાત કહે પરધાન, મગજર ને ઝાઝું અભિમાન. ૧૪૫

આવ્યા દહુદર ખુદ સુલ્તાન, બીજે દિન ગોલે મેલ્હાણ.
તરૂવર છાયા નિર્મળ નીર, આવ્યું કટક સુંદરસર તીર. ૧૪૭
ફરી વાલી બાંધ્યા કેકાણ. પાળે મેગળ કેરાં ઠાણ.
ફોજ જગે જગ રહેતી હવી. ભલા કાઠગઢ ખાઈ નવી. ૧૪૮
શાહ દળનો ન્નવ લહીએ પાર, કોસ અઢાર ફરતો વિસ્તાર.

દિલ્લીનું દળ દીઠું જહીં, રાયે ગઢ શણગાર્યો તહીં. ૧૪૯
મેઘવરણ પટકુળો કર્યાં. કોઠે કોઠે આસન ધર્યાં.
રત્નજડિત ચંદરવા થકાં લટકે મોતીનાં ઝુમખાં. ૧૫૦
ઉપર વળી ત્રિકળસાં ઘણાં દીસે ઝળહળ સોના તણાં.
કોશીસે દીવા ઝળહળે તારા તણાં કિરણ શું મળે. ૧૫૧
ગીત ગાન સંભળાયે ઘણાં. કોડે કોડે હોય પેખણાં.
વરણવી કોઇ ન જાણે માન. જાણે વાસવ તણું વિમાન. ૧૫૨

રાગ અંદોળ. ધન્યાસી.

લંક ત્રિકૂટ સરિખડોરે ગઢ ગોરીએ દીઠો નેન.
વિચ વિચ સુંવાળી હેમનીરે મણિમય એકક એન. ૧૫૩
કનક ત્રિકળશાં ઝળહળેરે ફરકે ધજા સુવિશાળ.
રચ્યા ચંદરવા ચોશળનારે માંહી મોતીની જાળ. ૧૫૪
ધોળાં ધવળગૃહ ધોળિયાંરે વિચ વિચ ચિત્ર સુરંગ.
પચરંગી પટોળડાંરે મંચ યે ધરિયા ચંગ. ૧૫૫
પંચશબ્દ હોય પેખણાંરે થાય નાટક નાચે પાત્ર.
ગાય સંગીત સલુણડાંરે સંભળાએ સુર સાત. ૧૫૬
કાન્હમેર કોઠા ઘણારે દીસે દીપકમાળ.
ચહુઆણને ચમ્મર ઢળેરે કાન્હડદે કુળપાળ. ૧૫૭

ચોપાઈની ચાલ.

પાદશાહ મન અચરજ થયું. કમાલદીન તેડી પૂછિયું.
બે દુનિયાં સુણી છે તે સહી, ત્રીજી વારની આ નવી કઇ? ૧૫૮
કર જોડીને બંદો કહે, એ ગઢમાં સંભરપતિ રહે.
વસમો ગઢ, વસમા લઢનાર, વસમો કોટ છે વસમાં દ્વાર. ૧૫૯
આવું જવ બંદાએ કહ્યું, પાદશાહ શિર ધુણાવિયું.

માલદેવ ને વીરમદેવ, રાતોવાઈ ઉતરિયા બેય. ૧૬૦
આહોંશીથી પૂરી આઇ. બજે કાઠગઢ ભાગ્યા ત્યાંહી.
એક રાતમાં તુરકો તણા, બચ્ચા બારસે મોગલ હણ્યા. ૧૬૧
રોજ કાઠગઢ ખાઈ કરે. રોજ રતોવાઇએ ઉતરે.
દિવસે તુરક કરે જેટલું, નિત હિંદુ ભાગે તેટલું. ૧૬૨
સાત દિવસ એમ ગાળ્યા અહીં, તોય હિંદુ જીતાયા નહીં.

પાદશાહ એણી પેર ભણે, કથન સહુ સીતાઇ સુણે. ૧૬૩
"અરધી રાતે દેવકીનંદ સ્વપ્નમાંહી દીઠા ગોવિંદ.
શંખ ચક્ર છે કર હરિ તણે. પીળાં પટકુળ છે પહેરણે. ૧૬૪
માથે મોર પિચ્છની ઘડી. કાને લોલો રત્ને જડી.
દેવતાનું શ્યામળું શરીર. કટિ મેખળા શબ્દ ગભીર. ૧૬૫
હવે ચિત્તમાં નિશ્ચય કર્યું. બોલ્યું તારૂં સાચું થયું."

કાન્હડદે ભક્તિ આદરી. તત્ક્ષણ તુઠી આશાપુરી. ૧૬૬
કોલાહલ સંભળાય અપાર. કટકમાંહી વરસ્યા અંગાર.
કટક સહુ ત્યાં દુખિયું થાય. માણસ ઘોડાં બહુ ગભરાય. ૧૬૭

દોહરા.

પુણ્ય તણું એ પારખું, જો દિન રૂડા જાય,
*પદ્મનાભ કહે તેહને, સુર પણ કિંકર થાય. ૧૬૮

ચોપાઈની ચાલ.

તારા ખરે દીસે વિકરાળ, વિષમ ધૂમ્ર ધૂંધવે અપાર.
વળતું કટક છાંડે મેલ્હાણ. દિલ્લી ભણી ગયા સુલ્તાન. ૧૬૯
સોનગિરિનો છાંડયો ઘાટ. વળી ગોલ્હણ મોકલીઓ ભાટ.

ભાટ કહે, રાજા જાણ વીરમદે તેડયા સુલ્તાન. ૧૭૦
વિવાહ તણી કરશે નહિ વાત. કરી મેળ દેશે ગુજરાત.
અવગણના કાન્હડદે કરી, ગોલ્હણશાહ આવ્યો ઉતરી. ૧૭૧
છડી સ્વારીએ પાછો વળ્યો. જઇ વાલુહી કટકે મળ્યો.

ત્યહાં થકી સેના ઉપડી સુંદ્રડીએ સહૂ આવ્યા ચઢી. ૧૭૨
વળિયા સહૂ. થયું ફરમાન. બીજે દિન ગઢીયે મેલ્હાણ.
તે દિવસે કાન્હડદે રાય, જઇ શક્તિને લાગ્યો પાય. ૧૭૩

વિનવૂં તૂં આદિ યોગિની ! પાછાં આણ કટક આ ભણી.
હમ્મીરરાયની પેર આદરૂં. નામ માહરૂં ખ્યાતું કરૂં. ૧૭૪

---

* પૃ. ૧ માં વધારાનો નીચે પ્રમાણે દોહરો છેઃ—
હય ગજ સુભટ સમર્થ સહુ કદી મદમાતા હોય,
નીર, પવન, પાવકતણી ઝડ નવ સાંખે તોય.

શક્તિ કહે, જાઓ ગઢી ચઢી. હવે કટક જાશે ચૂકડી.
આશાપુરી એ કહી વિધ ઘણી—વધશે કટક મેડતા ભણી. ૧૭૫
ત્યાં મેલાવો કરજો જઇ. પાછાં કટક આવશે સહી.

માલવદેવને આજ્ઞા દીધ, કુંવરે રાયનું ધજ દળ લીધ. ૧૭૬
આવી સેના પૂનુસે વહી. આઠ જૂજવી ફોજો થઈ.
એકે માલવદે જઇ રહ્યો. બીજે દળ વીરમ ગહગહ્યો. ૧૭૭
ત્રીજે અનંત સીસોદિયો. જયત વાઘેલો ચોથે રહ્યો.
દળકેરો મહિમા છે વડો, સેન પાંચમે જીત દેવડો. ૧૭૮
દાનકરણ માલ્હણ છે જેય, છટ્ટે દળની સાથે તેય.
સોભિત દેવડો છે સાતમે. સહજપાળ ગાજે આઠમે. ૧૭૯
નમતે પ્હોર ગયા સાંચરી, લીધ ખાન ચોગમ આંતરી.
માર્યો યોદ્ધા ત્રણ હજાર. પેઠા કટક ન લાગી વાર. ૧૮૦
નવ હજાર લીધા તોખાર. લૂંટ તણો નવ જાણું પાર.
સમસખાનને ખ્વાજા હતાં, હિંદુએ સાહ્યાં જીવતાં. ૧૮૧

રાજડિયો ભાથાઉત જેય, કેલ્હણરાય રબારી બેય,
જીત સુણી કાન્હડ શું ધાઇ વેગે આપે માગી વધાઇ. ૧૮૨
ભલી વાત સહુ કોઇ સુણે. કેણી પેર જીત્યા રાયજી ભણે.
સુણો રાયજી ! કહે તે વાર, ગયા ચૂકડીએ હેરૂ ચાર. ૧૮૩
શાહ મેડતે પડિયા છતાં, સહતુ પૂનુલ વટાવિ જતાં,
લઇને વીસ હજાર સવાર, સમસખાન આવ્યો શિકાર. ૧૮૪
મોકલાણી સરવરત્તે હતો, હુરમ સહિત સાહ્યો જીવતો."

રાય માંડવી સામો ગયો, માલદેવ શિર નામી રહ્યો. ૧૮૫

આવી રાયને નમિયા સહૂ, કીરતિ બોલે બંદી બહુ.
કાહ્નડદે એણીપેર કરી, રજપુતને દીધા સહૂ તુરી. ૧૮૬
એવી આજ્ઞા લહે પ્રધાન, "ઉદલપુર ઉતારો ખાન.
એક હજાર સાથે ભાથાળ રાજડિયો મેલો રખવાળ". ૧૮૭
એક હજારે પાળા સહ ગયો, ભાથાકિંત ભેળો જઇ રહ્યો.

વીત્યો એક દિવસ ત્યાં જ્યાંય, બૂમ પાદશાહ દળમાં જાય. ૧૮૮
"સમસખાન મોકલસર હતો, હુરમ સહિત સાહ્યો જીવતો.
વાત અસંભવ હિંદુ કરી, બૂબૂ લીધા સાથે ધરી. ૧૮૯
માર્યા જોદ્ધા ત્રણ હજાર. નવ હજાર લીધા તોખાર.
વીરમદે દળ આવ્યો ચઢી. મોટા મલિકો ભાગ્યા ભડી." ૧૯૦

એવી વાત સુલ્તાને સુણી, લાડણી ખ્વાજા એણીપેર ભણી.
પ્રજાપાળ! વિનતિ ઉર ધાર, પૂરવ જન્મનો મુજ ભરથાર. ૧૯૧
બહેન બનેવી ધરિયાં જેહ, લીધ જીવતાં ઝાલોરે તેહ.
સહુ એંધાણ આગલ્યાં કહી હું મુકાવી આવીશ તે સહી. ૧૯૨
બેટી પ્રતિ કહે છે શાહ શી રીત વીરમ તારો નાહ?
સ્મરણ પૂર્વજન્મનું સહૂ લહે, તાત પ્રતિ તે હકીકત કહે. ૧૯૩
પ્રથમે બાપલ રાય સુત એહ સિંદરાજ જાણીએ તેહ.
હું જયચંદ તણી કુંવરી, સરજનદે નામે અવતરી. ૧૯૪
એને મન વિવાહ ઉત્સાહ જોગણીપુરમાં કર્યો વિવાહ.
સતીધર્મ પાળ્યો અભિરામ, અંતર્વેધ થયું અવસાન. ૧૯૫
કાશીપતિ ઘેર બીજીવાર વીરમદેવ કલ્હણ અવતાર.
અજયપાળ ઘેર કુંતાદેય, દિલ્લીમાં પરણાવ્યાં બેય. ૧૯૬
અંતર્વેધ રૂડેરો દેશ વળી અગ્નિ મેં કર્યો પ્રવેશ.
વાસુદેવ ઘેર ત્રીજીવાર વીરમદે લીધો અવતાર. ૧૯૭

મહીગરાયને ત્યાં કુંવરી, મયણા નામે હું અવતરી.
અંતર્વેધ રૂડેરો દેશ, મેં અગ્નિમાં કર્યો પ્રવેશ. ૧૯૮
માણેકરાય ત્યાં ચોથી વાર, દેવરાજ લીધો અવતાર.
જયતલ દે ઘેર હું કુંવરી, સરૂપદે નામે અવતરી. ૧૯૯
એને મન વિવાહ ઉત્સાહ નગર જોગણી કર્યો વિવાહ.
અંતર્વેધ રૂડેરો દેશ, કરિયો ત્યાં મેં અગ્નિ પ્રવેશ. ૨૦૦
પૃથ્વીરાજ પાંચમી વાર લીધો મહીપાળે અવતાર,
જોગાદેને ત્યાં હું ફરી, સંજુગતા નામે અવતરી. ૨૦૧
એને મન વિવાહ ઉછાહ નગર જોગણી કર્યો વિવાહ.
અંતર્વેધ રૂડેરો દેશ, મેં અગ્નિમાં કર્યો પ્રવેશ. ૨૦૨
સોમેશ્વર ઘર છઠ્ઠી વાર, લીધો પૃથ્વિરાજ અવતાર.
પાલ્હણને ઘેર હું પછી ફરી પદ્માવતી નામે અવતરી. ૨૦૩
તે જન્મે દુષ્કૃત આચર્યું. ગાય વિણાસી કામણ કર્યું.
સાધ્યો મંત્ર ગર્ભે ગાયને, ચિત્ત વિકાર થયો રાયને. ૨૦૪
રાય વશ કર્યો લોપી લાજ. હણ્યા પ્રધાન ભોગવિયું રાજ.
શાહબુદ્દીન સુલ્તાને સુણ્યો પતિ ધાધરને તીરે હણ્યો. ૨૦૫
સતીધર્મ કરી પતિ ઉધર્યો. અગ્નિ પ્રવેશ અયોધ્યા કર્યો.
તેહ પુણ્યના લાભે પાર, પામી મોટે કુળ અવતાર. ૨૦૬
પ્રજાતાત ! એ પાપે કરી, તુરક તણે ત્યાં હું અવતરી.
કાન્હડ ઘેર સાતમી વાર, વીરમદે લીધો અવતાર. ૨૦૭
પ્રજાતાત ! બેટી તાહરી, ખ્વાજા લાડણી હું અવતરી.

દોહરો.

પદ્મનાભ પંડિત ભણે જન્માંતર જે રીત,
જીવ જૂજવા અવતરે, તજે ન પૂર્વની પ્રીત. ૨૦૮

ચોપાઈની ચાલ.

બેટી કહે સુણોજી તાત, સંવત તેર અડસઠની વાત.
વૈશાખે છઠ્ઠ તિથિ નિરધાર, ઉજળી પક્ષ અને ગુરૂવાર, ૨૦૯
તેણે દિન વિગ્રહ માંડશે, વીરમદેવ દેહ છાંડશે.
મારા મસ્તક કેરો નાહ, પાસે રહી કરાવીશ દાહ. ૨૧૦
જોડે જઈ જમના જળમાય, ઝંપાવૂં એ વડી ઇચ્છાય.
સૂરજવંશે આઠમીવાર, વીરમદે લેશે અવતાર. ૨૧૧
જાદવવંશે હું અવતરૂં, ભર્તા ભક્તિ ભલેરી કરૂં.
સતી ધર્મ સાચો આદરૂં, ખોયું થાનક પાછું વરૂં. ૨૧૨
બોલ બેટી એવા ઉચરી દેવલોક હું પામીશ ખરી.
દેવલોકથી નવમી વાર થાશે પૃથ્વિ પર અવતાર. ૨૧૩
શાહ બેટીને પૂછે ફરી, કોણ હું પૂરવ જન્મે કરી ?
સાચું કહો બેટી આ વાર, શો કાન્હડદેનો અવતાર ? ૨૧૪
બોલે બેટી તાત અવધાર, કાન્હડ દેવ તણો અવતાર.
પ્રજાપાળ ! માનો એંધાણ, પૂર્વે આપ અસુર પરમાણ. ૨૧૫
થયા રાજ કાન્હડ ચહુઆણ, આપ અલાઉદ્દીન સુલ્તાન.
શાહ કહે કુંવરી કહે તું ય કળિમાં કિયા કારણે હું ય ૨૧૬
અવતરિયો છું દાનવ જાત ? કહે કુંવરી, છે લાંબી વાત.
આગે તારા દીધો શાપ, નિરપરાધી વાલીનું પાપ. ૨૧૭
બીજું વળિ ન લગાડી વાર, જૂજ વેર માર્યો શિશુપાળ.
ત્રીજું ઇશ્વરનું વરદાન, તુર્ક તણાં છોડયાં બંધાન. ૨૧૮
શિવ છોડવિયા ત્રીજીવાર, એ કારણ કળિયુગ અવતાર.
શાહ કહે કાન્હડદે રાય, ઝાલોરે અવતરિયો કાંય ? ૨૧૯
બેટી વાત સંભળાવે ઘણી, મુક્તિક્ષેત્ર છે આહમી ભણી.

વળી વાત પૂછે સુલતાન, જશે દેવલોકે ચહુવાણ. ૨૨૦
કળજુગ માંહી સત્ય ખૂટશે, લોક અમારા કયમ છૂટશે ?
કહે શાહને કુંવરી એમ, તમને ઇશ્વર ઉપર પ્રેમ. ૨૨૧
આ જન્મ પછીથી સુલ્તાન, શિવગણ માંહી પામશો ઠામ.
શાહ બેટીને પૂછે ફરી, કહે ક્યારે હું જાઇશ મરી ? ૨૨૨
આપ કદી ઝાલોરે ધસો, દિન સત્તાવીશે મરી જશો.
પૂર્વે વેર લેવાને માટ ધરે જન્મ જન પૃથ્વિ ઘાટ. ૨૨૩
ધરો દિલ્લી તરફે જો ચરણ, આઠ માસ કાહ્નડ પછી મરણ.
હૈડે કાહ્ન સાંભરશે સહી, ખૂટયે પાપ અવતરશો નહીં. ૨૨૪
સાચું કહે હોયે જેટલું, ગઢ ઝાલોરે દળ તેટલું.
સાત વરસ કો નહિ નીઠરશે, વરસ આઠમે દૂર્ગ જ જશે. ૨૨૫
શાહ સીતાઇની પ્રતિ ભણે હવે ઠામ જઇએ આપણે.
બેટી કહે કામ છે ઘણું, મુખ જોઇશ કાહ્નડદે તણું. ૨૨૬
કરવા ભેટ છઉં આકળી. વીરમનું મુખ જોઇશ વળી.
નાહું કુંડ જાબાલી આપ, કેટલે કાળે ખોઉં પાપ. ૨૨૭
બ્હેન બનેવી પકડયાં જેહ, જઇ ઝાલોર છોડાવું તેહ.
સાત વીસ દીધી પાલખી, બાપે સાથે મોકલી સખી. ૨૨૮

ચાલી કુંવરી થઈ વદાય, "ખાન લાવું જઇને ગઢમાંય."
કુંવરી આવી કુંવરે સુણી. ગયો રબારી વધામણી. ૨૨૯
કોણે કહાણી કૂડી એ કહી, કુંવર વીરમદે માને નહીં.
દીધ હુકમ જે સામો જાય, ભાટ બિજડ મોકલિયો રાય. ૨૩૦
ઉતારી સુંદરસર તીર. ત્યાં આવ્યા રાજા ને વીર.
જવ સમીપ આવી કુંવરી, તે ક્ષણ ચકને આડો ધરી. ૨૩૧

કહી વાત કુંવરીએ ઘણી, વીતી ગત જન્મારા તણી.

દોહરા.

પદ્મનાભ પંડિત ભણે પ્રીત પરીક્ષા એહ.
અંગે બે જણ ઊલસ્યાં, નરનારી નવ નેહ. ૨૩૨

ગીત. રાગ પહાડી.

એક પનોતી બગલડીજી તેહનો પ્રેમ અપાર.
પીયુ પેખે પાવસ ચઢીજી સૂખ લીએ સંસાર. ૨૩૩
શું મેં મન્મથ દૂભવ્યોજી કે હું નગુણી નાર,
પીયુ પરદેશણ વિનવેજી આપે આપ સંભાર. ૨૩૪
દિવસ દોહ્યલા નિર્ગમુંજી રયણી લાંબી થાય.
વિરહ વેદના માહરીજી પીયુ વિણ રહ્યું ન જાય. ૨૩૫
જયમ જળહીણી માછલીજી જીવે નહિ જગમાંય.
કંથ વહોણી કામનીજી તેમ તેમ કરમાય. ૨૩૬

ચોપાઇની ચાલ.

વીર કહે એ સાચું સહી, પણ તમ મુખ હું જોઇશ નહીં.
તમસું નહિ પરણું છે રીસ. બીજું જે માગો તે દઇશ. ૨૩૭
કહે કુંવરી રાય ઉરધાર, બીજાં માગું વાનાં ચાર.
શાર્દૂલ, સિંહ મલિક બે છેય, ધર્યા દેવ છોડવતાં જેય. ૨૩૮
પાદશાહને આવે ખોડ, સહસખાન ને ખ્વાજા છોડ.
સુલ્તાની દળ આવે જેહ, રતોવાઇ હણશો નહિ તેહ. ૨૩૯

જન્મ આગલે કામણ કર્યું, તે પાતક જાએ જો પડું.
પાદશાહ બોલ્યું પાળશે. કહે વીરમ જાઓ એમ થશે. ૨૪૦
"દેવળનો ભાગો નહિ રંગ, દેશ માહરો ન કરો ભંગ,
પીડો નહીં વિપ્ર ને ગાય, વચન સત્ય તો આપે રાય. ૨૪૧
પાદશાહ બેરીજ જે સહુ, કટક અહિં મોકલજો બહુ."
સાખરાખી ગગનાંગણ ભાણ,કર્યો કુંવરીએ બોલ પ્રમાણ. ૨૪૨

સુણીને વાત કુંવરી એમ ભણી, ઇચ્છા છે ગઢ જોવા તણી.
દે આજ્ઞા રાજાજી કાહ્ન, સાથે મોકલિયા પરધાન.* ૨૪૩
કોઠા ને કોશીશાં ઘણાં, ગોખ, ગવાક્ષ, મઢ, મતવારણાં.
ધવલગૃહે કુંવરી જઇ ચઢી, ભોંય લીલી જોઈ રત્ને જડી. ૨૪૪
જોયું રાવળું જઇને ત્યાંય, અંતઃપુર કાહ્નડનું જ્યાંય.
કુંવરી કેટલું કરે વખાણ, જોયા પચરંગી કેકાણ. ૨૪૫
રાજરિદ્ધિ દીઠી નિર્મળી. રાયતણું સિંહાસન વળી.
જોયાં રાજસભા પરિવાર. જોયા રાય તણા ભંડાર. ૨૪૬
જોઇ વાડી. જોઇ વાવ. કુંવરી જોવા ગઇ તળાવ.
દેવ; દહેરાં જોયાં ફરી. નગરજનો નિરખ્યા કુંવરી. ૨૪૭
ગઢની ઉપર જઇ તે કાળ, કર્યું સ્નાન કુંડે જાબાલ.
કુંવરી મળવા આવ્યા કાજ, દીધ પહેરામણી સંભરરાજ. ૨૪૮
સોમનાથ છોડવતાં લીધ, હાથી રાયે પાછા દીધ.
જે જે મલિક રાયે ઝાલિયા, કુંવરીને પાછા આલીયા. ૨૪૯
આગેવાન દેખાડે વાટ, પ્રેર્યો સાથે બીજડ ભાટ.
વળિયા સહૂ વળાવી કરી, કટક ભણી ચાલી કુંવરી. ૨૫૦

---

*મૂળમાં આની પછી ભટાકલી છે. ભટાકલી માટે જૂઓ પરિશિષ્ટ. વ.

જેહમત પામીઓ સુલ્તાન, પાછો વળીઓ દીધ મેલ્હાણ.
થકી મેડતા દળ ઉપડ્યું તે હરસુરીએ જઈને પડ્યું. ૨૫૬
ચલવી પાલખી ઉતાવળી, કુંવરી જઈને સંભર મળી.
દડ મજલે ઉતાવળ કરી, દળ અંબેરી ગયાં સાંચરી. ૨૫૮
દીધ દૃદામા દળ સાંચર્યાં. બીજે દિન બાહદરપુર ગયાં.
સહૃન ભેરી વાગ્યાં નિશાણ. પછી દિલ્લી પહોંચ્યા સુલ્તાન. ૨૫૭
કરી સલામ ને ઉભા રહ્યા; આપાપણે ઘેર સહૂ ગયા.
પદ્મનાભ પંડિત મતિ કહી, ખંડ ત્રીજાની સમાપ્તિ થઇ. ૨૫૮

ખંડ ૪ થો.

ચોપાઈની ચાલ.

ચોથા ખંડ તણો આરંભ બોલે પદ્મનાભ કવિ બ્રહ્મ.
સ્વજન મળ્યાથી સંતોખીઓ. પાદશાહ બહુ સુખીઓ થયો. ૧
સર્યું કાજ મન પ્હોંચી રળી; પાદશાહને બેટી મળી.
તત્ક્ષણ પૂછે અસપતિરાય, શી રિત મલિક છોડવ્યા માય ? ૨
વચન શાહનું એવું સુણી, કુંવરી પીરોજા આજ્ઞા ગણી,
ગઢ ઝાલોરની હકીકત કહે; સાવધાન થઇ શાહ સહૂ લહે. ૩
બોલ બાપનો હૈડે ધરી, સકળ સ્વરૂપ કહે કુંવરી.
જે સ્થાને કાહ્નડદે રાય, છે કેવું ઝાલોર તે માય ? ૪

દોહરા.

કનકાચળ જગ જાણીએ મુનિ જાબાલી દાર.
જગ જાહેર ઝાલોર કહે, જન કરી જય જયકાર. ૫
વિષમ દૂર્ગ સૂણિયે ઘણા, એવું નહિ આસેર.
જેવું ઝાલોર જાણિયે તેવું નહિ ગ્વાલેર. ૬
ચિત્રકોટ તેવું નહિ. નહિ વળિ ચાંપાનેર.
જેવું ઝાલોર જાણિયે તેવું નહિ ભામેર. ૭
માંડવગઢ તેવો નહિ. નહિ તેવું મૂલેર.
જેવું ઝાલોર જાણીએ તેવું નહિ રાનેર. ૮

ચોપાઇની ચાલ.

વસે નગર ગિરિ ઉપર બધું. તળેટીને શું વર્ણવું વધુ !
વેદ પુરાણ શાસ્ત્ર અભ્યાસ, એવા વિપ્રતણો ત્યાં વાસ. ૯

વિદ્યાવાદ વિનોદ અપાર, વિનય, વિવેક, લહે સુવિચાર.
વસે રાજવંશી છત્રીસ. લક્ષણ ગુણ જાણે બત્રીસ. ૧૦
કરે રાજ ચહુઆણો ત્યાંય. અબળા બ્રાહ્મણ ગાય મનાય.
છત્રીસે દંડાયુધ ધરે. હીણકર્મ કો નવ આચરે. ૧૧
ચારે વર્ણ ઉત્તમ જાણીઆ. વહેવારીઆ વસે વાણીઆ.
વ્હોરે, વેચે, ચાલે ન્યાય, દેશાવરે કરે વ્યવસાય. ૧૨
જળવટ થળવટ ચોદશ તણી વસ્તુ વિદેશી આવે ઘણી.
વીશા દશા વિગત વિસ્તરી, કો શ્રાવક કોઇ મેસરી. ૧૩
ઝવેરી, ફડિયા, દોશી નામ, નામીચાં નેસ્તીનાં કામ.
વસ્તુ વિવિધ હાટે પામીએ, છત્રીસે કરિયાણાં લીએ. ૧૪
નગરે માંડવી, વારૂ પીઠ, લાલચોળ રૂડી મળે મજીઠ.
રેશમગંર, પટવા, શાળવી, વહોરે વસ્તુ અણાવે નવી. ૧૫
કંસારા, નટ, નાણોટિયા, વેચે ધાટ લોહના લોટીઆ.
કાગળ, કાપડ ને હથિયાર, સાંથ સોદાગર તેજી સાર. ૧૬
તળ્યાં સુખડાં તોળે માન. નાગરવેલ અણિયાળાં પાન.
એ પેર વસ્તુ વેચાએ બહુ. જે જોઇએ તે વ્હોરે સહૂ. ૧૭
ઘડી ઘડી ઘડીઆળે સાન, રાતદિવસનાં લહીએ માન.
ચોક, ચોતરા, ચૌટાં ઘણાં, ઠામ ઠામ માંડયાં પેખણાં. ૧૮
શેરી, સાંથ, મોકલી વાટ, નગર પંક્તિ છોબંધાં હાટ.
ઘાંચી, સઇ, મોચી, સૂતાર, વસે નગરમાં વરણ અઢાર. ૧૯
ઘાંચા, છીપા ને તેરમા, કારીગરો વસે નવનવા.
કામે પોતપોતાને જાય, ચૌટે હઇયે હૈયું દળાય. ૨૦
આશાપુરી યોગિની રાજતી, દેવ ચતુર્ભુજ ને ગણપતિ.
કાહ્નસ્વામી ગરૂવા પ્રાસાદ, શિખર સાથ શું લાગ્યો વાદ! ૨૧

આઠ પહોર પૂજા નિત કરે. કળશ, વસ્ત્ર, ધજા ફરકરે.
એકાંતરે ભવાઇ થાય. નટ, નાટક, નાચે ગુણકા ય. ૨૨
પુર પ્રત્યે જે આવે લોક, ભૂખ, દુઃખ ને ટાળે શોક.
નિરખ્યાં જીનમંદિરો વિશાળ. વળી ઘણાં દહેરાં, પોશાળ. ૨૩
ગઢ ઉપર જળ ઠામ વિશાળ. ઝાલરવાવ કુંડ જાખાલ.
માંડણવાવ રૂપાળી ઘણી. સાહણવાવ અતિ સોહામણી. ૨૪
રાણી તણી વાવ ગંભીર. નવલખત્રાવે નિર્મળ નીર.
બુર્જ કાંગરા શોભિત ઘાટ. નહેરો તરુવર ફળવા માટ. ૨૫
સાલ્હાવાવ પગથીયાં જાણ. કાહ્નમેર શું કરૂં વખાણ?
સામે વાડી તરુવર ચંગ, રાયતણા ત્યાં મંડપ રંગ. ૨૬
જ્યાં રહે છે ઝાલોરો કાહ્ન, રાજસિદ્ધિ ત્યાં ઇંદ્ર સમાન.
રામપોળ અતિ રળિયામણી. ત્રણ્યે પોળ તળેટીતણી. ૨૭
પોળ ફુટડી પાટણતણી. ચિત્તોડી ને દિલ્લીતણી.
પોળો બાર ભલેરો ભાવ. તળેટીમાં કુંવરનું તળાવ. ૨૮
સુંદર નામે સર કહેવાય, બીજું ભોલાઇ બોલાય.
પરવો પાણીતણી અપાર સહુ મંડાવે શાહુકાર. ૨૯
જે પહેરે મુદ્રા, કાંથડી, આવે જતિ, જોગી, કાપડી.
દેશાન્તરે પંખિયા ભાર, અન્ન અપાયે પૂછે વાટ. ૩૦
તરુવર છાંય ફરસ ચોવટે, રમે રજપુતો નિત જૂવટે.
નગર નાયકા રૂપ અપાર, નિત નિત નવલ કરે શણગાર. ૩૧
તેહ તણા મંદિરમાં જઇ, ભોગી પુરૂષ રમે ત્યાં રહી.
વાવ, સરોવર, વાડી, કુવા, નગર સમીપ હજો દીઠવા. ૩૨
ગરવો ગઢ જાણે કૈલાસ, પુણ્યવંતના ઉપર વાસ.
જાણે ત્રિકુટ ટાંકણે ઘડ્યો, સપ્ત ધાતુ કોશિસે જડ્યો! ૩૩

ધણી ફારફી, વસમા માર, જેણે ઠામે રહે ઝૂઝાર.
ઝાઝા ઝૂઝણહારો રહે. વસગી વાટ, વળી ઢીકલી વહે. ૩૪
ગોળા યન્ત્ર મગરબા તણાં, આગળ ગઢ ઉપર છે ઘણાં.
ઉપર અન્ન તણા કોઠાર. વેપારીનો પામું ન પાર. ૩૫
માણેક મોતી સોનાં સાર, ગઢમાં ગરથ ભર્યા ભંડાર.
ટાંકી વાવ ભર્યાં ઘી તેલ. વરસ લાખ પહોંચે દીવેલ. ૩૬
સાલ ગુંદસ્તી સૂકાં ખડ, બળતણ માંહી ઘણું લક્કડ.
અતિ દુર્ગમ ગઢ ઝાલોરનો, ચહુઆણ સંભરપતિ તણો. ૩૭
પાટ તણો કાન્હડદે ધણી, બીજી ભૂમિ ભોગવે ઘણી.
રાજ રિદ્ધિનું કરૂં શું વખાણ? પચરંગી ઝઝા કેકાણ. ૩૮
ચરે શેલડી, સાકર, દ્રાક્ષ, અતિ રૂડા તુરંગમ લાખ.
રંધવારા, જળઘડ, પોળિયા, નોકર નવર બહુ ભાગિયા. ૩૯
શ્રીગરણા, વહીગરણા ભલા, સૈન્ય તણા મ્હેતા રાવળા,
નગર તલ્હાર, દેશ સેલોત, દેહરાસરી ને વિપ્ર પરોત. ૪૦
અશ્વધાની તેમજ ટાવરી, હયપતિ સંભાળે છે તુરી.
હય ત્રણવાર તપાસે નીત, રાજવળાની એવી રીત. ૪૧
ભંડારી, કોઠારી જેહ, વરો રાયનો પૂરે તેહ.
જાય આવે તેને દે માન, બુદ્ધિશાળી રાયના પ્રધાન. ૪૨
નિત નિત રાયનું કરીને કામ, લે પોસાતાં શિધાં તમામ.
રાજદ્વાર ઠાકોરો નિત્ય, કરે ઓળગો આણી પ્રીત. ૪૩
સોલંકી, વાઘેલા સુભટ, રેવાળા રાઠોડ સમસ્ત.
કોઇ ચાવડા ને કોઇ હૂણ, બહુ ફૂટડા ઉતારે લૂણ. ૪૪
જયવંતા જાદવ, પરમાર, ગોહિલ સહૂ સબળ ઝૂઝાર.
રાજવંશી સહૂ એણી પેર, ગામ ગરાસ ભોગવતા ઘેર. ૪૫

તરવારે સોનાની મૂંઠ. તીખાં ખેડાં રાખે પૂંઠ.
કેડ કટારી હીરે જડી, રેશમ કેરી છે દામણી. ૪૬
ભલા ભલેરા દેશો સાથ, ભીડે વેરી સાથે બાથ.
શિર સાફા શોભે મેં વર્ણુ. નવાં મોજડાં ઝુમતાં ચર્ણ. ૪૭
હથિયારો ગજવેલી ધરે. લટકતી ચાલ, અડપલાં કરે.
સાવ લોહ ભાલાને સાંગ, લે હથિયાર સહૂ મન રંગ. ૪૮
નવાં સાવટૂ ઠેરો પાય. નિત નિત કાહ્ન હજૂરે જાય.
રંગબેરંગી મોંઘે મૂલ, કોઈ પહેરે કનકની ઝૂલ. ૪૯
ભોજન વેળ મંડાવે તાટ. કીરતિ બોલે ચારણ ભાટ.
સેવ સુંઆળી લાડુ ગળ્યા, સારા માંડા, પાપડ તળ્યા, ૫૦
ખડકે ખાજાં, સાલણાં, વડી, કૂર કપૂર, તળી પાપડી.
પુંચધારી લાપસી, કંસાર, ધાન રસોઇ ભાત અઢાર. ૫૧
અતિ ઉજળાં સથરાં દહીં રાજ રસોડે લહીએ સહી.
પાન કપુરી દે થઇ રળિયાત. સરસ ચૂના ચોળ્યા છે હાથ. ૫૨
વડા વડાની કુંવરી બહુ, કાહ્નડ અંતઃપુરમાં સહૂ.
સહૂ સકુળણી રૂપ અપાર. માણેક મોતીના શણગાર. ૫૩
વડી રાયશું એવી રીત, ચિંતે નિત હઇએ ધરી પ્રીત.
કાહ્નડદે રાજા સુવિચાર, રૂપે શું અશ્વિનીકુમાર. ૫૪
બોલાવે છે નિત્ય પ્રધાન. બ્રાહ્મણોને આપે દાન.
દર્શણ મંડપ દે ભૂપાળ. નાચે ગુણકા દેતી તાલ. ૫૫
જાણે ભેદ ભરત સંગીત, તાલબંધ તે ગાએ ગીત.
ક્ષત્રિવટ જે મહા સુધીર માલવદેવ છેલડો વીર. ૫૬
જેવી પ્રીતિ લક્ષ્મણ ને રામ, રાયશું અન્યને એવી મામ.
જેવી રતિ હનુમાન સુગ્રીવ. જાણે નહીં જૂજવા જીવ. ૫૭

છત્ર ચામરો જાતે ધરે. ન્યાયે લોકનું પાલન કરે.
દેશ દેશના આવે માલ. કાન્હડ માલદે વેરીસાલ. ૫૮
મોટમ ઘેર ચહુઆણો તણે. રાજ કરે થાનક આપણે.

દોહરો.

રાજ રિદ્ધિ નિર્મળ સુણી, પુણ્ય તણે પરમાણ,
પદ્મનાભ પંડિત કહે, ધૂણાવ્યું શિર સુલ્તાન. ૫૯

ચોપાઈની ચાલ.

કહે પાદશાહ સાંભળ માય, આવો ગઢ લીધો શે જાય ?
કુંવરી તેં વણ જાણે કેમ, દીધ વચન ઝાલોરે એમ ? ૬૦
કહે કુંવરી અવધિ મેં કહી, તે દિન ગઢ ભેળાશે સહી.
તે અવસર બોલ્યા સુલ્તાન, તુજ વાણી છે શુકન પ્રમાણ. ૬૧

મહોલે આવી શાહે કહ્યું, બંદા સુલ્તાની તેડો સહૂ.
નામ સમરકંદી જેહને, બોલાવો બંદા તેહને. ૬૨
કમાલદીન મલિક તેડીઓ. સીહો પાતળો સાથે ગયો.
સાદલ મલિક માન છે ઘણું, મલિક અમાદલ મરદ જ ભણું, ૬૩
નયામદીન મલિક બળવંત, મલિક નેબ જાણે જયવંત,
મલિક બાડદીન બોલાવિયા. લાખ લાખ લશ્કર આપીયાં. ૬૪
લઢવૈયાના બંદા સહૂ, હુંસા, સુસા, આશ્રિત બાહુ.
અહમદ, મહમદ, હાજી વળી આખુ, બાખુ ગાઝી મળી, ૬૫
મીર ગદાઈ, તાજનમીર, મોજદીન, આરોહી વીર,
સાહબદીન, પીરોજો વળી, કયામદીન શું જાએ મળી. ૬૬

બહીરદીન ને બગસો ગણો, રાજદીન બંદો તે તણો.
મલિક અચ્ચિઆજ, પ્યારૂમીર, નથ્થુ, આબુ, ગદાઇ, વઝીર. ૬૭
નીથ્રૂ, ધાર અને મરગૂબ, ઇસમાઇલ રૂડો યાકૂબ,
હુલ્તીયાર, બહાદૂર, હમ્મીદ, ખીરદીન, કાલૂ, ફરીદ. ૬૮
સમસદીન, આદમ, અભરીમ, સુલેમાન, અબ્દલો, કરીમ.
અલ્લી, મીરણ છે જમ જેમ. ઇછુ, ભીખુ, મીઠુ તેમ. ૬૯
ચીગન, ચંદ અને મહારૂપ, કાબિલ મહા ભયંકર રૂપ.
બદ્દરદીન, શેખ ને સદુ, બહાદર, ઇસપ, પ્યારૂ, બધુ, ૭૦
મલિક અઇયાર, હસામો મીર, ગટ્ટૂ, કટ્ટૂ, કમામો મીર.
તુરકો તણો પાર નવ લહુ. એણીપેર નામ કેટલા કહું? ૭૧
ઠેર ઠેર ચઢિયાતા ફરે. દિલ્લી નગર મેળાવો કરે.
કોની તો ન સમજીએ ભાખ. ચાલ્યાં કટક ચઢી નવ લાખ. ૭૨

અસપતિ રાય તણે ફરમાન, ખાનજહાં રાખ્યો દીવાન.
દીધ શિખામણ શાહે ઘણી, ફોજ રાખજો આપાપણી. ૭૩
વચન દીધ ઝાલોરી રાય, રતોવાઇ હૂમલો નહિ થાય.
રસ્તે રહેજો જૂજવે ગામ. જઇને મળજો એક જ ઠામ. ૭૪
લ્યો અસબાબ સામટો અને આડ વરસ કેરે માજને.
લાખ લાખ લસ્કરને માટ, દશ હજાર દીવાની હાટ. ૭૫

મળતા ચોખા, મગ ને લુણ. લોટ, ગોળ, ઘી ખાયે કૂણ?
મળે ખાંડ, તેલ ને મરી. કરે અથાંણાં, મળતી સિરિ. ૭૬
અજમો, જીરૂં મળતું બહુ. વેસણ, વરીઆળી લે સહૂ.
મળે નવા તલ, મળતા વરી, કોઠીમ્બડાં તણી કાચલી. ૭૭

આદુ, સુરણ, કેળાં બહુ, લીંબુ, અનાર, બિજોરાં સહૂ.
મળે સોપારી, ખારેક, દ્રાક્ષ, વળિ જોઇએ તો શ્રીફળ લાખ. ૭૮
વળી મળે સાબુ, કરોળ. હાટે હાટે નિરતાં તોલ.
મળે ગાંધીને હાટે પડી, રોગ ન આવે એકે ઘડી. ૭૯
સાથે હય અગણિત લેખાય. દળમાં ઘાસની મંડી ભરાય.
મળતાં કાપડ ને હથિયાર, મોજાં કુસીનો ન લહિયે પાર. ૮૦
એત્રડો વરો દીવાન જ સહે. સહૂ ચોગણા મુસારા લહે.
હાટો કેરો પાર ન લહું. વેપારીના નોકર બહુ. ૮૧
ખાંડાં, તરકસ, તીર, કમાન, જરહજીણ પૂરે દીવાન.
મોટા માલક ચાલ્યા જૂજવા. અશ્વ મરે તો મળતા નવા. ૮૨
સહૂ સેના સોનગિરિ જાય. ખૂબ ખજાનો પૂંઠ લવાય.
ભોઇ, મેહર, ઘણા તબ્બાખ, ભઠિયારા, માછી છે લાખ. ૮૩
ઢાઢી, ગવૈયા ગાએ ગીત, ઠામે ઠામે બનતી મસીદ.
આગળ ઓડ સમારે વાટ. બાર હજાર સુતાર સલાટ. ૮૪
માછી, તંબોળી, સોનાર, ઘાટઘડા ચાલે લુહાર.
કંસારા, તાંબુ ઘડનાર, ચાલ્યા નારૂ, કારૂ અપાર. ૮૫
તીરઘડ અને કલાલો વળી, ખાસ ખવાસ સાંચરે મળી.
મદ વેચે ભાઠીએ ખમાર. ચાલ્યા ચૌદ હજાર ચમાર. ૮૬
દામ રોકડા આપે હાથ. છે ઉંટ ક્રોપળ લાધ્યાં સાથ.
મલિકો બમણી વહોરત કરે. દિન ને રાત કટક સંચરે. ૮૭
પડાવ જ્યાં જ્યાં લશ્કર કરે, તરત કાકગઢ ખાઇઓ કરે.

ચડ્યાં કટક ને આજ્ઞા દીધ. ધાય સનાવર સાથે લીધ. ૮૮
હુકમ પીરોજા દે એ ભાગ, ચીરમટે ઉતરતો લઈ આગ.
એક વાત હઈઓ જાણજો, કદી મરે તો શિર આણજો.

કુલાચાર અનુસરવો સહી. ગુપ્ત વાત કુંવરીએ કહી.

લાલ તંબુએ તુરકો જ્યહાં મલિક મસલતે બેસે ત્યહાં. ૯૦
વળી વચન બોલે સુલ્તાન, આણીપેર અમને કરજ્યો જાણ.
દર જોજન પાળા સેં વીશ, ઢોલ વળી મુકજ્યો ચાળીસ. ૯૧
એક હજાર ઘોડા અસ્વાર, બજે ઢોલ સુલ્તાની સાર.
સહુ ઢોલ વાગે જેટલે, અમને ખબર મળે તેટલે. ૯૨

કટક મેડતા ચાલી ગયાં, નવે લાખ એક થાણે થયાં.
પાછો જવ બિજડ ચાલીઓ, ગોલ્હણ સાથે મોકલાવિયો. ૯૩
જ્યાં ગોલ્હણ ઝાલોરે જાય, ત્યાં અત્રગણના કીધી રાયેં.
જોયું મલિકનું માંટીપણું! સજ થાજ્યો કરશું પેરણું! ૯૪

ગામેગામ હકારાં થયાં. થરાદ, સાચોર તેડાં ગયાં.
રાડ્રનગર, વારાહી બે ય, કંથકોટના રાવત જે ય. ૯૫
અમરકોટ ને વીકમપૂર, જેસલમેર, ગઢ વાઘણહૂર.
પારકર, પૂગલ ને મરોટ, ધાણુક, પોખર, આલ્હાણકોટ. ૯૬
કચ્છ, જાગલુ, જાસેહર, સારણી, ચેત્રા, નાઇસર,
ઉહડ્ડવાડું ને દેનેર, કઇલવાડું, ગઢ બાહડમેર. ૯૭
સિંધુ સવાલખ નરવર જાણી, સૌ દેસુત બોલાવ્યા આણી.
વળિ ખમાલ અને નાબઢું, ટૂંકટોડું, સોઝીત, બારડું. ૯૮
પાદરડું, ગીરડું, રછેલી, ડોડીઆલી, રાણિક, કાછેલી.
ધાડું, સીરડુ, છેવાણ, ભાઇલિ, બોરી માહું દાણ. ૯૯

ચડાકિલી ને ચાંગુ બેય, એક સીમાડે આવ્યાં જેય.
ઝગહળ સુરપતિ લાગે જેમ, આબુ દેવડા શોભે તેમ. ૧૦૦
ત્રસાંગસું, દાંતા, ભેલડી, બારડ, વાઘેલા આવ્યા ચઢી.
પોસીના ને ભડ સિહોર, ગઢ તારંગા, પાલ્હણપુર. ૧૦૧
રહુદર રોહાવી, સમિયાણું, સંધિ, મહેવાના ધણી જાણું.
ભાદ્રાજણ, મંડોહર તણા, ચંદેરી રાણા શૂર ઘણા. ૧૦૨
નવે દૂર્ગના રાણા જે ય, ગયા ચઢી ઝાલોરે તે ય.
બાલીશા ને સીસોદિયા, સોઢા ને સિત્રલ આવિયા. ૧૦૩
તે પચ્ચાસ હજાર અસવાર, રાય ભેટીને કરે જુહાર.
એક લાખ ખાંડાધર વળી. છત્રીસે કુળ આવ્યાં મળી. ૧૦૪
હિંદુ ઝાલોરે જે બહુ, ગોલ્હણ શાહે જઇને કહ્યું.

ગઢ મેડતા અને સિઉંદ્રડી, કરી પ્રયાણ ને ચાલ્યાં ચઢી. ૧૦૫
પંચવીસ હજાર અસ્વાર, બમણા પાળા ઝૂઝણહાર.
રાય માલદે ચાલ્યો ચઢી, પહોંચ્યો વાડી જ્યાં હૂકડી. ૧૦૬
હુકમ રાય કાહ્નડને થયો, વીરમ કુંવર ભદ્રાજણ ગયો.
માલદેવનું દળ જેટલું, કુંવર વીરમદેવનું તેટલું. ૧૦૭
એક દિવસ કુંવર રણ ભડે. બીજે દિવસ માલદે ચડે.
હિંદૂએ દળ બળથી દમ્યાં. એણીપેર ચાર વરસ નિર્ગમ્યાં. ૧૦૮
દિલ્લી તરફે અરજ લખાઇ, ' હિંદૂ ત્રાસ દે દળની માંહી.
તુરકી કટક થયું સંહાર. પડયા પાયકો સતર હજાર. ૧૦૯
હિંદુ તણું કોઇ નવ મરે. મોટા મલિકો શી પેર કરે ?"

વળતો પાદશાહ એમ ભણે છે દળ નવે લાખ આપશે. ૧૧૦

પચાસ હજાર હિંદુને છે ય, એક લાખ સેના સહ કે'ય;
જો હિંદુથી બમણા મરો, તો ય તમે પાછા નવ ફરો. ૧૧૧
વચન કાહ્ન નવ લોપે સહી, રતોવાઇએ આવે નહીં.

દોહરો.

પદ્મનાભ પંડિત ભણે ભાવિ ચંચળ હોય,
અંગીકૃત સર્જન કરે, વચન ન લોપે સોય. ૧૧૨

ચોપાઇની ચાલ.

ગઢ લગતી ગઢ ખાઇ કરો, એણીપેરે આગ્રા સંચરો.
નિત મેહલાણ બદલજો બહુ. અદલ બદલ દળ કરજો સહૂ. ૧૧૩
આવી હિકમત સૌ આદરો, એમ કરી આગ્રા સંચરો.
તમે હિંદુને કહેજો એમ, સરખે દળ ઝૂઝીશું તેમ. ૧૧૪
મૂળે એ પચ્ચાસ હજાર, ભલું સિંધી દળ એંશી હજાર.
એક એકે ઝૂઝાવજો. મરદોને બળથી પાડજો. ૧૧૫

મલિક એમ હિંદૂને કહે, બીજાં કટક બાજુએ રહે,
સામા થઇએ અમે જેટલા, રજપુત તમે લડો તેટલા. ૧૧૬
એ વિધ વીસ દહાડા લડ્યા, દસ હજાર રાણા રણ પડ્યા.
વીસ હજાર મૂગલ રણ રહ્યા. ગઢ સમીપેથી આગ્રા ગયા. ૧૧૭
બમણા પડિયા હબસી જાત. ચોદશ ચાલી રહી એ વાત

નિત નવ નવા ગઢથી ઉતરે. કટક પ્રાહલી પા સહુ વળે. ૧૧૮
કાહ્નડદેવે એવું લહ્યું, રજપુત દળે મરાયા સહૂ.
માલદેવ ને વીરમદેવ વ્યાસ પાસ તેડાવ્યા તેહ. ૧૧૯

કટક તુરકનાં તેણે સમે ગયાં ઉડવે વર્ષ પાંચમે.

એવું કહે કાહ્નડદે રાય, ગઢ ઉપર જળ ઘટતું જાય. ૧૨૦
વ્યાસ કહે મંત્રને ઉપાય થશે વૃષ્ટિ વહેલી ગઢમાંય.
પછી ગઢે ઘેરાતે સમે, ત્રુઠયા મેહ દિવસ પાંચમે. ૧૨૧

દોહરા.

મંત્ર મહૌષધિ દેવતા અનુદિન પૂરી સિદ્ધિ.
પદ્મનાભ પંડિત કહે પુણ્ય તણી પરસિદ્ધિ. ૧૨૨

ચોપાઇની ચાલ.

જૂનાં ધાન થાય બળહીણ, દેહ જેથી થાએ છે ખીણ.
એવી વાત રાજાએ ભણી. મહાજને વળતે દિન સુણી. ૧૨૩
પહેલાં સહૂ એકઠા મળી, રાયાંગણે ગયા સાંચરી.
થાળ મોતીનો આગળ ધરી, જઇ ભેટ રાજાને કરી, ૧૨૪
વહેવારીઆ એમ વિનવે, વસ્તુ સરવ દેઇશું અમે.
કરો યુદ્ધ. નવ તજશો માન. વરસ સાઠ પૂરીશું ધાન. ૧૨૫
રામસિંહ રડિયો એમ કે'ય, કણ કોઠાર બહુ માહરે છે ય.
મગ, ચોખા, જવ, કાઠા ઘઉં, વરો પૂરૂં જો આજ્ઞા લહું. ૧૨૬
વીરમ કહે જીવ હું ઉદ્ધરૂં. ત્રીસ વરસ ઘી પૂરૂં કરૂં.
આજ્ઞા માગું અનુગ્રહ કરો, રસોઇમાં બમણું વાવરો. ૧૨૭
જીતસી દોશી એવું ભણે, વસ્ત્ર વખારે બહુ આપણે.
લેતાં રખે ઉણપ કો કરો. વસન સાઠ વરસો વાવરો. ૧૨૮
ભોળો શાહ કહે લો તેલ. વરસ એંશી આપું દીવેલ.
બળાય એટલું બાળ્યાં કરો, એકાંતરે નહાતાં વાવરો. ૧૨૯

મહાજન શું કાહ્નડ કહે એમ, કાચું ધાન જમાએ કેમ?
સાથે સાખ દીધી પરધાન, બળતણ વણ રંધાય ન ધાન. ૧૩૦
મોલ્હણ શાહ એણીપેર કે'ય વાત પાધરી એટલી છેય,
સુખડ, અગર અમારે ઘણાં, વરસ સાઠ આપું ઈંધણાં. ૧૩૧
રાય કહે એ સાચું સહી, ગોળા વગર ન શકીએ રહી.
ભીમો શાહ કહે મહારાજ, દેવળ નવ તોડો તે કાજ. ૧૩૨
વરસ અઢાર લગી તાપડાં, દઉં ઢીકલીએ ગોળના ગડા.
જૂઓ પારખૂં તેનું રાય, ગોળો ગોળનો બમણો જાય. ૧૩૩
વાગે તે નવ જીવતો જાય. ઊગ્યો ગોળ ને રોટી ખાય!

એવી વાત મલિકે સાંભળી, દિલ્હી નગર ચલાવ્યો વળી. ૧૩૪
ગઢ ઉપર જે થયું પરમાણ, સઘળી વાત સુણી સુલ્તાન.
પાદશાહ મુખ એવું ભણે, બમણું ખરચ દેશું આપણે. ૧૩૫
દિવસ કેટલા રહેજો માંડી. નાસીને નવ આવો છાંડી.
એંશી હજાર તુરક આવટચા. ત્રીસ હજાર હિંદૂ દળ ઘટચા. ૧૩૬
સોમચંદ્રને પૂછે રાય, સાડા બાર વરસ તો થાય.
જો લઢતાં સો વરસો જાય, તુરકે ગઢને કશું ન કરાય. ૧૩૭
જો નાસીને તજશે ઠામ, તો કયમ આપણું રહેશે નામ?

દોહરો.

પદ્મનાભ પંડિત ભણે જય સંપત્તિ હોય,
અંગ તણો આદર કરો, વીર ન વાંછે સોય. ૧૩૮

ચોપાઇની ચાલ.

વદે વચન હરી વ્યાસ વિચાર, માલવીર ગઢથી ઉતાર.
વળી કટક ઉતારો ઘણું, તો મુખ દેખો તુરકો તણું. ૧૩૯

રાયે આજ્ઞા દીધી સહી, વીરમદે ગઢ છાંડે નહી.
પંચવીસ હજાર અસ્વાર, બમણા પાળા ઝૂઝણહાર, ૧૪૦
કાહ્ન રાય હૂકમ આપીઓ, ગઢ અંબેર માલદે ગયો.
રાય કાહ્નડ્દને આદેશ, બૂમ પડાવે તુર્કને દેશ. ૧૪૧
સુલ્તાને કાસદ મોકલ્યો, મારે દેશ માલદે એકલો.

કમાલદીન એવું સાંભળે. ગઢ લીધા વણ પાછો વળે. ૧૪૨
મલિક મુકામ ઉઠાવી ગયો, ચોમાસે સુંદરસર રહ્યો.

ગયો માલદે પણ કહે રાય, ફરતા તુરક તળેટી જણાય. ૧૪૩
ઓળંભા નવ રાણા સહે. નિત નિત યંત્ર મગરબે વહે.
ગોળા ફેંકે નાળે વળી રાતદિવસ ચાલે ઢીંકલી. ૧૪૪
રાયે આવી રહી કરહડી, લઢી હઠ્યા તુરકો દડવડી.
મલિકે મનમાં હઠ આદરી, ગઢ તળેટીએ છાવણી કરી. ૧૪૫
નીચે કોઇ ન ઉતરી રહે. ઉપર કોઇ ન ચઢવા લહે.

જોઠે જ્યારે જળ ખૂટશે, જીવાશે કયમ લોકો કહે. ૧૪૬
લાધ્યું રાય સપન તે કાળ, એવું વચન કહ્યું જાબાલ.
પૂર્વે દેવનું છે વરદાન, ખૂટે નહિ ગઢ પાણી ધાન. ૧૪૭
એવું વચન કહ્યું ગંભીર, પછી ઉપરાં આવ્યાં નીર. ૧૪૮

પવાડો.

તેડાવી કાહ્નડ ઉલેચો, રાયજી આજ્ઞા આપે.
વેગે ભોળાઇની વાડી તરફાં કટક ચલાવે. ૧૪૯

દસ હજાર સેનાને મોકલી ઉદ્દલપૂરની પાસે.
નિઝામદીન મલિક ત્યાં રૂંધ્યો. રખે અવર કો નાસે. ૧૫૦
શિખર થકી કાહ્નડ ઉલેચે દળ મોકલિયા હેરૂ.
તેણે વાળ્યા. ખરે બપોરે દળ વળગ્યાં ઝાઝેરૂ. ૧૫૧
ભડીઆ ચોપટ ઘા ચઢિયાતા હિંદુ તુરક અપાર.
પાયક પડે, લડથડે મૂગલ, તતખણ દીધા માર. ૧૫૨
તુરક તણાં દળ બળથી તોડી રગડી નાદ ઉતાર્યો.
નિઝામદીન મલિક બળવંતો તે હિંદુએ માર્યો. ૧૫૩
હુરમ પકડી, હય લીધ હઠથી, તરત ડુંગરે ચઢિયા.

લૂણકરણ મોકદણ સામે જઈ ઉદ્દલપૂરમાં મળિયા. ૧૫૪
વધામણીઓ પહેલો આવ્યો. કટક તીર્થમાં લાવે.
શોભિત પુરજ કુંડ જાબાલી, બારીએ થઇ આવે. ૧૫૫
નમ્યો રાયને રામપોળ જઇ. ઇનામ અદકું લાધ્યું.
રામચંદ્ર હનુમંતની પેઠે રાયે રણવટ બાંધ્યું. ૧૫૬

કટકે એવી વાત સુણી, જોઇ સહુ સાચાં એંધાણ,
વેગે જણ મોકલીઆ દિલ્લી સંભળાવ્યું સુલ્તાન. ૧૫૭
“ બળ કરી બપોરી વેળા બહુ હિંદુ આવ્યા ચાંપી.
નિઝામદીન મલિક રણ માર્યો, હુરમ ભીલને આપી. ૧૫૮
ત્રણ હજાર તેણે લઇ લીધા, રણવટ સુંડયા સાથી.
મારી મ્લેચ્છને પાદર કીધું, લીધ રણાંગણ હાથી.” ૧૫૯

કમાલદીન મલિકને આજ્ઞા દઇ મોકલ્યું ફરમાન.
હથિયારો ઝાઝાં દેવરાવ્યાં, તરકસ, તીર, કમાન. १६०
ખાંનજહાં સાથે મોકલિયો નિજામદીનની વ્હારે.
પાદશાહ બહાદૂરપુર આવ્યા, માલદેવને પારે. १६१

રાગ. ધવળ ધનાશ્રી.

બહાદૂરપુર અંબેર કે, વચ્ચે ચોક આલેખિયો એ.
કાહ્નડદેનો વીર કે, માલદે સુલ્તાન શું ભડે એ. १६२
એક સોનગિરો રાય કે, બીજો દિલ્લી પાદશાહ એ.
ચોપટે દીધા ધાય કે, કોણ હારે કોણ જીતશે એ. १६३
સોગટડાં કેકાણ કે, ગજવર પાસા ઢાળિયા એ.
કંઇ જીતે સુલ્તાન કે, કંઇ રણ જીતે માલદે એ. १६४
સોનગિરિ ગઢ ઠામ કે, જૂઆરીપણું માંડીઉં એ.
ખાંડે દે છે દાવ કે, ઝડપ દે રણ માલદે એ. १६५

પવાડો.

ખાન લ્હાં દળ તાજાં લાવ્યો કટક આગલ્યા માંહે.
બળથી હિંદુ યુદ્ધ કરંતા આવે ચોપટ ધાયે. १६६

જાણી વાત માલદે રાયે; તત્ક્ષણ છોડ્યૂં ઠાણ.
વેગે કરી વનાદ્રા આવ્યો. દિલ્લી ગયા સુલ્તાન. १६७

દેશ દેશ મોકલ્યાં હકારાં સહુએ આવ્યા આવો.
રાખે રાય માલદે તેડે પહેલાંનો મેળાવો. १६८

સીંધી સવાલખ અને પારકર, સહૂ દેશોત બોલાવ્યા.
અઢાર હજાર હાંસલા ઘોડા છાવણી માંહી આવ્યા. ૧૬૯
હજાર ચોવીસ હયની સેળા લાખ ખાંડાધર લાવ્યો,
તુરક કટક પર દળ લઇ ચાલી રાજા સીંધલ આવ્યો. ૧૭૦

આવ્યો સુણી માલદે, પડીઓ તુરક તણે દળ ત્રાસ.
પડ્યા સંકટે અસુર દિલ્લી ભણી અરજ કરી પછી ખાસ. ૧૭૧

"એક તરફ છે રાય માલદે, બીજી રાવળ કહાન.
રહી ન શકીએ એની વચમાં એમ કહે પરધાન. ૧૭૨
પાદશાહ કહે તમે પ્રધાનજી! જઇ મલિકને કહેજો,
વરસ આઠ કુંવરીએ કહિયાં તો પછાત ન રહેશો. ૧૭૩
સામો એ ગઢ બહુ વસમો છે કોઇએ જોર ન થાય,
ઉપર છે ચહુઆણો બળિયા કયમે લીધ ન જાય." ૧૭૪

પ્રીતે રાજા કહે, માલદે જો થાણું છંડાવે,
કોડ આપણા કયમ કરી પહોંચે, ફરી કટક નહિ આવે. ૧૭૫
આજ્ઞા દીધી કાહ્નડદેવે બાહડમેરે થાણે,
માન્યો બોલ માલદે રાયે જઇ દોડ્યો તુરકાણે. ૧૭૬

આઠ વરસમાં આઠ દિવસ કમ, તુરકે કરી તૈયારી.
સઘળાં દળ પાછાં ચલો, એ આજ્ઞા મલિક ઉચ્ચારી. ૧૭૭

હતો મલિક સિંહ પૂર્વે ગઢપર કેદી તરીકે જાતે,
સેજવાળ વીકાએ કહાવ્યું, તે ઓળખને નાતે. ૧૭૮
વીકે નાટરડકની વાતે સિંહ મલિક તેડાવ્યો.
અડધી રાતે લપતો છૂપતો સુભટને મળવા આવ્યો. ૧૭૯
કહે વીકો, "પાછા જાઓજી. વચન કહું હું વેદ.
મને પાદશાહ જો ગઢ આપે, તો બતલાવું ભેદ. ૧૮૦
રૂડું મનવી પાસે રાખી કીધો બોલ પ્રમાણ,
મલિક કહે કે બોલ અમારો જાણો શાહ ફરમાન. ૧૮૧

ચોપાઈની ચાલ.

સેજવાળ ગઢ લોભે કરી, પાપી પાપ બુદ્ધિ આદરી.

લોભે કોઇ વટલાએ આપ. લોભે કોઇ કરે બહુ પાપ. ૧૮૨
લોભે કોઇ નર લોપે ધર્મ. લોભે કરે પાતકી કર્મ.
લોભે ભિલ્લમાળ આથડે. લોભે કોઇ નર વહાણે ચઢે. ૧૮૩
લોભે કોઇ વિદેશે વળે. લોભે કોઇ નર પાળો પળે.
લોભે કોઇ દાખવે અનાથ. લોભે બૂટાં બાળે હાથ. ૧૮૪
લોભે કોઈ દરિદ્રી ફરે. લોભે ચોર ન નિદ્રા કરે.
લોભે કાજ પરાયે મરે. લોભે કન્યાવિક્રય કરે. ૧૮૫
લોભી સહુ કો વાસ ન કરો; પડોશી પણ પ્રસવે એ ખરો.
લોભે એક થાય અજ્ઞાન. લોભે એક પડાવે બાન. ૧૮૬
લોભે ધર્મલોપ આચરે. લોભે સગાં સહોદર મરે.
લોભે કોઇ નર પાડે વાટ, મારે વિપ્ર નગારી ભાટ. ૧૮૭
લોભે કોઇ નર છાંડે માન, નીચ તણે ઘેર ખાએ ધાન.
લોભે મન રાખે કોઇ તણું. પુરે સાખ કુડી લોભે ઘણું. ૧૮૮

સેજવાળ મન એવડો લોભ, પાપતણો ચિત ન ગણ્યો ક્ષોભ.
હૈયા માંહી વિચારી જોય, લોભ સમોવડ જડે ન કોય. ૧૮૯
લોભ વિનાનો હોયે જેહ, પદ્મનાભ નર પૂજે તેહ!
સિંહ મલિકે રાતો રાત, કોલ દઈને એને હાથ, ૧૯૦
વળી લાભ બતલાવ્યા ઘણા. ટકા આપિયા સોના તણા.
દળ ચઢાવવા કરિયો મેળ, વેગે ગઢ પાડીશું ભેળ. ૧૯૧

સ્વપ્ન લાધીયું તેણીવાર, બ્રાહ્મણ દીઠો, કર્યો જુહાર.
પૂછે રાય, છે કોણ જ તૂંય? બ્રાહ્મણ વેષે ગઢ છું હૂંય. ૧૯૨
અહિંયાં કટક માહરી પૂંઠ. ગઢ ભેળાયો વહેલો ઉઠ.
હશે પાપ મહારૂં જેટલૂં, હું ભોગવીશ કાળ તેટલૂં. ૧૯૩
પુણ્યવંત પ્રીતિ પામશે, તારા વંશ તણો ગઢ થશે!
પાછો વિપ્ર ગયો સાંચરી. સ્વપ્ને આવી આશાપૂરી. ૧૯૪
કહે, જશું અમ પીડે આજ. જે વાંછે તે સાધ્યાં કાજ.
તારે વંશ થશે નર કોય, મુજ વચને ગઢ લેશે સોય! ૧૯૫
વળી ગણેશે વહાણા માંય, એ જ વાત જણાવી રાય.
એ શું સ્વપ્ન રાયે એ લહ્યું, કાહ્નસ્વામીએ આવી કહ્યું. ૧૯૬
ચાર જણે જે વાણી કહી, રાય વિચારે સાચી સહી.

વાત મલિકથી ચોકસ કીધ, વીકે આગેવાની લીધ. ૧૯૭
કમાલદીન મધરાતે ચઢી, ગયો કાહ્નમેરે દડવડી.
આગળ થકો વીકમસી ગયો, બોલ એનો ચરણીએ કહ્યો. ૧૯૮
હીરાદેવી કહે, ચંડાળ! શું મુખ દેખાડિશ તું કાલ?
જેનાં આપ્યાં કીધાં રાજ, તેહનું તેં વણસાડ્યું કાજ! ૧૯૯

એક જીવને કારણ આજ ગઢ ભેળાવ્યો લોપી લાજ!
જેહ નરે કીધી પ્રતિપાળ, દૂધ તેહનું પીએ બિડાલ! ૨૦૦
કરી રીસ ઉભી ઘર બહાર. ગઢ ચઢતાં દળ દીઠાં નાર.
આવું વચન હિરાદે ભણી. રૈ'કર્યું તાંસળું વીકા ભણી. ૨૦૧
શિક્ષા દીધ એ વિધ નિરવાણ. પડ્યો ધરાતલ તજીઆ પ્રાણ.

અબળા અંગે એવી આય, હીરાદેવી ગઢમાં જાય. ૨૦૨
રાવળ ભણી ગઇ પાધરી, ઉભી રહી વિનંતિ કરી.
સુણીએ રાયજી મહારી વાત. સેજવાળ ગઢ કીધો ઘાત! ૨૦૩

સ્વપ્નાં તણી વાત સહૂ મળી કાહ્નડ રાયે બૂમ સાંભળી.
કાંધિલ તણી સાથ તે વાર, દશ હજાર ધાયા જૂઝાર. ૨૦૪
દલીચો ભડ જાણી રાય, દીધ આજ્ઞા કે રણ તે જાય.
ભીડ્યો કાંધિલ જઇ દળમાંય. સિંહ મલિક માર્યો બહુ ઘાય. ૨૦૫

મલિક સહૂ દળમાં ખળભળ્યા; તુરક કાહ્નમેર પાછા વળ્યા.
સહૂ પહેલાં રાયે મોકલ્યો ધિંગાણે કાંધિલ ભડ ભડ્યો. ૨૦૬
કટક તુરકનું સૂંડ્યું ભલું. આઠ પહોર ધિંગાણું થયું.
સંપી સ્વામી કાજે લઢ્યા, ચાર હજાર રજપુત રણ પડ્યા. ૨૦૭
ગઢથી ઉલેચે ઉતારીઆ, બાર હજાર મોગલ મારીઆ.

વહાણે વાત રાય મન ધરે, પધારિયા કોટે કાંગરે. ૨૦૮

પવાડો.

ઠેર ઠેર જૂદાં દળ દીઠાં. જઇ સિંહાસન બેઠો.
વાળે હૂમલા, હલ્લા કરતો, કાંધિલ લઢતો દીઠો. ૨૦૯

રાય કહે આગળ અમ કાંધિલ જોદ્ધો આમ ન જાણ્યો.
* " કાંગરે કોઠો ભરી જ નાંખે " એવું કહી વખાણ્યો. ૨૧૦
ચઢી રસે વીર કાંધિલ બોલે, રાયજી જાણ ન જાણ,
પ્રથમથી અમે સહૂ દિન એવા આ વેળા ન વખાણ. ૨૧૧
દીધી દોટ પાંચસેં રજપુત નીચે કાંધિલ પૂંઠે.
મારી મ્લેચ્છ પડ્યા સહૂ પાળા, કાન્હડદેની દૃષ્ટે. ૨૧૨
તેણે ઠામે કાન્હ હલેચો રણવટ બાંધી ધાયે,
બરે બપોરે દળ ઘાણું ઝચડી પડિયો ઘણાક ઘાયે. ૨૧૩

અરધી રાતે જયત દેવડો તુરક તણે દળ લડિયો.
તુર્ક ભીમ મચકોડી મારી, પછી પ્રહારે પડિયો. ૨૧૪

જયત વાઘેલો પહોર પાછલે ભલો ભડયો રણમાંય,
મારી મ્લેચ્છ પડયો બહુ ઘાએ, અંગ એટલી આય. ૨૧૫

મોલ્હણ લૂણકર્ણ ચાલંતો સામે ખાંડાને પૂરે
મ્લેચ્છ સાથ ભડીને બહુ ઘાએ, પડયો ઉગમતે સૂરે. ૨૧૬

* જે સરદાર કિલ્લા પર થતા હૂમલા પાછા વાળે તેના માનમાં હૂમલા-
ા સંખ્યા જેટલા કોટ ઉપર નવા કાંગરા કરાવવાનો જૂનો રિવાજ હતો. જુના
ઓલ્લા ઉપર સાડાત્રણ કાંગરા આવા સ્મરણ સ્થંભ તરીકે હજુએ મોજુદ છે.
કાંધિલ તો કોઠો કાંગરે ભરી નાંખે એવો બહાદૂર છે "
ર એવું વખાણ કર્યું.

એક જીવને કારણ આજ ગઢ ભેળાવ્યો લોપી લાજ!
જેહ નરે કીધી પ્રતિપાળ, દૂધ તેહનું પીએ બિડાલ! ૨૦૦
કરી રીસ ઉભી ઘર બહાર. ગઢ ચઢતાં દળ દીઠાં નાર.
આવું વચન હિરાદે ભણી. કે'ડ્યું તાંસળું વીકા ભણી. ૨૦૧
શિક્ષા દીધ એ વિધ નિરવાણ. પડ્યો ધરાતલ તજીઆ પ્રાણ.

અબળા અંગે એવી આય, હીરાદેવી ગઢમાં જાય. ૨૦૨
રાવળ ભણી ગઇ પાધરી, ઉભી રહી વિનંતિ કરી.
સુણીએ રાયજી મહારી વાત. સેજવાળ ગઢ કીધો ઘાત! ૨૦૩

સ્વપ્નાં તણી વાત સહૂ મળી કાહ્નડ રાયે ખૂમ સાંભળી
કાંધિલ તણી સાથ તે વાર, દશ હજાર ધાયા ઝૂઝાર. ૨૦૪
હલીચો ભડ જાણી રાય, દીધ આજ્ઞા કે રણ તે જાય.
ભીડ્યો કાંધિલ જઇ દળમાંય. સિંહ મલિક માર્યો બહુ ઘાય. ૨૦૫

મલિક સહૂ દળમાં ખળભળ્યા; તુરક કાહ્નમેર પાછા વળ્યા.
સહૂ પહેલાં રાયે મોકલ્યો ધિંગાણે કાંધિલ ભડ ભડ્યો. ૨૦૬
કટક તુરકનું સૂંડ્યું ભલું. આઠ પહોર ધિંગાણું થયું.
સંપી સ્વામી કાજે લઢ્યા, ચાર હજાર રજપુત રણ પડ્યા. ૨૦૭
ગઢથી ઉલેચે ઉતારીઆ, બાર હજાર મોગલ મારીઆ.

વહાણે વાત રાય મન ધરે, પધારિયા કોટે કાંગરે. ૨૦૮

પવાડો.

ઢેર ઢેર જૂદાં દળ દીઠાં. જઇ સિંહાસન બેઠો.
વાળે હૂમલા, હલ્લા કરતો, કાંધિલ લઢતો દીઠો. ૨૦૯

રાય કહે આગળ અમ કાંધિલ જોદ્ધો આમ ન જાણ્યો.
* "કાંગરે કોઠા ભરી જ નાંખે" એવું કહી વખાણ્યો. ૨૧૦
ચઢી રસે વીર કાંધિલ બોલે, રાયજી જાણ ન જાણ,
પ્રથમથી અમે સહૂ હિન એવા આ વેળા ન વખાણ. ૨૧૧
દીધી દોટ પાંચસેં રજપુત નીચે કાંધિલ પૂંઠે.
મારી મ્લેચ્છ પડ્યા સહૂ પાળા, કાન્હડદેની દૃષ્ટે. ૨૧૨
તેણે ઠામે કાન્હ ઉલેચો રણવટ બાંધી ધાયે,
અરે બપોરે દળ ઘણું ઝઘડી પડિયો ઘણાક ઘાયે. ૨૧૩

અરધી રાતે જયત દેવડો તુરક તણે દળ લઢિયો.
તુર્ક ભીમ મચકોડી મારી, પછી પ્રહારે પડિયો. ૨૧૪

જયત વાઘેલો પહોર પાછલે ભલો ભડયો રણમાંય,
મારી મ્લેચ્છ પડ્યો બહુ ઘાએ, અંગ એટલી આય. ૨૧૫

મોહણ લૂણકર્ણ ચાલંતો સામે ખાંડાને પૂરે
મ્લેચ્છ સાથ ભડીને બહુ ઘાએ, પડયો ઉગમતે સૂરે. ૨૧૬

---

* જે સરદાર કિલ્લા પર થતા હૂમલા પાછા વાળે તેના માનમાં હૂમલા-
સંખ્યા જેટલા કોટ ઉપર નવા કાંગરા કરાવવાનો જૂનો રિવાજ હતો. જુના
લ્લા ઉપર સાડાત્રણ કાંગરા આવા સ્મરણ સ્થંભ તરીકે હજુએ મોજુદ છે.
કાંધિલ તો કોઠા કાંગરે ભરી નાંખે એવો બહાદૂર છે" કહી કાન્હડદે
એવું વખાણ કર્યું.

વડાઉસા અરજણને સોંપ્યું રણવટ કાન્હડ રાય.
સોમચંદ્રને ત્યાં બોલાવ્યા; તત્ક્ષણ તેડું જાય. ૨૧૭
કહે રાય, તુરક ક્યમ લેશે? કહું તે ઉરમાં ધારો.
વેગે હયપતિને ઘો આજ્ઞા, તેજી ખાંડે મારો. ૨૧૮
કહે વ્યાસજી કરણની પેઠે અંતકાળ ઘો દાન;
આપો અશ્વો, અજર કરો નહિ, એવું માગું માન. ૨૧૯
બોલ માની રાવળ ચહુઆણે વેગે પાય પખાળ્યા,
જાણ્યું વ્યાસ લેઇ ઉતરશે, તેજી રાયે આપ્યા. ૨૨૦
ચોવિસસેં ઘોડા રાજાના ઘોડારે બંધાવી,
દીધું દાનનું પુણ્ય રાયને! ભલી એ વાત ભજાવી. ૨૨૧
ઘોડા સહૂ જીવતા મેલાવ્યા તે અમ પુણ્ય અનંત.
વિપ્ર તણું ધન જે લેશે તે અંત થશે ભસ્મંત. ૨૨૨

કહે રાય આવું ક્યમ કીધું? ગયા ન, પડશે દેહ.
વ્યાસ કહે જાતાં કોણ બીજૂં ખાંધ પાલખી દેય. ૨૨૩
જો તમ પૂંઠે હું જીવું તો બહુ અપકીરતિ પામું.
ગઢ ઝાલોર જરૂર ભેળાતાં અંગ માહરૂં હોમું. ૨૨૪

જયતલદે, ભાવલદે, ઉમાદે ને કમળાદે રાણી,
કમોર કેરી કરે સજાઇ વાત હૃદયમાં આણી. ૨૨૫
ઘણી દાસીઓ સાથે સૂંડી, કરે આવીને વાત,
કહે લોક છોરૂ તમ કેરાં, નહિ તજીએ સંઘાત. ૨૨૬
વિપ્ર પ્રભાતે દે આશિષો. રાવળ આશિષ માગે.
વેપારીઓ સહૂ સહુંએ પાય રાયને લાગે. ૨૨૭

કાન્હડદે પ્રબંધ.

દૈવ દોષ કેમ દીજિયે હો, દૈવું વધાવ્યું જણાય !
આ શહેરે હજી ન આવે હો, ભલે દૈવું પથ્થર થાય ! દાદા ! ૨૭૮
પંદરસેં ચોરાસી જમહર, ગઢ જાલોર નિવેશ.
રાણીની પૂંઠે સહુ લોકે, જમહર કર્યો પ્રવેશ ! દાદા ! ૨૭૯
વિષમ કર્મ ગતિ કેમ ટળે હો, મન વિખવાદ ન આણુ,
સુક્તિ, ભુક્તિ દાનેશ્વરી હો, સમરો સારંગપાણ ! ૨૮૦

ચોપાઈની ચાલ.

એકમના રાણા સંચરે. ગગને રહી અપછરા વરે!
ઘાય રણાંગણ રાણા ભલ્લા. સામા મલિક કરે હૂમલા. ૨૪૯

મલિક પૂર ને કમાલદીન, તાજમલિક અને હૈદીન.
અહમ્મદ મલિક અને ઊમર, અબૂ, મહમ્મદ ને ઊંબર. ૨૫૦
ઝંઝા ખંભ વગાડે ખાન. મીર મલિક ભરિયા અભિમાન.
મલિક તેમુરસ ને બહેરામ, બીજા તણાં ન જાણું નામ. ૨૫૧
જાતોજાત લઢે મનરંગ. સહે પ્રહાર પોતાને અંગ.

લડે ચઢ્યો સોનગિરો રાય. સબળો બે હાથે દે ઘાય. ૨૫૨
કરે હૂમલા સામા થઈ ગાજી હાક બ્રહ્માંડે રહી!
રજપુત રજ પાછા નવ ફરે. ઉપરથી વૃષ્ટિ સુમન સુર કરે! ૨૫૩
સામા છે બળવંતા મીર. છૂટે ધનુષ થકાં બહુ તીર.
ઉઘાડાં ખાંડાં ફરહરે, વિજળી સમ ઝબકારા કરે! ૨૫૪
દેવ દૈત્યની પેરે લઢે. બેઉ કટકના પાયક પડે.
આગે કુરુક્ષેત્રમાં જેમ, હિંદુ તુરક લઢે રણ તેમ. ૨૫૫
પૂંઠે રક્ષા કરે સંધાન, બાપ, બાપ, કહે રાજા કાહ્ન.
નામ નામ લેઈને ભૂપાળ બોલાવે, પરઠે કર માળ. ૨૫૬
વળી રાણા વીરરસે ચઢે, વચ્છુ સુભટ, સાલહુ રણ પડે.
થીર થઈ લીધા ઘાય તમામ. તુરક ઊગર્યા છાંડી ઠામ. ૨૫૭

મહેતા, કુંડળિયા, ટાવરી, ભલા ભડયા રણ આદર કરી.

લૂઢા સેલહુત, ચોરાશિયા, કટક ચઢી પછી નાશી ગયા! ૨૫૮

અરસી, મેરૂ, વજસી વળી સાંગો સિહાર સૂલણો મળી,
જેસો, લખમણ, છહ્રલો જાણુ, નાસેડે નાઠા નિરવાણ ! ૨૫૯
આગળ ભડ બળીઓ જે હતો, રીછો રાવત, નાનો પતો,
અરજન, વિહલુ, મુળરાજ જે કહ્યા, ધાંધળ, સુસોમો
સટકી ગયા ! ! ૨૬૦
બાપલદે-મહીયડથી જણાય, દહેદાર ધ્રૂહલિયો પળાય !
સોળઇ ને નરસી ચાલીઆ, રાહુડ રણવટ નાશી ગયા ! ૨૬૧
દીઠું દળ ને આવી હાર, જગસી નાઠો ધરમ દવાર !
કર્મસીને, ફુટરસી નિદાન, રાતે ગઢથી નાઠા માન ! ! ૨૬૨

મલ્લ હાક કરી ઉઠે જેમ, અરજન અડવાળ ભડયા ખુબ એમ.
લૂણકરણ, ભાલ્હણ, ભાણસી, રણવટે આલણસી, લૂણસી. ૨૬૩
જાણે યુદ્ધ તણા પરપંચ, સોમ તણા રણ ભડીઆ પંચ.
મેઘુ, સોમુ ને દેવાઇત, વીકો, મૂળરાજ ને નઇજીત. ૨૬૪
આલ્હણસી, મહીડો, ભીમસી, રણવટ સાંતલ ને સોમસી.
કરી હાક હઠ રણ આદર્યું. ભડી એમણે મહાભારત કર્યું. ૨૬૫
મહીપ, જીત, કીકો, હરપાળ, સાલ્હાસુત મ્લેચ્છોના કાળ.
મંડળિક મારૂ ઝૂઝાર, એ રાણે રણ દીધા માર. ૨૬૬
વીરમ, લોહડુ, વીરમ જેહ, શીતલ, ભુલો ધજ ભડિયા એહ.
રાઉતો, અભંગ, અબીહ, દેવસી ને નારદ બે સિંહ, ૨૬૭
તેજો, મુંજો, વછી ઠાકોર, કાહ્ન ગહેલોત ભડયો કરી જોર.
ધીરૂ, સાહ મન હરખ્યો જાણ. લીધા ધાય ધૂંધ ને ભાણ. ૨૬૮
પૂનરાજ રાણો ખાંતલ વળી સૂંડયા રાજડ રણમલ્લ.
સામતી, સાહડ ને બઝ્ઝૂડ, હમીર જે નવ જાણે કૂડ. ૨૬૯

સાંધળ, સહસમલ્લ ઝૂઝાર, ઝાંઝણ ને પાસો પડિહાર.
આચો, ભીમ, ખણ્ડ, વીકલ, ભલો ભડયો રાણો સાંતલ. ૨૭૦
સાલ્હુ, શોભત સૂર અપાર, સહૂ સુભટ સબળા ઝૂઝાર.
પૂતળ, ભૂજો ને ભારમલ્લ, લાખણસી, મહીડો, રાયમલ્લ. ૨૭૧
સાલ્હુ રાઉત ને ધારસી, બન્યા વીર એ સહૂ સાહસી.
સુજગ, મેરૂ, સાંમતસિંહ, તેજો, સુડ બે અને અબીહ. ૨૭૨
બીજડ, લીંબો, કડુઓ જાણ, ભંડારી ભડ ભલા વખાણ.
બારૈયો ગોલ્હણ આદરે, આ રાણા રામાયણ કરે. ૨૭૩
ખીમો, વીકો ને પદમસી, ભલા ભડે મોલ્હણ, મોખસી.
ભેડસી ભડ સુણીએ સાહસી, કુંવરપાલ, તાલ્હુ, ખેતસી. ૨૭૪
પૂનો, આસુડ, બીજડ એ ય, છપો અને ધારસી જે ય.
એ રજપુત એકમના થઇ, ભડિયા ભૂજબળે રણ મહીં. ૨૭૫
મેં સાંભળ્યો જુનો ઇતિહાસ, રણમાં રાવત મુવા પચાસ.
હિંદુ ભડિયા એણીપેર ઘણા. લઢ્યા અંગરખ રાજા તણા. ૨૭૬
એકમનો તુરકોથી લઢ્યો, રાય જયકરણ સાથે પડયો.

જે રાણાએ સાંખ્યાં લોહ, તેમણે માર્યા મ્લેચ્છ સંમોહ. ૨૭૭
સ્વામી કાજ સંપેથી લઢ્યા, ભલાચ્યાસીઆ રણમાં પડ્યા!
જે હૂમલે રણ તજી નવ ગયા, નવખંડે નામીચા થયા. ૨૭૮
ધારાતીર્થ મરાયા જે ય, અમરાપુરીમાં પહોંચ્યા તે ય;
જેહ તણી ઘરણી ઘરબાર ત્યાગી બળી પૂંઠળ ભરતાર, ૨૭૯
તે સ્ત્રી સાથ ગંભારે સાદ, કરે અપ્સરા ગગને વાદ!
દિવ્ય કુસુમમાળા લઇ ફરે, મત્ત શૂરોને અપછરા વરે. ૨૮૦

ગયા ન પૂંઠે રાયજીતણી, તે અપકીરતિ પામ્યા ઘણી.
જેનાં દીધાં પહેર્યાં સાર, પહેર્યાં પટકૂળ, શણગાર ૨૮૧

તેને ખરી ભીડમાં જોઇ, ગઢ તજી નાસી ઉગર્યો કોઇ !

ઉપરાઉપરી વહારો ચઢે. દેઇ દોટ પંખીઓ પડે. ૨૮૨
ગીધ શ્યેન ફેછાળાં ફરે, માંસ લોભે ચંચુ વાપરે.
પડયા જોધ થયું બિહામણું. કટક તુરકનું ભાગ્યું ઘણું. ૨૮૩
માર્યા મ્લેચ્છ અસંભવ કર્યું. ધરવી લોહ દળ પાછું ફર્યું.
કરી યુદ્ધ, ગઢ માંહ્યલા માંહ. નિજ રક્ષક સહ રાયજી જાય. ૨૮૪

વ્યાસ કહે રાજા ઉરધાર, દેવ વચન કેરો જે વિચાર.
આપણ ધારાતિરથ એક હવે પામીએ પુણ્ય વિવેક. ૨૮૫
કહે રાય, વ્યાસ ! કુળ સાખ, તારો ધૂમ્ર ન જોઉં આંખ.
થાઉં ઓશિંકળ અવસર ભલે, વચન દીધ જન્મે આગલે. ૨૮૬
અલૂખાનનો ભાગી ખંધ, રૂદ્ર તણો છોડાવી બંધ,
નિરપરાધ વાલી મારીયો શિશુપાળનો બોલ પાળીયો. ૨૮૭
પૃથ્વિ તણો ઉતાર્યો ભાર, મ્લેચ્છ તણો કરિયો સંહાર.
સંવત તેર ભણીએ જેહ, વરસ અડસઠમૂં તેનું છે ય. ૨૮૮
માધવ માસતણી પંચમી શુકલપક્ષ સહૂ અરિગણ દમી,
હતો તેહ દિવસે બુધવાર, સકળ લોક પ્રતિપાલણ હાર, ૨૮૯
કળિજુગ માંહિ પોતે અવતરી, વચન આપનું સાચું કરી,
આદિપુરૂપ કહિયે અભિરામ, પામ્યા પછી પોતાનો ઠામ. ૨૯૦

મલિક મારતાં જે ઉગર્યા કરવા યુદ્ધ વળી સાંચર્યા.
ચહુઆણ કુળ સાહસી ધીર, વધો વેણ વીરમ ગંભીર. ૨૯૧
સહૂ ઝૂઝાર ખડગ વાવરે ! મ્લેચ્છ મારી રામાયણ કરે !

વીરમદેએ સિંહાસન કાજ, ઉઠ દહાડા કીધું રાજ. ૨૯૨

રાણી નથી અકુલાણી કોઇ. કરે ઝમોરની સઘળી સોઇ.
સ્નાન, દાન, દહેરાસર કરી, અંતઃપુરમાં એકઠી કરી. ૨૯૩
ઉચર્યું વચન રાણીએ અસ્યું, "કુળ છત્રીસ અજવાળશું."
રામ રામ વાણી ઉચરે, સજ્જન લોકને આંસુ, ખરે. ૨૯૪

રાગ. *

રૂપે સલૂણડી, સહૂ સાહેલડી, વેલડી રહીરે નિહાળતી રે.
ટોડલે આવતી, આંસુ રહાવતી, ઝાલોર પર્વત વધાવિયો રે. ૨૯૫
સુન્દરી સોહામણી, પર્વત ઉપર ઘણી, આણે જન્મારે
મોકલામણી રે. ૨૯૬
સર્વગુણ જાણને, વંશ વળી ભાણને, વીર અવતાર જો
ચાહુઆણને રે. ૨૯૭
વળી રળિયામણું અર્ધાસન વીરમતણું, અમે પામશું
સોનગિરિ બેસણું રે. ૨૯૮

ચોપાઇની ચાલ.

રાણી વચન એવાં ઉચરી, ઝમોર પાસે ગઇ સાંચરી.
અગ્નિ વિષમ વેઠ્યો ધરી રંગ. કરી આહૂતી નિજનું અંગ! ૨૯૯

વીરમદેવ કર્યું અનુમાન, વિંટી તુરક ઝાલશે બાન.
વીરે વેણ વસમાં મુખ ભાંખી, ઉંડી ઉરે કટારી ચાંપી! ૩૦૦
રાય તણે અંગે ઉત્સાહ, ઉપર દઢ બાંધ્યાં સંનાહ!
વઢવાને ક્રોધે ધડહડ્યો, તુરક તણા દળ સામો ચડ્યો. ૩૦૧

---

* પુનાની પ્રતમાં રાગ "પ્રડાકલી" અને શાળાપત્રમાં લીધેલી પ્રતમાં "ઝાઉલી" એમ આપેલું છે. બન્ને નામ સંદિગ્ધ હોવાથી, અમે એકકે લખ્યું નથી.

ચોપાઇની ચાલ.

કુંવરી દુઃખડું હૈયે ધરે. થઈ ઉશ્કરાટી આંસુ ભરે.
કુંવરી તણું અંગ ખળભળે, લખ્યું વિધાતાનું કેમ ટળે ? ૩૨૪
જાઇ જમનાજી તેણીવાર, મસ્તક તણો કર્યો સંસ્કાર.
મરવા કાજે તત્પર થઇ, રજા માટ મા મંદિર ગઇ. ૩૨૫
પાદશાહને ચરણે લાગી વિચરી વેગે આજ્ઞા માગી.
અબળા અંગે એટલી આય, જાઇ ઝંપાવ્યું જમનામાંય ! ૩૨૬

નર નારી બે પુણ્ય પ્રસંગ, દેવલોક પહોંતાં મન રંગ !
આગે અવધી કહી કુંવરી, વચન સહુ હૈયામાં ધરી. ૩૨૭
આઠ માસ અવધી પરિમાણ, પામ્યા મરણ પછી સુલ્તાન.

કાન્હ તણો ઉત્તમ અવતાર, કળિમાં ખટદર્શણ દાતાર. ૩૨૮
તે વંશે વીરમદે નંદ, મેગલદેવ થયો આનંદ.
સોનગિરા કુળ સાહસી ઘણો, અંબુરાજ મેગલદે તણો. ૩૨૯
પદ્મનાભ કવિ બોલે એમ, ખેતસી અંબુ કેરો તેમ.
લક્ષ્મીવંત ખેતસી તણો, અખયરાજ સોનગિરો ગણો. ૩૩૦

બ્રાહ્મણ કને કરાવ્યા જાગ, સવા લાખ દીધા છે તાગ.
અખેરાજ કેરું શું વખાણ, જેણે સહુ સાંભળ્યાં પુરાણ ? ૩૩૧
કીર્ત્તિ પુણ્યની બહુ વિસ્તરી. વિષ્ણુભક્તિ નિજ સાચી કરી.
ભોજન સમગ્રે નિત્ય અખેરાજ, અતિથી સમીપ મુકાવે ખાજ. ૩૩૨
જન્મ લગી જયવંતો સુણ્યો. પરનારી સહોદર ભણ્યો.
અખયરાજ ઉત્તમ અવતાર, જેનાં પુણ્ય ન પામિયે પાર. ૩૩૩

કીર્ત્તિ શુભ્ર કાહ્નડદે તણી, અખયરાજ અજવાળી ઘણી.

વીસલનગરો નાગર એક, પદ્મનાભ કવિ પૂર્ણ વિવેક. ૩૩૪
એવું બિરુદ આદરે અને, લહે બુદ્ધિ કવિજન રંજને.
માત ભારતી કેરી કૃપાય, અક્ષરબંધ બુદ્ધિ રસ થાય. ૩૩૫
અખયરાજ આજ્ઞા અનુસરી, કીર્ત્તિ પદ્મનાભે વિસ્તરી.

સુણતાં માંહ્ય શરીર ઉલ્હસે, ચોપાઇબંધ એંશી સાતસેં. ૩૩૬
ખંડ ચાર જાણે નવનીત. દુહા, ચોપાઇ, મધુરાં ગીત.
પિસ્તાળિસસો પુંઠ વરીશ, માસ માગસર, પુનમ દીસ, ૩૩૭
સંવત પંદરસેં ને ચાર, વિસ્તારી દિને સોમવાર.
ઝાલઉર ગઢ ઉત્તમ ઠામ, કાહ્નડદે માલવદે નામ. ૩૩૮
પદ્મનાભે મતિ આણી નવી, તેઓ તણી કીર્તિ વર્ણવી.

એક ચિત્ત જે નર સાંભળે, તેહ તણાં સહૂ દુષ્કૃત ટળે. ૩૩૯
જે ફળ પામે દીધે દાન, જે ફળ ગંગા કેરે સ્નાન,
જે ફળ તપ નિત કીધે મળે, જે રેવાદર્શણ નિર્મળે, ૩૪૦
જે ફળ સત્ય વચને પ્રમાણુ, જે ફળ સાંભળવાથી પુરાણુ,
જે ફળ સહૂકો તાપસ લહે, જે ફળ હોય બંધન છોડવ્યે, ૩૪૧
જે ફળ પામિયે કીધે જાગ, મળે જેહ ભેટચે પ્રયાગ,
જે ફળ પામિયે ગંગાદ્વાર, મળે જેહ ભેટચે કેદાર, ૩૪૨
જે ફળ હોય વિદ્યા ઉદ્ધર્યં, ગોદાવરી ભેટચે જે મળે,
જે નારાયણુ દીઠે નેત્ર, જે ફળ હોય દાને કુરૂક્ષેત્ર, ૩૪૩

જે ફળ પામે સાહસી સતી, નાહ્યે માત્ર થાય ગોમતી,
જે દ્વારકા રહ્યે ખટ માસ, જે થાએ ભેટચે પ્રભાસ, ૩૪૪
જે ફળ મુક્તિપુરીએ સાત, રામ નામ કહેતાં પરભાત,
ચરિત્ર કાહ્નડ જે જે ભણે, એક ચિત્ત જે કો નર સુણે, ૩૪૫
કહ્યાં તીર્થફળ મેં જેટલાં, પામે પુણ્ય સહૂ તેટલાં!
પુણ્યે સંગ પ્રેમીજન મળે. પુણ્યે આશ મનોરથ ફળે ૩૪૬

પ્રાકૃત બંધ કવિત મતિ કરી, કળિમાં કથા અભય વિસ્તરી.
ચહુઆણ કુળ કીરતિ ઘણી. પૂરો આશ સહૂકો તણી. ૩૪૭

श्रीपुर संवत ओगणीस पांसठ शनि અનુવાદ,
देरासरीએ દીધ આ गुरुपूर्णिमा प्रसाद.

જપુતો ચઢ્યા છે. તેમણે ઘોડે ચઢતાં સૂર્યદેવને નમસ્કાર કર્યા. તે ક્ષત્રિયોએ ચાલતી વખત હાથી તૈયાર કર્યા. ઘોડા પાખર્યા. રથ જોતર્યા. રાજાઓ ચઢ્યા. તેમણે જરહજીણ, જીવરખી, અંગરખી, વજ્રાંગી, લોહબંધ એવાં એવાં બખ્તરો ધારણ કર્યાં છે. બધું લઇને તત્પર થયા. સુભટના શણગાર જગહળ્યા. ઘોડાઓની રત્નાવળી ઝળકી. ઘોડા હણહણ્યા. ઘોડાઓના ફૂંફાડાનાં ફીણ ઉડ્યાં. ઘોડાઓના ચાલવાથી રજ ઉડી. અંધકાર વ્યાપી રહ્યો. નિસ્તેજ થઇને સૂર્ય રજથી છવાઈ ગયો. એ રજપૂતોના ચાલતાં સતાં બંદીજન બિરદાવળી બોલવા લાગ્યા. ત્યાં થઈ રહ્યા ખડ્ગના ખટક, ભાલાના ભટક, તરવારોના ઝટક, ધનુષના ટંકાર, અણીના અંગાર, બાણની વૃષ્ટિ, એવી શૂરા રજપૂતોની શૂરવૃત્તિ.

પરિશિષ્ટ ચ.

(ભટાવળી.)

શ્રી ઝાલોરનગરની રચના. ગઢ, માઢ, મંદિર, દરવાજા અને કોટ. અટાળિયાં, માળિયાં. ટોડે ત્રિકળશાં. ગગન ચુમ્બિત કોશીસાં. સાત માળના મહેલ. રમ્ય પ્રદેશ. સુખડનાં ગવાક્ષ. મલયાગરી જાળી. કૃષ્ણાગરની થાંભલીઓ. મણિ અને કાચ જડિત્ર ભૂમિ. જોડે જોડે આવી રહેલી વલભી. ચૂનાના ચોક અને પગથીઆં. શત સહસ્ત્ર આસનવાળી સભાની રચના. સિંહાસન મુકાયું છે. મેઘવર્ણા ઉલ્લેચ બંધાયા છે. કનાતો ખેંચાઇ છે. મહારાજાધિરાજ કાહ્નડદે સભા ભરી બિરાજમાન થયા છે.

કેતકીના ગંધ ગહગહી રહ્યા છે. સોરંભના સોડ-આવરી રહ્યા છે. પડયાં કપૂર પગે ચંપાય છે. સુગંધ ફેલાઈ રહ્યા છે. સભામાં વચ્ચે ચાલવાની શેરી રખાઇ છે. જાઇ, વેલ, વાળો, કુંદ, મુચકુંદ, ડમરો, મરવો, વગેરેના પરિમળ. વિવિધ રંગનાં પુષ્પના ઢગલા પાથર્યા છે. ગુલાલના ગંધ ગહગહે છે. ઘોડારમાં ઘોડા બાંધ્યા છે. હાથીઓના ચિત્કાર આડે કાને પડયું સંભળાતું નથી. પીતળના માદલના ધમકાર થઇ રહ્યા છે. તત, વિતત, આનદ્ધ, ઘન, શુષિર એમ પંચશબ્દ વાદિત્ર વાગી રહ્યાં છે. પચરંગી છત્ર ધરાયાં છે. બન્ને બાજુએ ચામર વ્યજન થઈ રહેલ છે. અમાત્યમંડળ, પ્રધાન, સામન્ત, મણ્ડલાદિક શ્રીગરણા, વડીગરણા, મુકુટવર્ધન, અઙ્ગલેહ, મસાહણી, ટાવરી, બારૈયા એ પ્રમાણે પુરુષો બેઠા છે.

જપુતો ચઢ્યા છે. તેમણે ઘોડે ચઢતાં સૂર્યદેવને નમસ્કાર કર્યા. તે ક્ષત્રિયોએ ચાલતી વખત હાથી તૈયાર કર્યા. ઘોડા પાખર્યા. રથ જોતર્યા. રાજાઓ ચઢ્યા. તેમણે જરહજીણ, જીવરખી, અંગરખી, વજાંગી, લોહબંધ એવાં એવાં બખ્તરો ધારણ કર્યાં છે. બધું લઇને તત્પર થયા. મુગટના શણગાર ઝળહળ્યા. ઘોડાઓની રત્નાવળી ઝળકી. ઘોડા હણહણ્યા. ઘોડાઓના ફૂંફાડાનાં ફીણ ઉડયાં. ઘોડાઓના ચાલવાથી રજ ઉડી. અંધકાર વ્યાપી રહ્યો. નિસ્તેજ થઇને સૂર્ય રજથી છવાઇ ગયો. એ રજપૂતોના ચાલતાં સતાં બંદીજન બિરદાવળી બોલવા લાગ્યા. ત્યાં થઇ રહ્યા ખડ્ગના ખટક, ભાલાના ભટક, તરવારોના ઝટક, ધનુષના ટંકાર, અગ્નીના અંગાર, બાણની વૃષ્ટિ, એવી શૂરા રજપૂતોની શૂરવૃત્તિ.

પરિશિષ્ટ ब.

(ભટાવળી.)

શ્રી ઝાલોરનગરની રચના. ગઢ, માઢ, મંદિર, દરવાજા અને કોટ. અટાળિયાં, માળિયાં. ટોડે ત્રિકળશાં. ગગન ચુમ્બિ કોશીસાં. સાત માળના મહેલ. રમ્ય પ્રદેશ. સુખડનાં ગવાક્ષ. મલયાગરી જાળી. કૃષ્ણાગરની થાંભલીઓ. મણિ અને કાચ જડિત્ર ભૂમિ. જોડે જોડે આવી રહેલી વલભી. ચૂનાના ચોક અને પગથીઆં. શત સહસ્ર આસનવાળી સભાની રચના. સિંહાસન મુકાયું છે. મેઘવર્ણા ઉલેચ બંધાયા છે. કનાતો ખેંચાઇ છે. મહારાજાધિરાજ કાહ્નડદે સભા ભરી બિરાજમાન થયા છે.

કેતકીના ગંધ ગહગહી રહ્યા છે. સોરંભના સોડ આવરી રહ્યા છે. પડ્યાં કપૂર પગે ચંપાય છે. સુગંધ ફેલાઇ રહ્યા છે. સભામાં વચ્ચે ચાલવાની શેરી રખાઇ છે. જાઇ, વેલ, વાળો, કુંદ, મુચકુંદ, ડમરો, મરવો, વગેરેના પરિમળ. વિવિધ રંગનાં પુષ્પના ઢગલા પાથર્યા છે. ગુલાલના ગંધ ગહગહે છે. ઘોડારમાં ઘોડા બાંધ્યા છે. હાથીઓના ચિત્કાર આડે કાને પડ્યું સંભળાતું નથી. પીતળના માદલના ધમકાર થઇ રહ્યા છે. તત, વિતત, આનદ્ધ, ઘન, શુષિર એમ પંચશબ્દ વાદિત્ર વાગી રહ્યાં છે. પચરંગી છત્ર ધરાયાં છે. બન્ને બાજુએ ચામર વ્યજન થઇ રહેલ છે. અમાત્યમંડળ, પ્રધાન, સામન્ત, મણ્ડલાદિક શ્રીગરણા, વહીગરણા, મુકુટવર્ધન, અઙ્ગલેહ, મસાહણી, રાવરી, બારૈયા એ પ્રમાણે પુરુષો બેઠા છે.

ડાહ્યાભાઇ પીતામ્બરદાસ દેરાસરીનાં રચેલાં પુસ્તકો.

૧ એક દેશીની અરજી. સિલકમાં નથી.

૨ હરિધર્મશતક. „

૩ મધુભૃત. „ ... ...

૪ બુલબુલ. (ત્રીજી આવૃત્તિ) ... ... ૦—૪—૦

૫ વિદ્યાર્થીનો મિત્ર. સિલકમાં નથી. ... ...

૬ અમારાં આંસુ. „ ... ...

૭ સરળ અર્થશાસ્ત્ર ... ... ૦—૪—૦

૮ સરળ રસાયનશાસ્ત્ર. સિલકમાં નથી. ... ... (૨)

૯ વનસ્પતિશાસ્ત્ર. ... ... ૦—૮—૦

૧૦ સરળ પદાર્થવિજ્ઞાન. ... ... ૦—૧૨—૦

૧૧ રણજીતસિંહ. ... ... ૦—૧૨—૦

૧૨ સાઠીના સાહિત્યનું દિગ્દર્શન. ... ... ૦—૧૨—૦

૧૩ શહાનશાહ જ્યોર્જ ૫ મા ... ... ૦—૧૨—૦

૧૪ કાહ્નડદેપ્રબંધ. ... ... ૩—૪—૦

૧૫ કાહ્નડદેપ્રબંધ (અનુવાદ). ... ... ૧—૮—૦

૧૬ પદ્યપાઠ (ધ્રુવ અને દેરાસરી).

બુલબુલ.

"A gazal is an exotic in Gujarati literature. It began to be imitated only very recently and in spite of its foreign origin its spirit has very well been absorbed by men like the late Prof. Manilal, Mr. Derasari and the late Mr. Balashanker, who in their turn have found a host of imitators good, bad and indifferent on account of resemblance of Sufism to Vedantism."

Modern Review–June 1915.

"બીજા બધા રસ મૂકી દઈ શૃંગારનું જ પાન કરનારા 'બુલબુલ' ની વાણી પણ ગુજરાતી સાહિત્યમાં નવીન કવિતાનો અનુભવ કરાવે છે. બીજાએ એ વિષયપર કેવા વિચાર કર્યા છે અથવા બીજા હવે પછી એ વિશે કેવા કેવા વિચાર કરશે એ ચિન્તા કોરે મૂકી પોતાનો જ અનુભવ ગાવો એ કવિનું કામ જાણી "બુલબુલે" એ જ માર્ગ ગ્રહણ કર્યો છે; અને આવી કવિતામાં એ જ ઘટિત છે." "કૃત્રિમ અલંકાર અથવા સાહિત્યના સાંકેતિક પદ કોરે મૂકી હૃદયને લાગે તે લખવું એ 'બુલબુલ' નો નિશ્ચય જણાય છે. અને એ જ એની ખુબી છે......આ અનુભવ થતાં આમ જ વૃત્તિ થાય એમ જાણતાં વાંચનારને કેટલો આનંદ થાય છે! પ્રેમહીન હૃદયને પણ ક્ષણભર પ્રેમચમત્કારનો અનુભવ કરાવે એવી આ લીટીઓ છે." "કવિતા અને સાહિત્ય." રમણભાઈ મ. નીલકંઠ.

"The 'Bulbul' (1882) or Nightingale, a monologue, a lyric of love, is a poem, which is unique in the Gujrati language: every line in it transports the reader to all that is best in the

love literature of Persia, in it imagination runs riot, and the effusions of a lover, watching and wooing a wayward Beloved, prove so infectious, that young men are in danger of being carried off their feet on reading the gazals. The form of the poem, a felicitous blending of the ચાબખી and the gazal, invests this fine expression of a lover's lament, with an irresistible charm, reminding one of Dayaram's Garbies (songs). Mr. Dahyabhai P. Derasari, Bar-at-law, the author of this short lyric, has written much else, but his name will live on account of his Bulbul. The passion of a voluptuary might at the first sight seem to have prompted these verses, so full of burning words are they, but behind them lies the true expression of a poet's feeling."

Further Mile-stones in Gujrati Literature

Krishnalal M. Jhaveri-1924.

વનસ્પતી શાસ્ત્ર.

"I have perused your "Vanaspati Shastra" in Gujrati with interest. There is a great want of a manual of Botany in Gujrati and I am glad to see that you are the *first* to undertake the work. This Science is unknown to us in the shape in which it has been presented to us by European

Botanists. It is therefore a rather difficult task. However I see that you have tried to make the book as simple and easy as possible....I must say that the style can not be simpler."

Damubhai D. Mehta Esqr, M. A., LL. B., B. SC. &c.

"I have carefully gone through your book on Botany. Let me tell you that you have done the thing very creditably. The coinage and selection of technical terms has been for the most part felicitous. Your exposition is generally clear and concise.

I am pleased to see that your definitions are carefully selected. On the whole I must say that your book is eminently suited for the use of beginners."

Principal T. K. Gajjar, M. A., B. SC., &c. &c.

"The language is easy of understanding, fluent and intelligible and the substitution of Indian plants for exotic ones is very commendable."

R. B. Gopalji S. Desai,
Ass't. Edl. Inspector, Kathiawar &c.

"Your rendering-which I should rather call a simple paraphrase than a translation-is so far as I know always correct, and your diction, as in "Saral Arth Shastra" is always simple and clear."

Chester Macnaghten Esq, M. A.
Principal Raj Kumar College, Rajkot.

"In your Gujrati versions of useful English books you have certainly done excellent work."

R. L. Khambhati Eqr. B. A.

Principal K. Tr. College, Rajkot.

"Really you have supplied a great want and I am sure your book will be the means of spreading the knowledge of Botany among Gujarati knowing people."

Rev. H. R. Scott, M. A.

સાઠીના સાહિત્યનું દિગ્દર્શન.

"I have great pleasure in recording my impressions in brief about your valuable book in Gujrati about the Gujrati literature. If it is a test about the goodness of a book that a cultured reader likes to read it over again after finishing it over, I trust your book satisfies it. I was myself not satisfied until I read it twice and there are passages which can be read over a number of times without being tired of them. I have given a long list of such passages in my exhaustive review of your book. My personal opinion is that the book should be prescribed for the Lower and Higher Standards examinations to be passed by officers. It will give them in a nut shell information about the best Gujrati books. Your book worked as an incentive on me to read some good

books in Gujrati. I specially read some to see if your criticisms and opinions were justified or not. Mainly I could concur with your opinion. Your criticism is helpful and follows certain fixed principles about literary criticism. Your own work or works can well stand the tests of the principles you have laid down for others. Your book is one of those which will linger in my memory till I remember a single word of Gujrati language. I admire your optimism about the future of the Gujrati literature. You have immortalised the best writers in the Gujrati language. Your book creates a taste for reading good Gujrati literature. I find your book as a model guide to study best books in Gujrati."

T. R. Kotwal,
Judge-Small Cause Court, AHMEDABAD.

કાહ્નડદે પ્રબંધ.

"........It (Kanhadado Prabandh) is very nicely done, and I am sure your work will be universally appreciated in Gujrat."

3-8-13. *Yours Sincerely,*
Ahmedabad. **A. B. Dhruva.**

जैसा काव्य पृथ्वीराजरासा, खुमानरासा, रानारासा, रायमल्लरासा, हम्मीररासा और विजयपालरासा आदि है, यह भी वैसा ही एक काव्य है।

'आपने जो परिश्रम इसके संपादन और प्रकाशन करने में किया है वह सराहनीय है. उसकी मैं प्रशंसा किये बगर नहीं रह सकता हुं. आपके परिश्रमसे एक हुये हुवे काव्यका जीर्णोद्धार हो गया; और इससे आपका नाम गुजराती और हिंदी साहित्य के संसार में चिर स्थाई रहेगा. मेरे सरस्वती भंडारमें उत्तम और पुराने काव्यका एक नंबर बढ गया है.

जोधपुर. }
१४–८–१३. } देवीप्रसाद.

કાહ્નડદે પ્રબંધ—સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર રા. રા. ડાહ્યાભાઈ પીતાંબર દેરાસરી, બેરીસ્ટર–એટ–લૉ. આ પુસ્તક સંશોધન કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં રા. રા. ડાહ્યાભાઈએ ગુજરાતી ભાષાની મ્હોટી સેવા બજાવી છે, અને શ્રીમન્ત મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે આ ગ્રન્થની પ્રસિદ્ધિને ઉદારતાથી આશ્રય આપી ગુજરાતી સાહિત્ય ખીલવવાની પોતાની ઉચ્ચ નીતિનું એક વિશેષ ઉદાહરણ પ્રકટ કર્યું છે.

ગુજરાતી ભાષામાં લખાયલા જે જૂનામાં જૂના ગ્રન્થ જડયા છે તેમાંનો કાન્હડદેપ્રબંધ છે. મુગ્ધાવબોધઔક્તિક પછી બાસઠ વર્ષે એટલે સંવત ૧૫૧૨ માં તે રચાયલો છે. તેથી જૂના વખતની ગુજરાતી ભાષાનું સ્વરૂપ દર્શાવનાર હોઈ એ ગ્રન્થ બહુ ઉપયોગી છે. તેમજ વળી × ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તવાળું જૂનું ગુજરાતી કાવ્ય તે કાન્હડદેપ્રબંધ જ છે અને એ રીતે તે બહુ મૂલ્યવાન છે.

× × × × ×

× × મળેલી પ્રતોને આધારે રા. રા. ડાહ્યાભાઈએ બને તેટલો પ્રયાસ કરી અશુદ્ધિઓ દૂર કરી છે, પાઠાન્તર આપ્યાં છે, ગ્રન્થને અંગે વિદ્વતા ભરેલી ટીકા લખી અર્થનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે અને આરંભમાં પ્રસ્તાવનામાં ગ્રન્થનો સાર વર્ણવ્યો છે. આ રીતે આ ગ્રન્થ ઘણા ઉપયોગી સ્વરૂપમાં વાચકવર્ગ આગળ હવે રજુ થયો છે.

× × × ×

× × × રા. ડાહ્યાભાઈએ ટીકામાં અર્થના સ્પષ્ટીકરણ ઉપરાંત ઐતિહાસિક બાબતોનો અને વ્યુત્પત્તિનો બહુ સારી રીતે ઉલ્લેખ કર્યો છે, અને એવી રીતે ગ્રન્થને ઘણો ઉપયોગી અને મનોમત કર્યો છે. તેમને ધન્યવાદ આપતાં કાન્હડદેપ્રબંધનો તેમણે હાલના ગુજરાતી પદ્યમાં કરેલો અનુવાદ પ્રકટ કરવાની તેમને વિનંતિ કરીશું, અને ગુજરાતના શિષ્ટ વાચકવર્ગને આ ગ્રન્થનો આદરથી અભ્યાસ કરવાની વિનંતિ કરીશું.

ज्ञानसुधा; ડિસેંબર, ૧૯૧૩. मकरन्द.

This poem describes an important part of the history of Gujrat, viz., the invasion by Alaf-Khan, the lieutenant of Ala-ud-in Khilji, of the Province. It is written in the fifteenth century A. D. and throws a flood of light on the philological side of the Gujrati language. Unknown till comparatively very recent times the publication of this work, in its original form, is a great service to the literature of Gujrat. In fact the credit of drawing attention to this very important unit of the language and literature of the Province belongs to Mr. Derasari who for the last three or four years has been at it in various ways. We welcome the publication with feelings of great obligation, and trust that those who are interested in the history of the Gujrati language would make the fullest possible use of it."

Modern Review, *Decemb*

'आपने जो परिश्रम इसके संपादन और प्रकाशन करने में किया है वह सराहनीय है. उसकी मैं प्रशंसा किये बगर नहीं रह सकता हुं. आपके परिश्रमसें एक हुये हुवे काव्यका जीर्णोद्धार हो गया; और इससे आपका नाम गुजराती और हिंदी साहित्य के संसार में चिर स्थाई रहेगा. मेरे सरस्वती भंडारमें उत्तम और पुराने काव्यका एक नंबर बढ गया है.

जोधपुर. }
१४-८-१३. } देवीप्रसाद.

કાહ્નડદે પ્રબંધ—સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર રા. રા. ડાહ્યાભાઈ પીતાંબર દેરાસરી, બેરીસ્ટર–એટ–લૉ. આ પુસ્તક સંશોધન કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં રા. રા. ડાહ્યાભાઈએ ગુજરાતી ભાષાની મ્હોટી સેવા બજાવી છે, અને શ્રીમન્ત મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે આ ગ્રન્થની પ્રસિદ્ધિને ઉદારતાથી આશ્રય આપી ગુજરાતી સાહિત્ય ખીલવવાની પોતાની ઉચ્ચ નીતિનું એક વિશેષ ઉદાહરણ પ્રકટ કર્યું છે.

ગુજરાતી ભાષામાં લખાયલા જે જૂનામાં જૂના ગ્રન્થ જડ્યા છે તેમાંનો કાન્હડદેપ્રબંધ છે. મુગ્ધાવબોધઔક્તિક પછી બાસઠ વર્ષે એટલે સંવત ૧૫૧૨ માં તે રચાયલો છે. તેથી જૂના વખતની ગુજરાતી ભાષાનું સ્વરૂપ દર્શાવનાર હોઈ એ ગ્રન્થ બહુ ઉપયોગી છે. તેમજ વળી × ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તવાળું જૂનું ગુજરાતી કાવ્ય તે કાન્હડદેપ્રબંધ જ છે અને એ રીતે તે બહુ મૂલ્યવાન છે.

× × × × ×

× × મળેલી પ્રતોને આધારે રા. રા. ડાહ્યાભાઈએ બને તેટલો પ્રયાસ કરી અશુદ્ધિઓ દૂર કરી છે, પાઠાન્તર આપ્યાં છે, ગ્રન્થને અંગે વિદ્વતા ભરેલી ટીકા લખી અર્થનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે અને આરંભમાં પ્રસ્તાવનામાં ગ્રન્થનો સાર વર્ણવ્યો છે. આ રીતે આ ગ્રન્થ ઘણા ઉપયોગી સ્વરૂપમાં વાચકવર્ગ આગળ હવે રજુ થયો છે.

× × × ×

This poem describes an important part of the history of Gujrat, viz., the invasion by Alaf-Khan, the lieutenant of Ala-ud-in Khilji, of the Province. It is written in the fifteenth century A. D. and throws a flood of light on the philological side of the Gujrati language. Unknown till comparatively very recent times the publication of this work, in its original form, is a great service to the literature of Gujrat. In fact the credit of drawing attention to this very important unit of the language and literature of the Province belongs to Mr. Derasari who for the last three or four years has been at it in various ways. We welcome the publication with feelings of great obligation, and trust that those who are interested in the history of the Gujrati language would make the fullest possible use of it."

Modern Review, *December 1913.*

"By the publication of what is practically the *editio princeps* of 'Kahnad Day Prabandh', a valuable old historical poem in the vernacular of Gujrat, Mr. D. P. Derasari of Ahmedabad has certainly rendered a service to students both of the history and literature of Gujrat. This 'Prabandh' or poem is the oldest poetical composition relating to history that we possess in Gujrati and was written about the middle of the fourteenth century by Padmanabh, a poet at the court of the descendant of Kahnad Day, the prince about whose deeds the poem treats. He was a contemporary of the famous poet Narsi Mehta, but whilst the latter is known everywhere in Gujrat, Padmanabh was long ago forgotten and his very name was unknown till a short time ago.

The late Dr. Buhler, the accomplished and enthusiastic scholar of the early history and literature of India, first discovered this poem whilst examining one of the Mediœval Jain bhandars or libraries in Rajputana, and had it published in parts in a magazine. This may be called the first edition; but it was in reality no edition, the publisher of the magazine having merely printed from Buhler's copy of the original bhandar manuscript with great negligence and several mistakes of his own. There was thus ample room for the present

edition, which, we are very glad to observe, has been undertaken in the critical spirit introduced by Western scholars. Mr. Derasari has rightly gone to the true source for his text, the bhandar manuscript at Tharad, a petty chieftaincy in Rajputana, and those who know with what great and increasing jealousy the Jains guard these literary treasures from the inspection of any one, even indigenous scholars, will congratulate him on obtaining access to it which he has well utilised for his edition. Dr. Buhler's copy of the Tharad MS. seems to have gone to Poona where he was for several years Professor of Sanskrit in the Deccan College and this copy has also been collated. But the Deccan College possesses another and quite independent manuscript of this very rare poem, dating only seventeen years later than the bhandar MS. and this fortunately supplied the gaps in the latter MS. The zeal of the editor was not content even with procuring these excellent materials on which to base his text. but he tried hard to get from the Jodhpur State a bardic copy of the poem which he had learnt existed there. But the bard was dead and nothing was known about his copy. This points to the necessity of speedily collecting all the bardic lore, oral and written, that is still left in Rajputana before it is entirely lost.

The result of these enthusiastic labours has

been the recovery of a pretty complete text of this poem in a very correct form which will give it a new life. Besides deriving the text by laborious collation, the editor has given very helpful notes which enhance the value of his book. The time of which the poem treats is the disastrous invasion of Gujrat by Allauddin Khilji in the last decade of the thirteenth century when Karan, the Hindu King, was driven out of his realm by the conquering Mahomedans and ruined. The army of the Delhi Sultan, after raiding Gujrat and Kathiawad, returned by way of Jalorè in Rajputana to punish its ruler Kahnad Day, who had previously refused a passage to the Sultan's army while marching on Gujrat; and it is with this episode that Padmanabh deals in this historical poem. The invasion and final destruction of

" સંશોધન કરવામાં ને ટીકા આપવામાં આપે જે વિદ્વતા ભર્યો પ્રયત્ન કર્યો છે તેને માટે આપને ધન્યવાદ ઘટે છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક જુના ઉત્તમ ગ્રંથનો એથી વધારો થયો છે, એટલું જ નહિ પણ તે વડે ગુર્જરભાષા ઉપર સારો પ્રકાશ પડશે એમાં શક નથી.

તા. ૬-૬-૧૪. **હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળાના ધટિત.**

" આ (કાન્હડદેપ્રબંધ) અસાધારણ મહત્ત્વનો કાવ્યગ્રંથ છે; ગુજરાતી ભાષાના ઇતિહાસના અભ્યાસકને, ગુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસના અન્વેષકને અને સામાન્ય રીતે રાજકીય તથા સામાજિક ઇતિહાસના શોધકને તેમ જ રસિક વાચકને-સર્વને ભિન્ન ભિન્ન રીતે આકર્ષણ કરનારો, ઉપયોગી થનારો, માટે મહત્ત્વનો ગ્રંથ છે, × ×

આ ગ્રંથને આવા અન્ધકારમાંથી ખરા પ્રકાશમાં આણવાનો યશ રા. ડાહ્યાભાઈ પીતામ્બરદાસ દેરાસરીને ઘટે છે. આજથી બે વર્ષ ઉપર એઓએ આ કાવ્યગ્રંથ સંશોધન કરીને છપાવ્યો ને પ્રસિદ્ધિમાં આણ્યો છે. આજ સુધી પ્રાચીન ગ્રંથોનાં સંશોધનો થતાં અને પ્રસિદ્ધિ થતી તેહવી અસંતોષકારક રીતિ રા. ડાહ્યાભાઈના આ પ્રયાસમાં નથી એ જોઈને આનન્દ થાય છે. પ્રાચીન ગ્રંથો શી રીતે પ્રગટ કરાય તે માર્ગ ખરી રીત્યનો તેમણે જ બતાવ્યો છે, એમ કહેવાને બાધ નથી. જુદા જુદા હસ્તલેખ મેળવીને તુલના કરવી, બુદ્ધિયુક્ત નિર્ણય કરી સંદિગ્ધ સ્થળો ઉપર પ્રકાશ પાડવો, ઇત્યાદિ બહુ બહુ વાતો આવા પ્રયાસમાં લક્ષમાં લેવાની છે. પ્રાચીન ગ્રંથની ભાષામાં ફેરફાર કર્યા વિના મૂળ બિમ્બ યથાવત્ રાખવું, અને તેમ કરવામાં પણ કેવળ અન્ધ નિયમવશતા ના રાખતાં બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો એ કઠણ કામ છે. આ સર્વ કામમાં રા. ડાહ્યાભાઈની મ્હેનત અને વિજય જોઈ હેમને ધન્યવાદ આપતાં આનન્દ થાય છે.

× × × × ×

ઉપોદ્ઘાત (પ્રસ્તાવના)માં કાવ્યની કથાનો સવિસ્તર સાર આપ્યો છે તે સામાન્ય વાચકને બહુ ઉપયોગી થાય એમ છે; કેમકે કાવ્યની ભાષા પ્રાચીન છે તે સમજવાની સર્વને શક્તિ ના જ હોય, અને આ-

દૃષ્ટિએ જોતાં, રા. ડાહ્યાભાઈ આ કાવ્યનો આધુનિક ગુજરાતીમાં **અનુવાદ** પ્રગટ કરવાના છે તે જાણીને સંતોષ થાય છે.

× × × × ×

હાલા ગ્રંથના પ્રકાશન માટે પ્રાચીન ગ્રંથો જે વિવેચકતાથી પ્રકાશમાં મૂકવા જોઈએ તે વિવેચકતાથી પ્રકાશન માટે—રા. ડાહ્યાભાઈનો ગુજરાતી સાહિત્યરસિક પ્રજાએ અન્તઃકરણથી આભાર માનવો ઘટે છે.

વસંત; કાર્તિક–૧૯૭૩ **નરસિંહરાવ ભોળાનાથ.**

કાન્હડદે પ્રબંધ નામનું જૂનું ઐતિહાસિક કાવ્ય પ્રાચીન સંસ્કૃત પુસ્તકોની તપાસ કરતાં સ્વ. ડા. બ્યુલરને પ્રાપ્ત થયું હતું, અને તે ઉપયોગી જણાયાથી ગુજરાત શાળાપત્રના વિદ્વાન તંત્રી સ્વ. નવલરામભાઈને તેમણે પ્રસિદ્ધિ માટે આપ્યું હતું.

તે આખું કાવ્ય શાળાપત્રમાં કડકે કડકે–ત્રુટિત–છપાવ્યું હતું. પરન્તુ તે પાછળ પુરતો શ્રમ ન લેવાયાથી તેમાં અનેક અશુદ્ધિઓ અને દોષો રહી ગયા હતા જેથી તેને મળવી જોઈએ તેટલી પ્રસિદ્ધિ મળી શકી નહોતી.

ગુજરાતી ભાષાના સુંદર નમુના રૂપે અને એક ઐતિહાસિક કાવ્ય તરીકે તેની યોગ્યતા અને ઉપયોગિતાને લીધે ત્રીજી સાહિત્ય પરિષદ્ વખતે જાણીતા સાક્ષર રા. ડાહ્યાભાઈએ એ પ્રબંધ ઉપર એક વિદ્વત્તાપૂર્ણ નિબંધ વાંચી શ્રોતામંડળ પર ભારે અસર કરી હતી. ત્યારથી તે કાવ્ય એક સ્વતંત્ર ગ્રંથ રૂપે પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિ પર સંશોધન કરી યોગ્ય ટીકા અને ઐતિહાસિક ઉપોદ્ઘાત સાથે પ્રસિદ્ધ કરવા તેમની વિનંતિ થઈ હતી. તે સ્વીકારી રા. ડાહ્યાભાઈએ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના અભ્યાસિયો અને વાચકવર્ગ ઉપર મહદ્ ઉપકાર કર્યો છે.

એક ઐતિહાસિક કાવ્ય તરીકે જ એકલું નહિ પણ ભાષા સાહિત્યના એક અનુપમ અને રસિક કાવ્ય તરીકે પણ તે પ્રબંધ ઉચ્ચ સ્થાનને યોગ્ય છે; અને એક સાહિત્યરસિક બાહોશ વિદ્વાનને હાથે તેનું સંશોધન થઈ અપૂર્વ સુંદરતામાં એ ગ્રંથ આપણને પ્રાપ્ત થયો છે તેને માટે રા. ડાહ્યાભાઈને ધન્યવાદ ઘટે છે.

મહારાજા સયાજીરાવ વડોદરાના વિદ્યાવિલાસી ગાયકવાડ સરકારે

આ અપૂર્વ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરી પોતાની હમેશની ઉદારતાનું એક વિશેષ દૃષ્ટાંત આપ્યું છે તે સારૂ ગુજરાતી વાચકવર્ગ તેમનો ઘણો જ આભારી છે.

મુંબાઈ યુનિવર્સિટીએ આ આવૃત્તિને એમ. એ. ની પરીક્ષાના ધોરણમાં સ્થાન આપીને તેની યોગ્યતા સ્વીકારી છે અને અમારી ખાત્રી છે કે સાહિત્યના અભ્યાસિઓ અને વાચકવર્ગ તરફથી પણ તેને યોગ્ય સત્કાર મળશે જ.

છેવટે અમે રા. રા. ડાહ્યાભાઈને એટલી વિનંતી કરીશું કે એ કાવ્ય સામાન્ય જનસમૂહમાં બહુ હોંસ અને રસથી વંચાય તે ખાતર તેનો, એમની હમેશની મોહક અને સુંદર બાનીમાં કરેલો **અનુવાદ**, જે પ્રસિદ્ધ કરવાની એમણે પોતાના ઉપોદ્ઘાતમાં પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે, પ્રસિદ્ધ કરી, એ કાવ્ય ઠેર ઠેર વંચાય એમ કરશે.

બુદ્ધિપ્રકાશ-ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૭.

"I have read with very great interest, the edition of Kanhad De Prabandh, edited and published by Mr. D. P. Derasari. He has bestowed considerable labour and time in collating the various MSS and publishing the first edition of a very valuable work, which gives a graphic account of the invasion of Gujrat by Alauddeen Khilji. Apart from the historical point of view the work is extremely valuable to the student of the Gujrati and Hindi languages as illustrating the development of those languages at the time it was prepared. The critical notes, the introduction and the glossary appended to the publication exhibit a great deal of research and an intimate knowledge of the history of these languages. I

compliment Mr. Derasari on his very interesting and scholarly publication which makes an epoch in the history of the two most important vernaculars of Upper India."

23rd February 1917.

Dr. Sir Sundarlal, Kt., C. I. E., B. A., LL. B., LL. D.,
